

Присъединяването на Западните Балкани към ЕС: Мисията (не)възможна

ПРЕДГОВОР	5
----------------------------	---

**Демокрация, добро управление, стабилност,
права на човека – политически предизвикателства
пред присъединяването**

<i>Мирослава Гатева, Атанас Стефанов, Виолета Георгиева, Виолета Петрова, Мария Цветкова, Ростислав Давидов, Полина Симеонова</i>	7
---	---

**Икономическа интеграция на региона в ЕС – възможности
и отговорности**

<i>Ивайло Цонев, Албена Петкова, Владимир Митев, Илина Димитрова, Мария Георгиева, Милен Савов</i>	27
--	----

**Западните Балкани: Преодоляване на границите – разре-
шаване на двустранни конфликти и установяване на до-
бросъседски отношения**

<i>Веселин Пашов, Антон Кондов, Мила Даскалова, Николай Мартинов, Олга Игнатова, Павел Петров, Петя Радулова</i>	55
--	----

**България - нови възможности и потенциални заплахи от
присъединяването на Западните Балкани в ЕС**

<i>Теодор Славев, Алеко Стоянов, Анелия Иванова, Васил Василев, Виолета Пенчева, Иво Илиев</i>	74
--	----

**Демокрация, добро управление, стабилност,
права на човека – политически предизвикателства пред
присъединяването** 94

**Ситуацията на Западните Балкани и членството
в Европейския съюз**

<i>Ростислав Давидов</i>	95
------------------------------------	----

**Транснационалната демокрация в Европа, интеграцията на
Западните Балкани в ЕС и нейния революционен аспект**

Анастас Стефанов 101

Демокрация без диалог в Западните Балкани

Виолета Георгиева 107

**Погледът на международните организации към степента
на интегрираност на малцинствените групи в страните
от Западните Балкани и в частност Хърватия
и Босна и Херцеговина**

Мария Цветкова 113

**Какви промени ще настъпят в институционалната
рамка на ЕС след приемането на страните от Западните
Балкани и как тяхното членство ще се отрази на процеса
на взимане на решения в ЕС?**

Полина Симеонова 122

Свобода на медиите в страните от Западните Балкани

Виолета Петрова 131

**Икономическа интеграция на региона в ЕС – възможности
и отговорности.** 136

Удобно седящ зрител

Владимир Митев 137

**Инвестиции на Изток и на запад от Европейския съюз:
дестинация Западни Балкани**

Илина Димитрова 148

**Икономическата интеграция на Западните Балкани,
в контекста на изграждане на енергийна сигурност,
е “win-win” стратегия за всяка страна?**

<i>Албена Петкова</i>	156
Коридор № 8 и неговото въздействие върху развитието на страните от Западните Балкани по пътя на членство в ЕС	
<i>Милен Савов</i>	167
Европейските фондове като фактор за интеграцията на Западните Балкани	
<i>Ивайло Цонев</i>	173
Урок за бягство от парите	
<i>Мария Георгиева</i>	183
Западните Балкани: Преодоляване на границите – разрешаване на двустранни конфликти и установяване на добросъседски отношения	189
Роля на Европейския съюз за разрешаване на бежанските проблеми в Западните Балкани	
<i>Мила Даскалова</i>	190
Европейската интеграция и Западните Балкани. Сръбският казус	
<i>Антон Кондов</i>	198
Въпросителните пред бъдещото членство на Албания в ЕС	
<i>Петя Радулова</i>	205
Войводина – пример за разрешаване на мултикултурните проблеми или тлеещ конфликт	
<i>Павел Петров</i>	212
Културно-историческото наследство на Западните Балкани - перспектива за присъединяване към Европейския съюз	

<i>Олга Игнатова</i>	221
Влияние на външните фактори за решаването/ задълбочаването на конфликтите в района на Западните Балкани	
<i>Николай Мартинов</i>	228
България - нови възможности и потенциални заплахи от присъединяването на Западните Балкани в ЕС	240
България и Западните Балкани - Възможности за лидерство и потенциални партньорства със страните от региона	
<i>Анелия Иванова</i>	241
Последствия от интеграцията на Западните Балкани в ЕС за България: геополитически аспекти	
<i>Иво Илиев</i>	256
Авторитетът на България и нейното влияние сред страни- те от Западните Балкани	
<i>Виолета Пенчева</i>	262
Политическата нестабилност в Босна и Херцеговина като заплаха за сигурността на Балканите. Ролята на България	
<i>Алеко Стоянов</i>	269
Състояние и тенденции на пазара в Косово. Перспективи за българския бизнес.	
<i>Васил Василев</i>	278
РЕЦЕНЗИЯ	
За колективна разработка на млади изследователи	285

ПРЕДГОВОР

Калина Панайотова
Председател на Центъра за европейски
и международни изследвания

За трета поредна година Центърът за европейски и международни изследвания (ЦЕМИ), съвместно с Фондация „Фридрих Еберт“ София и Кристиан Вигенин, член на Европейския парламент и ръководител на Работната група на ПЕС за присъединяването на Западните Балкани към ЕС, организира изследователски проект, посветен на външната политика.

Сред близо 60 обещаващи млади хора, завършили или следващи международни отношения, международна икономика, политология и история, трябваше да подберем 20-те участника в проекта „Присъединяването на Западните Балкани към Европейския съюз: Мисията (не)възможна“. Нашата цел беше отново беше да помислим заедно как процесът на присъединяване да протече най-гладко и бързо и каква да бъде ролята на България в него.

Всички бяхме убедени, че мястото на тези държави е в Европейския съюз, но осъзнавахме че нашата страна все по-малко успява да бъде фактор в региона, въпреки че има всички предпоставки за това. За нас беше важно да разгледаме какви са пречките и предизвикателствата пред процеса на разширяване на ЕС и какви са ползите и рисковете за нашата страна от този процес.

Участниците в проекта предложиха някои доста интересни инициативи. Мога да открия идеята на Балканите да се предложи създаването на награда от типа на “Мо Ибрахим” в Африка, която да осигури достатъчен паричен стимул за политиките от нашите географски ширини да не се поддават на корупционни влияния; идеята в Босна и Херцеговина да се създаде парламент подобен на Асамблеята на народите в Казахстан; идеята България да инициира една обща туристическа визия за региона.

Тези и още много други интересни инициативи можете да намерите на страниците на този сборник.

Демокрация, добро управление, стабилност, права на човека – политически предизвикателства пред присъединяването

*Мирослава Гатева, Атанас Стефанов,
Виолета Георгиева, Виолета Петрова, Мария Цветкова,
Ростислав Давидов, Полина Симеонова*

Политическата дефиниция за Западните Балкани се свързва с Република Сърбия, Босна и Херцеговина, Черна Гора, Република Македония, Хърватия, Албания и Косово. Пътят на интеграцията на тези държави към ЕС е преход от слаби държави към държави-членки, който изглежда ще бъде труден и продължителен. Този преход трябва да доведе, преди всичко, до синхрон в посоката на развитие, начина на мислене и мирно съжителство в общност от народи.

Размирното минало на региона е причина ЕС да определи за свой главен приоритет опазването на мира, демокрацията, доброто управление и стабилността, върху които се гради политическият и икономическият живот на всяка една държава.

По пътя към установяване на добро и прозрачно управление. Борба с корупцията и организирана престъпност

От важно значение за бъдещето на тази група държави е съблюдаването на принципите на добрия политическия климат, който се характеризира с добро управление, политическа стабилност и ефективен диалог в и между самите западнобалкански страни. Това неминуемо е свързано с дейността и инициативността на държавите - било то чрез реформи или участие в различни формати (напр. Процесът за сътрудничество в Югоизточна Европа, който е не само форум за политически и дипломатически диалог между отделните страни, но може да се разглежда и като барометър на техните виждания и нагласи).

За основните аспекти на регионалната сигурност се изхожда от състоянието на обществения ред, зачитане върховенството на закона, екологичната сигурност и защитата на населението при бедствия. Значимите проблеми, стоящи пред сигурността на региона като цяло и в частност тази на отделните страни, се коренят в различията в стойностите на действителна и регистрирана престъпност, ефективността на съдебната система, липсата на готовност за ранно предупреждение на населението при възникване на рискови събития, липсата на системи за контрол, мониторинг и разузнаване.

Като контрапункт на доброто управление се проявяват корупцията и организираната престъпност. Тяхното присъствие и проникване в различните сфери на обществен и политически живот е обвързано с недостига на държавност и незадоволителното или дори тежко икономическо състояние.

Широкомащабната дейност на организираната престъпност и връзките ѝ със структурите на властта и политическия елит са една от основните заплахи за сигурността и сериозно възпрепятстват напредъка на страните по пътя на присъединяване към ЕС.

Групировките на организираната престъпност контролират контрабандата на стоки, наркотици и оръжие, нелегалния трафик на хора и други. Особено внимание в случая заслужава албанската организирана престъпност, която е изградена на "кланов" принцип и се отличава с изключителна жестокост при нелегалния трафик на хора, включително на жени за сексуална експлоатация.

Сериозните позиции на организираната престъпност в сфери на обществения и политическия живот превръщат Косово в своеобразен център на тази активност в района. Част от финансовите средства, придобити по престъпен начин, се използват за спонсориране на политически формации и финансиране на нелегитимни паравоенни групировки.

Доказани са връзките на организираната престъпност с тероризма, като целта е осигуряване на логистична подкрепа при подготовка на въоръжени актове.

При съществуващото към момента състояние на организираната престъпност, вероятно тя и в бъдеще ще продължи да бъде сериозен риск и заплаха за региона. Ето защо е необходимо да се приложи по-активно сътрудничество с регионалните партньори и партньорите от ЕС като това включва обработка на информацията от криминалното разузнаване и увеличаване на капацитета за правоприлагане и координиране.

Мерките, които трябва да бъдат предприети срещу корупцията, са насочени към подобряване законодателната рамка и цялостната координация на антикорупционните усилия. Като проблеми се явяват: неуспешните опити за прилагането на антикорупционните стратегии, практики и планове за действие; постигането на стабилни резултати при съдебно преследване; дейно разследване и издаване на окончателни присъди при случаи на корупция на всички нива.

В глобалното проучване на международната неправителствена организация Transparency International, което изследва степента на разпространение на корупционните практики, е отбелязан „Годишният индекс за възприятие на корупцията“. Стойностите на този индекс варират от 0 до 10, като страните, чийто показател е по-близък до 0, имат сериозен проблем при преодоляване на корупцията, докато тези, чийто показател е 5 и повече, са по-малко засегнати от корупция. Стойностите, представени в проучването за 2010 г., показват, че за Република Сърбия е отчетен стойностен индекс от 3,5 по този показател; за Босна и Херцеговина - 3,2; Черна Гора - 3,7; Република Македония - 4,1; Хърватия - 4,1; Албания - 3,3 и Косово - 2,8¹. Отчетените данни са неоспоримо доказателство за сериозността на този проблем, обхванал всички, без изключение, западнобалкански страни.

Справянето с посочените проблеми ще доведе, макар и трудно, до стабилни резултати в усилията за установяване на демократично управление и в борбата срещу корупцията и организираната престъпност, което неминуемо ще рефлектира положително върху изпълнението на условията за членство в ЕС.

¹ Transparency International, Corruption Perceptions Index (CPI), 2010.

По пътя към ефективно функциониране на политическите институции и Конституцията в страните от Западните Балкани. Реформи за децентрализация на държавното управление и независимост на местната власт.

Последните две десетилетия се оказаха с огромна динамика и решаваща роля както за цялото пост-съветско пространство, така и за страните, които бяха в рамките на бивша Югославия. Макар процесите на разпад на обществените системи да започна в сравнително един и същи период, то процесите на трансформация на политическите и икономически системи се случиха по коренно различни сценарии.

Уместно е да бъде представен и опитът за дефиниция на понятието конституционализъм, под което следва да се разбира „идейното и политическо движение насочено към установяването на конституционно управление, при което публичната власт се упражнява в съответствие с предварително фиксирани ценности и цели, респективно правила и процедури.”¹

При анализа на конституциите на западнобалканските страни, е видно, че те са написани в либералнодемократичен дух и във всички разделения на властите е прокламирано като основен принцип. Това само по себе си означава, че оттук нататък значителна част от тежестта и отговорността за бъдещия политически процес в тези страни следва да бъде както на политическите елити, така и на администрацията, която изпълнява взетите решения и ще действа въз основа на законите на страната. Своеобразният етап, в който се намират страните от Западните Балкани, макар и с известни различия по между си, може да бъде характеризирани със знаменитото изказване на Удроу Уилсън, че „е по-трудно да прилагаш една Конституция, отколкото да я напишеш”. Не можем да пропуснем и факта, че част от държавите в региона са в сравнително по-напреднал етап в налагането на европейските демократични норми

¹ Георги Близнашки, „Конституционализъм и демокрация”, университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София 2009

за функциониране на политическите институции, макар да съществуват редица слаби места и проблемни зони в държавните и местни администрации.

Като проблемно поле в институционалната картина на страните от Западните Балкани може да бъде посочен недостигът на подготвени кадри в областта на публичната администрация, които да отговарят по достатъчно адекватен начин на изискванията за синхронизиране на функционирането на администрацията с европейските норми и модели. На второ място, в областта на децентрализацията съществуват редица пречки и предизвикателства пред задълбочаването и цялостното осъществяване на този процес. Макар и заложено конституционно, местното самоуправление изисква редица други мерки, които да обезпечат неговото адекватно и независимо функциониране. Инвестирането на политическа и социална енергия в решаването на този проблем би довело на един бъдещ етап, при евентуалното фактическо присъединяване на страните от Западните Балкани към Европейския съюз, до едно много по-лесно синхронизиране с нормите на Европейската харта за местно самоуправление и други политики на ЕС. В нея под местно самоуправление се разбира „правото и реалната възможност за местните общности да регулират и да управляват в рамките на закона, на тяхна отговорност и в интерес на тяхното население, съществена част от обществените дела“. На този етап може да бъде отчетено, че съществуват редица фактори, които все още са пречка пред реалната децентрализация и независимо осъществяване на местно самоуправление в страните от Западните Балкани.

Законодателните практики, особено през последните години, създават впечатление за напредък, но все още съществуват осезаеми недостатъци в законотворчеството. Макар в редица от държавите парламентът да е конституционно регламентиран като върховна институция, това не се реализира на практика. Редица доклади, продължават да отчитат необходимостта от засилване ролята на парламента във вътрешно- и външнополитическата дейност на страните от Западните Балкани. Аргу-

ментира се необходимостта от засилването на контрола над изпълнителната власт от страна на законодателната. Различните партийни конфликти и спорове в рамките на националните парламенти в региона допълнително допринасят за затрудненията в ефективното функциониране на законодателните институции. Това донякъде е обусловено от контрастната представителност, която се реализира в различните държави. Равнопоставеността в изборителните права на различните етнически общности е фактор, който свидетелства за готовността на политическите елити в различните страни да потушат социално-етническото напрежение в региона, което в близкото минало е генерирало осезаеми негативи.

Като положителна тенденция се наблюдава създаването на институцията омбудсман, което се разглежда като важна и необходима стъпка към изграждането на демократична правова държава и предпоставка за добро управление. Омбудсманът е независим, той е коректив на начина на управление, утвърдил се като част от механизма за свободно упражняване на човешките права. Той е извънсъдебно средство за бърза, навременна, ефикасна и леснодостъпна защита на гражданите и юридическите лица пред органите на държавното управление, когато те бездействат или техните действия противоречат на действащото право. В страните от Западните Балкани институцията е законово уредена и включена в конституциите на държавите. Тази фигура се нарича различно - адвокат на народа (Албания), защитник на народа (Сърбия), защитник на правата и свободите на човека (Черна гора), омбудсман по правата на човека (Босна и Херцеговина) или просто омбудсман (Македония). Различия се наблюдават при продължителността на службата му. Обикновено той¹ се избира от парламента на държавата за срок от 5 години (Албания) до 8 години (Хърватия, Босна и Херцеговина). Въпреки вариациите, които се срещат в страните от региона, функциите, които изпълнява институцията - защитник на правата на гражданите, са общо взето идентични. Като цяло

¹ В някои страни са повече от един – в Албания и Босна и Херцеговина са трима.

ЕС отчита напредък в дейността на омбудсмана, работата му с годините нараства, като основен акцент се поставя върху постигнатите положителни резултати в сферата на защита правата на децата и хората в неравностойно положение. Ефективното изпълнение на задълженията, обаче, е пряко зависимо от ресурсите, с които институцията разполага и които на този етап се оказват недостатъчни. В тази връзка е необходимо страните да предприемат нужните мерки за промяна в законодателството, с което да гарантират по-добрата ѝ бюджетна осигуреност и по този начин да се създадат условия за увеличаване и на авторитета ѝ.

По пътя към формиране на активно гражданско общество и провеждането на демократични и честни избори.
Приоритетно членство в международни и регионални организации.

Дейностите на гражданското общество (ГО) са основни за зрялата демокрация и от важно значение за насърчаването и зачитането правата на човека и изграждането на правова държава. Чрез организациите на ГО се постига увеличаване на политическата отчетност и се насърчава общественото обсъждане на важни политически, икономически и социални въпроси с цел подобряване качеството на реформите в тези сфери. Развитието на ГО в страните от Западните Балкани вече е започнало, като в някои страни са изградени служби за сътрудничество (Сърбия) или са сключени споразумения в тази насока (Босна и Херцеговина), но са необходими значителни усилия за модернизирването (Албания), насърчаването на по-тесен диалог с ГО и създаването на условия за активното участие на неговите организации в съставяне на политиките на страните (Македония). Наблюдава се нарастване на капацитета на ГО за мониторинг и оценка на работата на правителството в страните, но неговото влияние е все още слабо и липсват редовни консултации с него в рамките на законодателния процес (Косово). В тази връзка в своите доклади за напредък на държавите от региона ЕК дава

препоръки за повишаване на социалния и икономически диалог между ГО и органите за управление на национално, регионално и местно равнище. Необходимо е правителствата в Западните Балкани да приемат закони, свързани с подкрепата на тези граждански структури и изграждането на стратегии за тясно сътрудничество. По този начин, чрез реформата на нормативната уредба, ще бъде създадена предпоставка за развитието и по-ефективното функциониране на организациите на ГО и възможност за активното участие на гражданите в политическия живот и управлението в отделните страни.

Неизменно свързано с активността на гражданите е провеждането на свободни и честни избори, което е и предпоставка за степента на развитие на демокрацията в една страна. За осигуряването на стабилност и спазването на принципите на правовата държава е необходимо изборите в страните да се провеждат според съответните международни и европейски стандарти. Въпреки че ЕК отчита напредък в тази област, все още съществуват някои предизвикателства. Към приоритетните области за реформа се включват усъвършенстването на законодателната рамка за провеждане на избори в съответствие с препоръките на ОССЕ/СДИЧП¹ и Венецианската комисия (Албания) и укрепването на законодателните и надзорни функции на парламента (Черна Гора). Проведените през последните години избори в региона като цяло са осъществени в съответствие с международните стандарти, но все още се наблюдават ограничения на правата за гласуване, свързани с етническата принадлежност и мястото на пребиваване (Босна и Херцеговина). Има значителен прогрес при включването на различните общности в изборите, от друга, обаче, изборите са все още свързани с прекомерна проява на насилие (Косово), което не отговаря на критериите за демократичност.

¹ Организацията за сътрудничество и сигурност в Европа (ОССЕ) е общоевропейският орган, който се състои от 53 страни (участието на Сърбия/Черна гора прекратено от юли 1992 г.)

Служба за демократични институции и човешки права (СДИЧП)

Като кандидат-членки или потенциални кандидати за членство в ЕС страните от Западните Балкани трябва да положат необходимите усилия за подобряване на своите икономики и създаване на благоприятни условия за развитието на бизнеса, което от своя страна би допринесло за решаването на редица социални проблеми. Безспорен е фактът, че младите демокрации трудно биха се справили сами, затова и се предприемат различни действия в тази насока. ЕС чрез Инструмента за предприсъединителна помощ предоставя значителни средства за държавите, с помощта на които се цели увеличаването на чуждестранните и местни инвестиции в региона, подобряването на бизнес средата и качеството на живот в региона.

Положителен е ефектът и от участието на държавите от Западните Балкани в регионални инициативи за активно сътрудничество, сред които са Процесът на сътрудничество в Югоизточна Европа (ПСЮЕ), Съветът за регионално сътрудничество (СРС) и Централноевропейското споразумение за свободна търговия (ЦЕФТА).

Допълнителна предпоставка за напредък се явява и членството на тези държави в политически организации като ООН и Съвета на Европа, които благоприятстват за развитието им в сфери като защита правата на човека, опазване на мира и сигурността и решаването на конфликти от културно, икономическо, социално или хуманитарно естество.

В търсене на верния път към съдебната реформа

Реформата на съдебната система е един от най-трудно постижимите политически критерии пред страните-кандидати и потенциалните кандидати за членство в Европейския съюз, а от друга страна е предпоставка за гарантиране върховенството на закона като една от определящите ценности в ЕС. Освен това съдебната реформа е ключов фактор в борбата с организираната престъпност и корупцията, както за защита правата на малцинствата, така и за осигуряване на добър бизнес климат. За провеждането на реформата в съдебната система оба-

че са необходими сериозни законодателни и институционални промени.

Забележките, които ЕК най-често отправя към правителствата на страните от Западните Балкани, са относно ефективността на правосъдието, непрозрачните и немотивирани назначения на съдии и прокурори и тяхната независимост, както и незадоволителното гарантиране на достъпа до правосъдие. Налагат се неотложни промени при назначенията на членовете на висшите административни органи на съдебната власт, при прилагане и спазване на принципите за отчетност и независимост на съдебната власт, както и за приемането на адекватни законодателни мерки по отношение действията на прокуратурата и административните съдилища, с цел да се осигури върховенството на закона. По отношение на независимостта на съдебната власт обаче възниква друг проблем, тъй като тя най-често се гарантира чрез статута на безусловен имунитет за съдиите, който може да бъде снет единствено с решение на висшия административен орган. Това изключително много затруднява справянето с корупцията в съдебните среди и на практика прави корупционните практики лесно осъществими.

Съществени мерки трябва да бъдат предприети и за намаляване броя на нерешените дела и за своевременно правораздаване. В тази връзка следва самата продължителност на съдебния процес да се вмести в един по-малък интервал от време, тъй като към момента се регистрират необосновано дълги във времето производства. Вземите от съдилищата решения от друга страна пък следва да бъдат прилагани на практика, а не просто постановявани от съдиите.

В този регион на Балканите остава все още не напълно решен и проблемът с военните дела от миналото. Парадоксално е, че макар и принципът на равнопоставеност пред закона и правото на съдебен процес пред безпристрастен съд да са гарантирани в конституциите на страните от Западните Балкани, в някои от тях достъпът до правосъдие е силно ограничен чрез значително увеличаване на съдебно-административната такса (Албания). Освен това много от делата продължават да

бъдат разпределяни по различните съдилища на случаен принцип, което се обяснява с непоследователния метод на работа на съдилищата, както и с липсата на достатъчно компетентност и опит на съдиите.

От препоръките и критиките на ЕК става ясно, че страните от Западните Балкани на първо място се нуждаят от цялостна, интегрирана и координираща стратегия за реформа на съдебните си системи. Само чрез нея те биха закрепили принципа на правовата държава, който сам по себе си е с първостепенно значение за тяхното бъдещо присъединяване към Европейския съюз. Много от тези страни (Хърватия, Албания, Черна гора) вече отбелязват съществен напредък в тази посока. Така например административният капацитет на съдебната власт в някои от тях нараства както количествено, така и качествено. Въпреки някои успешни стъпки, обаче, слабост остава непълнотата на реформите и липсата на реални резултати. Силно ограничен остава напредъкът на съдебната реформа в Македония, Босна и Херцеговина (където съдебната система е силно фрагментирана и дори не разполага с единен бюджет) и Сърбия.

Основен проблем в отделните съдебни системи е липсата на прозрачност при назначаването, повишението, прехвърлянето и оценяването на съдиите, които се осъществяват без ясно изразени мотиви на назначаващия орган. Освен това често се политизира и гласуването за председател на Конституционния съд и председател на Върховния съд. Друг сериозен проблем в тази насока е, че все още се регистрират случаи на незачитане на решенията на конституционните съдии, както и трудни за овладяване корупционни практики в съдебната система. Най-вече актуален е проблемът с нестихващото политическо вмешателство в съдебната власт. Значителни слабости съществуват и в системата за извършване на проверки в съдебната власт. От съдебната власт като цяло се изисква отчетност и безпристрастност, а за нейното ефективно реформиране ключов продължава да бъде консенсусът и сътрудничеството между институциите на всяка една от страните на Западните Балкани.

Европейският парламент дава някои практически съвети и насоки за осъществяване на съдебна реформа. Така например се препоръчва засилване на регионалното сътрудничество с цел хармонизация на законодателството и на съдебните системи и особено по отношение на гражданските и наказателните дела, като в този процес базисни помощни стълбове остават Конвенцията за полицейско сътрудничество за Югоизточна Европа, Центърът за правоприлагане в Югоизточна Европа и Консултативната група на прокурорите от Югоизточна Европа. Насърчава се и разработването на електронно правосъдие с цел по-добро сътрудничество и по-прозрачни съдебни процеси.

По пътя към обществено интегриране на малцинствени и бежански групи с оглед членството на страните от Западните Балкани в ЕС

Правата на човека и тяхното истинско прилагане в международен аспект зависи от това, доколко едно общество е демократично, толерантно и достатъчно отворено към онези групи от него, които наричаме „различни“ и „рожда“ на насилствено разселване за постигане на политически и военни цели. Лицата, които най-силно са засегнати от проблема с насилственото разселване, често са от периферията на обществото: малцинствени групи, хора без гражданство и местни общности, бежанци, които нямат достъп до структурите на политическата власт.

Поради демографската сложност и историческите сътресения в региона на Западните Балкани, проблемите свързани с етническите и междуетнически отношения, правата на малцинствата и тези на бежанците са от изключителна важност, имайки предвид, че незачитането на основните права и свободи, които са уредени от различни регионални и международни актове, означава грубо погазване на демократичните ценности.

През юни 2008 г. заключенията на Европейския съвет потвърдиха, че европейската перспектива за Западните Балкани би била реална единствено при изпълнение на критерия за съблюдаване, защита и признаване на правата на индивидуалната личност.

Важно е да се отбележи, че съществуват разлики в политическата позиция относно отделните етнически групи в някои страни от Западните Балкани. Разделителната линия може да се постави в зависимост от степента, до която една етническа група може да бъде определена със статута на етническо малцинство, нация формираща държавата или народ в дадена държава. Така например, сръбската общност в Босна и Херцеговина съставлява най-голямата част от населението в държавата, в Дейтънското споразумение, сърби, хървати и бошнауци са определени като “съставни народи”, които притежават институционално равенство. Това означава, че те имат еднакви права да взимат политически решения.

Очевидна е необходимостта от по-добри инструменти за защита на малцинствата в Западните Балкани. На първо място, това би могло да бъде ясно формулиране на основните изисквания към страните-кандидатки в тази сфера. На второ място, би трябвало да поставим контрола върху изпълнението на националните закони в тази сфера. На трето място, не може да не споменем изграждането на защитни механизми за субнационалните малцинства и прилагането на международните инструменти за защита срещу дискриминация на расова, етническа, племенна, религиозна или друга основа. И не на последно място - необходимо е по-силно уеднаквяване на стандартите за защита на малцинствата в Европа, което би облекчило същата и в Западните Балкани.

Всички документи на ООН по правата на човека постановяват, че тези права са индивидуални и неотменими – на етническите, религиозните и езиковите малцинства не може да се отказва правото да се ползват от културата си, да проповядват и практикуват религията си или да ползват собствения си език.

Не по-малко значими и осезаеми са проблемите, отнасящи се до статута на бежанците в рамките на отделните западно-европейски страни. В обстановка на скоро приключила война, локални конфликти и погранични спорове, Европа трябва да обърне сериозно внимание на бежанските вълни и потоци от невинни.

Правната уредба на международната система за закрила на бежанците е регламентирана в Конвенцията за статута на бежанците, Протокола за статута на бежанците, Устава на Службата на Върховния комисар за бежанците към ООН (ВКБООН), и универсалните международноправни норми, отнасящи се до защитата правата на човека. Съгласно посочените документи, за бежанец се счита всяко лице, което основателно се страхува от преследване поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група, или политически убеждения, намира се извън страната си на произход и не може или не желае да се възползва от закрилата на тази страна или да се завърне в нея поради страх от преследване.

Необходимостта от задълбочено изучаване на проблема с бежанците е породена от трудностите, които възникват при настаняването и приема на бежанци, навлезли на територията на една държава. Те се сблъскват с предизвикателството да съберат семейството си в страна с традиции и начин на живот силно различаващи се и понякога противоречащи на тяхната вяра и ценностна система. Едни от основните стъпки в тази посока са да получат равен достъп до образование, здравеопазване и социални грижи; да защитават себе си и своите деца от възможността да станат жертва на предразсъдъци и обект на враждебност; да се справят с конфликти в собствените си семейства и домакинства, възникващи в резултат от смяната на културната среда, на начина на живот и промяната в ролята на семейството.

Проблемът с приобщаването стои на първо място сред емигрантите мюсюлмани. В повечето случаи те се чувстват различни, отблъснати от обществото, в което се намират. Точно към решаването на този проблем трябва да насочат усилията си западнобалканските правителства.

ЕС трябва стриктно да съблюдава дали регионалното измерение на защитата на малцинствата ще остане на дневен ред в законодателството на страните от Западните Балкани, както и при обсъжданията в Брюксел.

Поради неотдавнашните военни събития в историята на този регион, демографските процеси и същността на регионалните връзки, е малка вероятността тези държави да разрешат проблемите свързани с правата на малцинствата и бежанците самостоятелно или единствено на базата на двустранно сътрудничество с ЕС. Следователно се поражда необходимостта от изграждане на регионален съюз между малцинствените общности и преобладаващото население, които да обединят усилията си по пътя на европейската интеграция.

Борба с формите на дискриминация

Отново поради историческата обремененост на региона анти-дискриминационното законодателство е съсредоточено главно върху етническите и религиозни различия и по-малко върху дискриминацията по отношение на пол, възраст, сексуална ориентация, и хора в неравностойно положение.

ЕС прие две директиви, които имат за цел да предотвратят дискриминацията на хора в Европейския съюз на основата на раса или етнически произход (Директива за расовото равенство) и на основата на религия или вяра, увреждане, възраст или сексуална ориентация (Рамкова директива за заетостта). Двете директиви определят набор от принципи, които осигуряват общо минимално ниво на правна защита срещу дискриминация за всеки човек в ЕС. Държавите, които искат да се присъединят към европейското семейство, трябва да зачитат тези Директиви като фундаментална ценност.

В страните от Западните Балкани свободата на вероизповеданията се радва на добра законова уредба. Въпреки това в почти всички държави се регистрират случаи на нападения, но тъй като етническата принадлежност и религията са често преплетени, е трудно да се каже дали става дума за етнически или религиозно мотивирани нападения. Препоръките на ЕП са свързани с насърчаване на интеграцията, намаляване на междуетническото напрежение и премахване на сегрегацията чрез образователни програми, запознаващи с основните европейски принципи и права.

Проблемът с половата дискриминация и по-специално с правата на жените е от първостепенно значение. Липсват закони и практики, гарантиращи равенството между половете (на пазара на труда и при определяне размера на трудовото и пенсионното възнаграждение); ограничен е достъпът до качествено образование, както и нивото на участие в политическия и публичния живот в страната, необходими са по-сериозни мерки относно домашното насилие и трафика на жени. В Резолюцията за правата на жените на Балканите от 2008 г. ЕП подчертава необходимостта от разработване и прилагане на програми за развитие на равнопоставеността на половете и утвърждаване ролята на жените в обществото, като гаранция за неговата демократичност и приобщеност към европейските ценности.

Дискриминирането на база сексуална ориентация е една от най-спорните форми на дискриминация. Член 21 от Харта на основните права на ЕС забранява всяка форма на дискриминация, основана по-специално на пол или сексуална ориентация. Член 13 от Договора за създаване на Европейската общност предоставя на ЕС правомощието да приема законодателни актове за борба срещу дискриминацията, основана на сексуалната ориентация. В държавите от Западните Балкани настроенията спрямо хората с различна сексуална ориентация са по-скоро негативни. Стига се дори до възпрепятстване на паради и демонстрации в подкрепа на човешките права.

В началото на 2011 г. ЕС ратифицира Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. Целта на Конвенцията е да гарантира, че хората с увреждания могат да упражняват правата си в условията на равнопоставеност с всички останали граждани. Държавите от Западните Балкани следва да предприемат действия в следните области: достъп до образование, заетост, транспорт, инфраструктура и обществени сгради, предоставяне на право на глас, подобряване на участието в политическия живот и осигуряване на пълна правоспособност на всички хора с увреждания.

По пътя към бъдещите реформи в медийната политика и зачитане свободата на словото.

Утвърдено е мнението, че един от основните стълбове на демокрацията е свободата на словото. Тя се състои във възможността всеки да изразява публично своето мнение и възгледи, без намеса или натиск от страна на публичните власти, упражняване на цензура или налагане на наказания.

Според “Репортери без граници” положението на медиите в повечето балкански страни, които се надяват да се присъединят към блока на 27-те, се влошава. На свободата на словото се гледа като на конституционна даденост, а стандартите, с които се измерва тя, са тема табу за обществения дебат.

Проблемите в медийния сектор имат редица проявление в отделните страни. В Албания нападенията над журналисти са често явление. Налице е сурова съдебна присъда срещу телевизионен канал, изобличил злоупотреба с власт на бивш министър. В Косово обществените радио и телевизия са под политически контрол, а в Македония се води кампания срещу медии и журналисти, които са критични към политическата линия на правителството. Медиите в Сърбия са под постоянен натиск поради прякото участие на държавни служители в управляващите им органи и случаите на политически назначения.

Предизвикателствата, пред които са изправени всички държави в региона включват сплашване на журналисти, политически натиск, корупция под формата на поръчкови статии и репортажи, незаконни държавни субсидии за контролираните от правителствата медии. Липсва прозрачност относно собствеността на големите медийни групи, поради което съществува преплитане на политически, икономически и корпоративни интереси. Така пространството за разговор по сериозни и важни теми е сведено под санитарния минимум, водейки към открито и целенасочено профанизиране на четвъртата власт.

За съжаление на този етап действията по отношение на предизвикателствата на медийния плурализъм и свобода са силно ограничени, поради липсата на ясно изработени правила

за този сектор. В Резолюцията относно укрепване на стабилността и просперитета на Западните Балкани, ЕП призовава държавите да зачитат напълно правата на журналистите и независимите медии в качеството им на законна власт в демократична европейска държава.

На този етап, съвсем резонно се очаква част от препоръките, включени в тазгодишното издание на доклада на ЕК за напредъка на страните от Западните Балкани, да засегнат именно липсата на медийна свобода.

Това, което е ясно и безспорно, е че страните от региона осъзнават своята европейска принадлежност, а Европа приема югоизточната си част като елемент от неделимостта си, и съвместно се търсят най-удачните форми за сближаване. Различното ниво на отношенията отразява различната готовност на отделните страни да поемат отговорност за собственото си развитие и за бъдещето на обединена Европа; отразява и последиците от историческото минало, и способността за тяхното преодоляване.

Едно от основните правила на общуване в ЕС е умение да се поддържат добри двустранни отношения в рамките на общата система на междудържавни отношения, както и способността за "цивилизовано" урегулиране на конфликти и спорове. Това са принципи, които се научават, и подобно поведение може да бъде изградено в рамките на постепенен и непрекъснат процес на икономическо и политическо стабилизиране, демократизация, добро управление, изграждане на обективна и честна съдебна система, гарантиране и защита на правата на човека и свободата на словото, на отваряне към света въобще.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Близнашки, Г. „Конституционализъм и демокрация“, университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 2009
- Гарвалов И., Правото на самоопределение на народите, Горекс Прес, София, 2008
- Киров, К., Рискове и заплахи за сигурността в Югоизточна Европа. София, 2008.
- Конвенция за статута на бежанците (Convention Relating to the Status of Refugees), от 28 юли 1951г.,
- Маринов, Ал. „Административният елит на XXI век“, изд. „Сиби“, София 2010
- Протокол за статута на бежанците, 1967г.
- Chr. Michelsen Institute, Informal Practices and Corruption in Post-Conflict Areas: the Case of the West Balkans, 2010.
- CSIS - Policy Report Four, Assessing Human Security in the Western Balkans, 2010.
- Enlargement Strategy and Main Challenges 2010-2011, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL, Brussels, 9.11. 2010
- Human Rights Watch, World Report 2011
- Popescu, C., Interdisciplinary Research in Political Sciences, 2010.
- Transparency International, Corruption Perceptions Index (CPI), 2010.
- Progress Report 2010, Enlargement Strategy 2010-2011, Background Analysis on Civil Society and Civil Dialogue Benchmarks, 25.10.2010
- Balkan Civil Society Development Network
- What Will 2011 Bring for the Western Balkans?, WAZ. EUOBSERVER, 25.12.2010

- White Paper on European Governance, Commission of the European Communities. Brussels, 2001.
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm - 21.03.2011 r.
- <http://www.dw-world.de> - 20.03.2011 r.
- <http://temanews.com> - 21.03.2011 r.
- <http://www.balkancsd.net/>
- <http://www.balkaninsight.com/en/page/all-balkans-home>
- http://www.novinite.com/view_news.php?id=123547
- http://www.anticorruption.bg/ombudsman/bg/readnews.php?id=2786&lang=en&t_style=tex&l_style=default
- http://www.expert-bdd.com/index.php?option=com_content&task=view&id=775&Itemid=34
- http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/relations/article_7240_bg.htm
- <http://www.sant.ox.ac.uk/esc/esc-lectures/Tanase.htm>
- <http://www.minorityrights.org/963/micro-studies/bosnia-and-herzegovina-national-minorities-and-the-right-to-education.html>
- <http://www.europeanforum.net>
- <http://www.setimes.com>
- <http://humanrightshouse.org>
- <http://www.freedomhouse.org>
- <http://eurlex.europa.eu>
- <http://www.europarl.europa.eu>

Икономическа интеграция на региона в ЕС – възможности и отговорности

*Ивайло Цонев, Албена Петкова, Владимир Митев, Илина
Димитрова, Мария Георгиева, Милен Савов*

Балканите винаги са били непредсказуем и изключително интригуващ регион. Такива са заради своето местоположение, история и пъстрите етнически и религиозни различия, концентрирани на твърде малка територия, за да мине леко и незабелязано тяхното съприкосновение. Такава е съдбата им. Европейският съюз се нуждае от тях и те се нуждаят от него заради перспективата за мир и стабилност в Европа. Тя не може да бъде такава с едно голямо, сиво петно на Европейската карта. Мисия „Западни Балкани“ е възможна.

Неотменима част от процеса на присъединяване на един нов регион към голяма, силна и утвърдена структура като Европейския съюз, е **икономическата** интеграция. За добро или лошо финансовата и икономическа криза настъпи в период на силен растеж и привиден просперитет. Но нейната поява и устрем след 2008 г. навярно са били наложителни и неизбежни. Ако допуснем, че неправилните политики, които предизвикаха криза от подобен мащаб, бяха продължили още, ефектите биха били в пъти по-разрушителни. Факт е, че кризата се случи и оказа много съществено влияние и на страните от Западните Балкани. Икономическите им показатели силно и рязко се влошиха и икономиките на повечето от тях пострадаха сериозно поради силната им отвореност към чуждестранните пазари. И макар чуждестранни активи да достигаха в минимална степен Балканите, силната експортна ориентираност на икономиките на страните се оказва проводник за кризата в региона. Да вземем за пример Хърватия¹.

¹ Република Хърватия се отличава със своите икономически показатели от останалите страни от Западните Балкани. Тя е страна с реално функционираща пазарна икономика – статут, към който останалите страни към настоящият момент се стремят. Предстои затваряне на последните преговорни глави за Хърватия и тя да бъде първата от страните от Западните Балкани, която ще бъде приета за пълноправен член на ЕС.

Само за 2009 г. страната отбеляза свиване на brutния си вътрешен продукт с внушителните 5,8%.

В този контекст се очертава сериозно предизвикателство за страните по техния път към Европейския съюз, защото усилията за еврочленство сега трябва да се умножат – допреди кризата те отбелязваха силен растеж на brutния си вътрешен продукт от 5-6%. Сега те трябва да насочат усилията си не само към висок, а и към **устойчив растеж**.

Дистанцията между икономическото развитие на Европа и Западните Балкани е много сериозна и са нужни системни, целенасочени, отговорни действия по отношение на икономическо развитие на страните от Западните Балкани, защото това, от което Европа се нуждае, са силни и перспективни играчи.

За да вървят напред към Европа, страните от Западните Балкани трябва да се справят с някои много сериозни предизвикателства. Това са точно тези болезнени точки, които отдалечават най-осезаемо Западните Балкани от желаното от всички състояние на икономиката.

Един от най-сериозните проблеми, които стоят на дневен ред в цял свят и в Западните Балкани в частност, е високата безработица сред населението. Глобалната конюнктура диктува това увеличение в показателя, но на Балканите то е значително по-осезаемо и обяснението за него не се изчерпва с финансовата и икономическа криза. При средно ниво на безработицата за 2010 г. в Европейския съюз около 10% и 30,9% в Македония става ясно, че фактори отвъд кризата допринасят за тези тревожни стойности. Като се има предвид, че над 20% от населението работи в чужбина, статистиката вече става повече от тревожна. В Босна и Херцеговина пък около 50% от населението между 20 и 35 години са регистрирани като официално безработни лица. Това са проблеми, които създават сериозни пречки пред интеграцията на региона в ЕС.

Друг съществен въпрос е слабата конкурентноспособност на икономиките в региона. С това са свързани и едни от основните притеснения на лидерите в ЕС. Макар и слабо производителни към момента обаче, националните стопанства на

страните разполагат с ресурс да се справят успешно на международните пазари. Въпрос на рационална и ефективна политика е да се повиши конкурентната сила на икономиките, предвид и факта, че голяма част от местните компании са експортно ориентирани. Трябва да продължат и приватизационните процеси, защото високият дял държавно участие в икономките на страните затормозява растежа.

Сериозен проблем е и силната задължнялост в Западните Балкани, както на национално равнище, така и в отделните домакинства, като кризата задълбочи още повече проблема. От една страна се наблюдава спад във фискалните приходи, а от друга – увеличаване на държавните разходи по различни стабилизационни програми. Това неминуемо води до съществени бюджетни пропасти, до макроикономически дисбаланси, което несъмнено е пречка за икономическата интеграция на Западните Балкани, а освен това и заплахата за финансовата стабилност в бъдеще. Вътрешното потребление е силно свито поради голямата задължнялост на населението и съответно по-ограничените възможности за потребление. В някои от страните от Западните Балкани задължнялостта на домакинствата е достигнала 80% от БВП.

А за да тръгне икономиката напред е нужен стимул. Преди кризата страните разчитаха силно на външните пазари, докато сега ситуацията е коренно различна. От една страна, рязко намаляха преките чуждестранни инвестиции, макар и в средносрочна перспектива да се прогнозира тяхното съживяване. Затова страните сега трябва да се насочат към вътрешното потребление като начин за събуждане на изпадналата в летаргия икономика, и да помислят как да го стимулират за да може то, от своя страна, да издърпа икономиката след себе си. Това няма да е никак лесна задача. Голяма част от дохода в балканските страни идва от емигрантски пари, които също сериозно намаляха през последните години поради глобално влошената икономическа картина. От друга страна, рязко се сви и кредитирането, като тези факти, макар и закономерни, силно задълбочиха проблема със свитото вътрешно търсене.

Много важно е да се отбележи, че за да вървят Западните Балкани към Европа е нужно много тясно и последователно регионално сътрудничество на всички нива, включително и на ниво икономическа интеграция. Страните са силно специфични сами по себе си, но и със значителни сходства в своите проблеми и слаби страни. Ако действат координирано, ако си сътрудничат и взаимстват добри практики една от друга, крайният ефект би бил в пъти по-добър пред варианта всяка от страните да действа изолирано и самостоятелно по пътя си на евроинтеграция. Това е така, защото проблемите често са с подобни или дори едни и същи корени, затова и ефективното им решение се крие в координацията между отделните страни и желанието им да си сътрудничат.

Много е важно, че от сърцето на Европа се усеща непоколебимост в желанието Западните Балкани да станат част от Европейския съюз. А това не е съвсем задължително предвид силните сътресения в ЕС и в Еврозоната, предизвикани от неразумните политики в някои страни-членки в комбинация с глобална икономическа криза. Това е ясен сигнал за нужната посока на действие на страните от западната част на Балканския полуостров.

Повод за оптимизъм носи и последната прогноза на Европейската банка за възстановяване и развитие за висок ръст в региона през идните години – около 5% от БВП годишно. Важно е обаче все пак да е ясно, че дори и при такъв сравнително висок темп на растеж, ще бъдат нужни около седем десетилетия, за да се достигнат определени показатели в Евросъюза, като доход на глава от населението, например, който измерва степента на реално сближаване в икономиките.

От тази гледна точка, усилията през следващите години трябва да бъдат концентрирани в създаване на устойчиви и ефективни икономики в страните от Западните Балкани, за да могат те по-лесно да наваксат своето изоставане и да развият потенциала си.

Удобно седящ зрител

Един от елементите на финансовата и икономическа стабилност в страните от Западните Балкани, който ще допринесе за постигане на устойчивост на тяхното развитие, е въвеждането на еврото. То носи със себе си обещанието за „все по-тясна интеграция“ на страните-членки, за тяхното икономическо сближаване по показатели като конкурентноспособност и нива на лихвените проценти.

В момента еврото е втората по значимост валута в света след американския долар. В края на 2009 г. международният дълг, деноминиран в евро, достигна 31,4% от световния (при 45,8 % за доларовите дългови книжа) посочва анализ от юли 2010 г. на Европейската централна банка. Зад единната валута стои огромен политически капитал и тя е сред главните достижения на ЕС до този момент.

В момента еврото се използва като валута в Косово и Черна гора. В същото време в Босна и Херцеговина се поддържа валутен борд, като местната валута е фиксирана за единната европейска. В Сърбия, Хърватия, Албания и Македония еврото се използва често за ипотечни кредити, наеми и други разплащания.

Дали широката употреба на единната валута в региона и перспективата на Еврозоната ще донесат на Западните Балкани обещания икономически напредък, залегал в основата на европейската валута? За да се отговори на въпроса, първо трябва да се разбере в каква Еврозона ще влязат страните от региона в онзи бъдещ момент, когато станат членове на ЕС и покрият изискванията на Маастрихт.

Проблемите на Еврозоната

Основният проблем на Еврозоната е, че към момента тя не успява да осъществи своето обещание. Въвеждането на еврото бе прибързано решение, при което политическите аргументи надделяха над икономическите. Десет години след създаването на единната валута, тя се изправя пред екзистенциален тест.

Това, което всъщност се получи с въвеждането ѝ, е изграждане на Европа на две скорости, а изкуственото поддържане на единството на еврото струва все повече и повече. Изводът е, че къщата на икономическия и политически съюз трябва да се дострои – че тя има стени, но не и покрив.

Проблемът в Еврозоната бе представен като фискален (страните от периферията не могат да овладеят своите дефицити и дългове) или като криза на конкурентноспособността (производителността на немският работник постоянно нараства за сметка на тази на работниците от южните държави).

Същността на кризата е, че страните от периферията (групата PIIGS – Португалия, Италия, Ирландия, Гърция, Испания) трупат търговски дефицити в отношенията си с центъра (Германия, Холандия и други страни) и изостават в производителността, а в опита си да настигнат водачите натрупаха значителни дългове и дефицити, които обременяват не само националните им стопанства, но и цялата Еврозона. Така в крайна сметка Еврозоната стана класически пример за известната теория на зависимостта, при която центърът се развива за сметка на периферията.

Де юре зоната е една, де факто са две. Но юридическото разделяне на Еврозоната на две според мнозина би означавало край на самата идея за единен европейски проект. Затова изминалите месеци отприщиха различни планове за реформа на икономическото обединение, които се материализираха под формата на пактове.

Социалистите предложиха своя „Пакт за растеж“ с акцент върху създаването на работни места и развитието на изостаналите региони и малките страни-членки. Европейската народна партия подкрепи „Пакт за конкурентноспособност“, който в крайна сметка бе приет. Той залага на икономии, бюджетния контрол и нарастването на доходите, съобразено с ръста на конкурентноспособността. Този пакт, наречен още „Пакт за еврото +“, обаче не решава структурния проблем за Еврозоната – нейното фактическо разделение на две зони, което води до постоянното изоставане на периферията от центъра по конкурентноспособност.

Тъй като еврото е скъпа валута, то не позволява на по-ниско конкурентните икономики като тези на страните PIIGS да постигнат предимство при износа на своите стоки. Как тогава те ще се измъкнат от дълговата криза, още повече когато са принудени да правят болезнени бюджетни орязвания, които на свой ред намаляват потреблението и ограничават публичните инвестиции?

Едно от радикалните предложения за реформа е да се обособят две еврозони. “Северната” ще обхваща страните от центъра на обединението и ще има силна валута, която ще отговаря и на високата конкурентоспособност на съставните икономики. “Южната”, която ще включва страните от периферията, ще им позволи да обезценят националните си валути, така че да постигнат конкурентно предимство при износа и да реструктурират по-бързо стопанствата си. Така ще се избегне болезненият и протяжен вариант на вътрешно обезценяване на валутата чрез свиване на заплатите, който се наблюдава в страните PIIGS в момента.

Западните Балкани и еврото

Дали обещанието на еврото за просперитет за всички ще засегне и Западните Балкани – в онзи бъдещ момент, когато всички страни от региона влязат в ЕС и покрият изискванията на Еврозоната? Прогнозата навярно се отнася за поне 10 години напред във времето, а навярно и повече, след като до 2020 г. ЕС не е заделил пари за присъединяването им.

Проблемите, които стоят пред региона и неговата интеграция в Еврозоната са няколко: точността на статистическите служби, нуждата от драстично повишаване на заетостта, дълговото бреме на някои страни, породено от хронични търговски дефицити и съответната ниска конкурентоспособност. Може ли Еврозоната и сегашните ѝ правила, вкл. „Пактът за конкурентоспособност” да осигурят на региона измъкване от тези проблеми?

Докладите на ЕК от ноември 2010 г. за напредъка на страните от Западните Балкани критикуват статистическите служби на

Босна и Херцеговина, Сърбия, Косово, Черна гора, Албания и Македония. Единствено Хърватия е похвалена за значителния ѝ напредък в усвояването на европейските стандарти в тази област.

Темата е особено важна, тъй като Гърция влезе в Еврозоната след манипулация на националните статистики. Други неточности в гръцките сметки бяха открити в края на 2009 г. и провокираха дебатите за дълговата криза.

Безработицата в някои страни е на нива, които звучат абсурдно. Според официалните данни безработицата в Босна и Херцеговина към юли 2010 г. е 43,2 %. В Македония през 2009 г. 32,2% от работната ръка са незаети. В Черна гора същото число варира според различни източници между 10 и 20%. За 2009 г. в Сърбия показателят е малко над 16%. В Косово безработицата достига 45%.

А еврото в момента и навярно занапред ще бъде скъпо – заради вездесъщата за Европейската централна банка борба с инфлацията.

Насърчаването на вноса за сметка на износа, породено от скъпото евро, пряко води до друг от разпространените проблеми в региона дори и в момента. Много от страните имат значителни търговски дефицити, а някои имат публичен дълг от над 60% от БВП (например Хърватия, Сърбия и Албания).

Влизането на страните от региона в Еврозоната означава техните икономики да постигнат нужната фискална дисциплина, така че да допринесат за сигурността на цялата зона. Държавите с големи дългове на Балканите обаче са предразположени към сътресения. Те може лесно да се превърнат в нови държави от периферията, които все повече изостават в производителността си, но в същото време трябва да въвеждат жестоки икономии за да поддържат макроикономическата стабилност, предвидена от „Пакта за еврото +“. Повече от логично, това ще доведе до народни бунтове в територии, където има силни евроскептични чувства. Дори в момента, подобни протести, продиктувани от „икономически патриотизъм“ бушуват в Хърватия. Възход на такава идеология не липсва и в Западна Европа – в страни като Франция, Холандия, Финландия и други.

Парадоксално или не, влизането на Западните Балкани в сегашната Еврозона може да донесе допълнителни рискове и за тях, и за самата Еврозона. За обикновените хора и фирмите ще бъде удобно да избегнат различните разходи, свързани с употребата и на националните, и на европейската валути в разплащанията. Стопанствата ще функционират под колективната защита на Европейския механизъм за сигурност. Но Еврозоната в сегашния си вид сама по себе си струва все по-скъпо на всички живеещи в нея – и на север, и на юг. Тя превръща държавите в нея в зависими един от друг стопански субекти, които един след и заради друг потъват в блатото на дълговото бреме.

За страните от региона навярно би било много по-изгодно, ако Еврозоната се раздели на две – на „слабо“ и „силно“ евро, и те преминат към зоната на слабото евро. Така би бил даден шанс за по-бърза структурна реформа и повишаване на конкурентоспособността в рамките на наднационална валута. Идеята за две еврозони обаче все още звучи екзотично и може би ще изплува отново в публичното пространство, ако приетият наскоро „Пакт за конкурентоспособност“ се окаже неефективен. Ако той не успее да преодолее изоставането на периферията от центъра, то кризата в Еврозоната ще се повтаря отново и отново и за пореден път десетки милиарди евро кредити ще се изливат, за да закръпят положението в някоя затънала в дългове страна.

Изоставането на Западните Балкани по пътя им към ЕС може да се окаже тяхно предимство. Те може да влязат в един реформиран съюз, който е отговорил на екзистенциалните заплахи за съществуването си. А може и да се окаже, че мъдро и по балкански за тях ще е по-подходяща ролята на зрители на европейския политически театър.

Енергийната сигурност на Западните Балкани – възможности и отговорности по пътя към интеграция в ЕС

Ако въвеждането на еврото в страните от Западните Балкани е засега силно политически въпрос и предмет на дискусия, която ще има своите проекции след десетилетия, то нещата

категорично не стоят така по отношение на енергийната сигурност. Тук действията трябва да бъдат не само незабавни, но и далеч повече съобразени със сегашния дневен ред на ЕС, неговата енергийна политика, политиката му по отношение изменението на климата и разбира се трябва да бъдат съобразени с изпълнението на целите на стратегията „Европа 2020“, където основна тема е постигането на зелен и приобщаващ растеж.

В този смисъл, енергийната сигурност на Западните Балкани е приоритет и част от външната политика на ЕС. Изграждането на енергиен капацитет на региона, който да задоволи нарастващото търсене и намали зависимостта от внос на енергийни източници, е основно предизвикателство и ключов градивен елемент в процеса на приобщаване в интегрираната Европейска система.

Европейският парламент определя стабилността в Западните Балкани като основен приоритет за ЕС още през 2008 г. и затова отдава изключително значение на постоянното нарастване на усилията за приближаване на Западните Балкани до ЕС. Своята недвусмислена подкрепа за страните от региона ЕС доказва и с отпуснатите повече от 6 милиарда евро за 2010 г., от които 16% са за изграждане на енергийна инфраструктура.

Западните Балкани е необходимо да поемат своята отговорност за сближаването си с Европейския съюз. Процесът на интеграция трябва да бъде ръководен от националните правителства като се има предвид, че успехът на присъединяването зависи от наличието на ясна регионална европейска перспектива и осъзнаване на взаимните отговорности и ползи.

Сигурността в региона следва да се разглежда като осигуряване на достатъчност на електроенергия, която да посрещне търсенето, постигане на екологична устойчивост на електроенергията съгласно европейската енергийна политика “20/20/20” и създаване на условия за непрекъснатост на доставките.

Достатъчност на доставките

Диверсификация на доставките на природен газ може да се постигне с изграждане на интерконектори в региона, които

имат ключова роля за развитието на енергийния пазар в Европа. Планира се изграждането на връзка между Сърбия и България (Ниш – София -Дупница) с дължина 108 км и капацитет 1.8 млрд. куб. м/г. Този тръбопровод ще бъде от значение не само за сръбските крайни потребители, но и за региона като цяло, защото ще открие възможности за изграждането на връзка и към Черна Гора (която към момента не използва никакъв природен газ) и Македония. Проектът е от стратегическо значение и за България, защото при необходимост тръбопроводът може да се използва и за пренос на природен газ от Австрия и Унгария или за транзит на газ от газохранилищата на Сърбия.

Друг проект от значение за няколко държави в региона е Йонийско-Атлантическият тръбопровод, който ще бъде с дължина 400 км и ще пренася газ от газонаходището Шах Дениз II от Азербайджан. Това ще доведе до диверсификация на доставките на газ в региона, които в момента зависят изцяло от Русия. Газопроводът ще свързва Албания, Черна гора, Хърватия и Босна и Херцеговина и се предвижда да започне да функционира през 2017 г.

Изграждане на повече и равномерно разпределени терминали за регазификация на втечен газ също е възможно решение за увеличаване на енергийния потенциал на региона. Хърватия изгражда свой терминал за втечен природен газ на остров Крк.

В три региона в Югозападна Албания се предвижда изграждането на терминали за втечен газ и електроцентрали с цел страната да стане транзитна точка за международни газови мрежи и да бъде преодоляна енергийната зависимост.

Изграждането на газови хранилища е не само още един начин за постигане на газова независимост, но и ще обърне погледа на ЕС към Западните Балкани в момент на бъдеща енергийна криза. “В ЮИЕ има 11 активни ПГХ и има проекти за построяване на нови в Албания, България, Хърватия и Сърбия”.

В допълнение, реконструкцията на съществуващите електроцентрали, както и инвестициите в интелигентни мрежи за разпределение на електрическа енергия, са от съществено значение за подобряване на енергийната ефективност в държавите от Западните Балкани.

Непрекъснатост на енергийните доставки

Регионалното сътрудничество с цел да се осигури сигурност на енергийните маршрути е от изключително значение. Размяната на критични данни, информационна сигурност и разузнаване, свързани с енергийната сигурност на регионално равнище следва да се превърне в приоритет. Първата стъпка в обмена на информация трябва да бъде провеждането на съвместни регионални срещи на представители на службите за сигурност, заедно със съответните министерства и представители на енергийния сектор, за да бъде обсъдена ситуацията с енергийната сигурност в региона.

Един от основните проблеми пред държавите в региона е изграждането на надеждна инфраструктура за доставка. Съществуващата лоша електрическа инфраструктура, склонните към свив електропреносни мрежи и недостатъчните инвестиции за поддръжка са все проблеми, които трябва да бъдат разрешени, за да може страните да се присъединят готови към ЕС и да отговарят на неговата енергийна политика и стратегия.

Приемането в ЕС на страните от Западните Балкани трябва да се възприема и като мярка за стабилност по принципа "колкото повече, толкова по-сигурни". За да се осигури стабилност и енергийна сигурност в Западните Балкани, ЕС ще трябва да се насърчава регионалното енергийно сътрудничество като предварително условие за присъединяване.

Екологична устойчивост на доставките и източниците на енергия

За съжаление, Западните Балкани са прекалено зависими от използването на нефт и въглища като основни източници на енергия. Противоположно на тенденциите на енергийно потребление в ЕС, които показват постоянно намаляване на употребата на петрол и лигнитни въглища, за сметка на природен газ, ядрена енергия и възобновяеми източници на енергия, страните от Западните Балкани се движат в точно обратната посока. През последните осем години потреблението на петрол и петролни продукти се е увеличило с 7%, достигайки до 35,5% от

общия дял на основни енергийни доставки (TPES) през 2007 г. в сравнение с 28,4% през 2000 година. Също така използването на каменни и лигнитни въглища в сферата на производството и битовото потребление е два пъти повече от средните за ЕС стойности от 17%.

Западните Балкани са единственият регион, където въглищата все още заемат голяма част от общия дял на енергийни източници – състояние, което се е променило за всички останали държави в Европа. Според сръбския министър на енергетиката и минното дело изграждането на трети блок в ТЕЦ “Никола Тесла” в Обреновац и новия ТЕЦ Колубара Б е важно не само от гледна точка на дългосрочните доставки на електроенергия за Сърбия, но и от гледна точка на наемане на нови работници. Огромните залежи на лигнитни въглища в Косово се възприемат от правителството като възможност държавата да стане важен регионален играч на енергийния пазар и дори износител на електроенергия за Албания и Черна гора, както и евентуално до Босна и Херцеговина.

Тук е мястото да се отбележи, че пред страните от Западните Балкани се отварят изключителни възможности за развитие на възобновяемите енергийни източници и най-вече на водните ресурси. Енергийната стратегия на ЕС предвижда Балканите да се превърнат в един от основните резервоари за вода на Европа. За тази цел се предвижда да бъдат изградени множество язовири, изкуствени водни басейни и водно-електрически централи на територията на държавите от региона, които да захванват с ток енергийната система на Съюза.

Съгласно новия мандат на Европейската инвестиционна банка до 2013 г. 9,2 млрд. евро ще бъдат насочени именно към проекти за изграждане на такива изкуствени водни басейни и ВЕЦ в балканските държави. Тази значителна сума трябва да бъде използвана по възможно най-добрия начин за развитие на зелени енергийни проекти, които да осигурят не само енергийната сигурност и потребление на страните от Западните Балкани, но и енергийната сигурност на ЕС. Ясната позиция на Съюза за мястото на Западните Балкани в енергийната сигурност

е повече от показателна. Нещо повече, инвестирайки тези 9,2 млрд. евро в енергийна инфраструктура на Балканите, ЕС ще постигне не просто диверсификация на енергийните доставки и изпълнение на заложените цели за постигане на зелен растеж и използване на енергия от възобновяеми енергийни източници, но ще постигне и нещо изключително важно – тези средства много деликатно и ефективно ще спомогнат за подобряването на икономическото развитие на страните от Западните Балкани и ще намалят сериозните диспропорции в тяхното икономическо развитие. Какъв по-добър начин на подготвиш ефективно за членство бъдещите страни-членки на Съюза – инфраструктурно и енергийно те вероятно ще бъдат далеч по-готови отколкото някои от държавите, които се присъединиха в предишните етапи на разширяването.

Развитие на инфраструктурата и транспортната мрежа в района на Западните Балкани

Сред основните аспекти за развитие на региона на Западните Балкани по пътя на присъединяване към ЕС и след това, наред с енергийната сигурност, се нарежда и въпросът с изграждането на висококачествена и достъпна инфраструктура. Подобряването на инфраструктурната и транспортна мрежа ще засили икономическото развитие и ще повиши конкурентноспособността му. Не бива да се пропуска и ефектът, който ще бъде оказан върху привлекателността на страните от региона като туристически дестинации, както и върху инвестиционния климат в Западните Балкани.

Концепцията за единен европейски пазар, в който има свобода на движение на стоки, хора и услуги, е немислима, ако отделните региони и национални транспортни мрежи не са осигурили възможност пазарите на отделните страни да бъдат свързани с модерна инфраструктура. Така възниква и идеята за изграждането на Трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T).

Транспортната политика на ЕС е особено важна за района на Западните Балкани основно поради факта, че четири от де-

сетте пан-европейски коридора минават през него. Основните цели на Европейската транспортна политика са подобряване и модернизиране на основната регионална транспортна мрежа на Югоизточна Европа и насърчаване на социалното и икономическото развитие; подобряване на трафика в мрежата чрез прилагане на незадължителни/хоризонтални мерки и подпомагане на региона за привеждане на законодателството в съответствие с достиженията на правото на ЕС в областта на транспорта.

Основната мрежа е дефинирана в Меморандума за разбирателство относно изграждането на Основната регионална транспортна мрежа в Югоизточна Европа като мултимодална мрежа, включваща пътни, железопътни и вътрешноводни транспортни връзки в седемте страни-участнички от Западните Балкани заедно с няколко определени морски и речни пристанища и летища.

Основната пътна и железопътна мрежа се състои от коридори (установените пан-европейски коридори V, VII, VIII и X, които осигуряват международни връзки с ЕС) и маршрути, като маршрутите допълват основната мрежа, с цел да свържат една с друга столиците в региона и столиците на съседните страни. Целта е също така да се свържат основните градове в региона, да се осигури достъп до пристанищата и летищата в основната мрежа и да се гарантира адекватно свързване на отдалечените райони в региона.

За да развие тези приоритети, ЕС води преговори със страните от Западните Балкани относно сключването на Договор за създаване на транспортна общност, който ще замени съществуващия Меморандум за разбирателство. Целта на договора е да създаде интегриран пазар на инфраструктура и сухопътни, вътрешноводни и морски транспортни системи и услуги, тясно свързани със съответния вътрешен транспортен пазар на Европейския съюз.

За общата координация и развитие на връзките между коридорите важна роля играе проектът Оценка на нуждите от транспортна инфраструктура (TINA) в кандидатстващите за присъединяване към ЕС държави. TINA е проект на ЕК, чиято

крайна цел е създаването на разширена Трансевропейска мрежа, включваща и транспортните мрежи на присъединяващи се държави от Централна и Източна Европа.

Какви са преимуществата от реализирането на коридорите, преминаващи през Балканите?

Коридор X, започващ от Залцбург и стигащ до Солун, ще свърже Централна Европа с Балканския полуостров. След като се изградят и допълнителните клонове към магистралата – А, В, С, D, коридор X ще улесни още повече пътуването през Балканите и Близкия изток. Тези клонове имат за цел и да свържат коридор X с други транснационални коридори – IV, V, VII, VIII и IX, както и да го превърнат в тяхна алтернатива. Този проект ще се превърне в една от най-важните европейски магистрали.

Коридор VIII е проект, целящ да свърже Адриатическо море с Черно. Той тръгва от Италия, минава през Албания, Македония и завършва във Варна и Бургас. В него са включени пристанища, пътища, ЖП линии, летища. Със създаването на Коридор VIII по протежението на региона ще се развият най-вече туристическите пътувания, круизният туризъм, обменът на товари.

Коридор IX свързва страните от Северна Европа с пристанищата на Средиземно море – започва от Хелзинки и стига до Александруполис. Но на този етап проектът е в застой.

Един от най-важните аспекти на развитие на инфраструктурата на Западните Балкани е железопътната такава. Към момента тя е недостатъчно развита във всичките страни. Ето защо са необходими значителни инвестиции в ЖП транспорта.

Съществуват проекти за нови 16 железопътни мрежи, които ще направят бърз и мобилен преноса на стоки и хора между различните части на Стария континент. Ще бъдат в съответствие с европейските стандарти – технологично и технически, както и със стандартите за безопасност и скорост на движението. По част от тях строежът е започнат, но при някои има изоставане. От особено значение е държавите да ускорят темпа по изграждане на линиите. Страните са си поставили за цел през 2020 г. железниците да са съпоставими с тези на държавите от

ЕС. За съжаление към настоящия момент регионът е далече от реализирането на тази цел.

Основната мрежа включва също така седем морски и две речни пристанища. С изключение на участък с дължина от около 30 км, в голямата си част река Дунав е в добро състояние, докато състоянието на река Сава е значително по-лошо. Ето защо Стратегията на ЕС за развитие на Дунавския регион би следвало да бъде рационално използвана с оглед подобряване на инфраструктурата и възможностите за превоз на хора и стоки, които предлага р. Дунав. Вътрешноводният транспорт е най-екологичният и най-евтиният вид транспорт. Недостатъкът му обаче е, че е бавен.

Интермодалният транспорт е ограничен и понастоящем съществуващите интермодални терминали все още не се използват в достатъчна степен. Въпреки това, съществува потенциал за интермодален транспорт от около 10%, като в рамките на основната мрежа се очаква той да нарасне с 15% до 2015 г.

Поради високата степен на фрагментарност в Югоизточна Европа, въпросите, свързани с гранично-пропускателните пунктове, са много важни за региона. По настоящем, времето, прекарано в чакане на гранично-пропускателните пунктове, се отразява значително върху ефективността и конкурентноспособността на основната мрежа. Страните от Западните Балкани следва да положат допълнителни усилия за подобряване на управлението на границите и свързаните с него процедури.

Като цяло голяма част от проектите за подобряването на инфраструктурата на Западните Балкани във всички нейни измерения като че ли са в застой, главно поради политическата ситуация и липсата на достатъчно сигурност в някои страни. В този смисъл интеграцията на инфраструктурата е голямо предизвикателство за страните от региона по пътя на членство в ЕС. За да се промени обаче статуквото, са необходими адекватни усилия в областта на планирането, законодателството и финансирането.

Изграждането и поддръжката на инфраструктурата и транспортните мрежи изискват финансиране, което не може да бъде

предоставено от публичния сектор. През изминалата 2010 г. са били отпуснати 6 милиарда евро за Западните Балкани, като 26% от тези средства са определени за изграждане на транспортна инфраструктура. Средства за изграждането на инфраструктурата на Западните Балкани могат да бъдат търсени и в осигуряването на по-тясно сътрудничество между международните финансови институции, двустранните донори и Европейския съюз, в Инвестиционната рамка за Западните Балкани.

Не трябва да пропускаме и аспектите, свързани с околната среда. Прилагането на стандартите, свързани с околната среда, става все по-важно при разработването на инфраструктурни проекти. Тъй като законодателството в областта на околната среда е важна част от достиженията на правото на Европейския съюз, то би трябвало да се прилага в пълна степен. Въпреки това може да се твърди, че страните от Западните Балкани са изправени пред сериозни проблеми във връзка с прилагането на законодателството в тази област.

За ефективно реализиране и развитие на инфраструктурните проекти в района на Западните Балкани е необходимо:

- създаването на стабилна регулаторна и пазарна рамка, която да привлече инвестиции за инфраструктура, което да е свързано и със социален напредък и опазване на околната среда;
- прилагане на национално равнище на достиженията на правото на ЕС и осъществяване на важни реформи в сектора, както и в други, свързани с него сектори;
- ефективното планиране на публичните разходи и сътрудничеството с другите заинтересовани страни, включително и със социалните партньори и международните финансови институции;
- стимулиране на публично-частни партньорства;
- ефективно планиране и координация на дейностите на регионално равнище;
- подобряване на управлението на границите и свързаните с него процедури;
- активно участие в разработването на Дунавската страте-

гия с цел използване на съвместните инфраструктурни проекти с държавите-членки на ЕС и съседните страни.

Осъществяването на регионалните инфраструктурни проекти се отразява положително на регионалните икономики, допринася за отварянето на техните пазари към нови бизнес инициативи и прави по-ефективен търговския обмен между страните от региона. Изграждането на регионалната транспортна мрежа помага на правителствата на страните да се справят с високата безработица, като по този начин се стимулира цялостното икономическо развитие на Западните Балкани. По-добрите възможности за заетост и засилената трудова мобилност също допринасят за социалното развитие, за подобряване на трансграничното сътрудничество и контактите между хората.

Изграждането на регионалната транспортна мрежа има и силно политическо измерение. Чрез осъществяването на инфраструктурни проекти правителствата на страните от Западните Балкани, както и всички други участници, могат да докажат своята воля за преодоляване на двустранните конфликти и проблемите. Това от своя страна благоприятства и регионалната интеграция на страните от Западните Балкани.

България като страна-членка на ЕС от сравнително кратък период се намира в особената позиция да помага на своите съседи да извървят трудния път към членство и постепенно да станат ефективна част от ЕС, като изпълнят всички критерии за това. Сътрудничество в сферата на подобряване на инфраструктурата е основен фактор, който ще допринесе за увеличаване на икономическите ползи за всички държави от региона, а то значително ще се улесни с напредването на Западните Балкани по пътя им към ЕС и усвояването на средства от Предприсъединителните, а в последствие и Структурните и Кохезионния фонд.

Регионално развитие

Един от основните фактори на икономическата политика и подготовката за присъединяване на страните от Западните

Балкани към ЕС е регионалното развитие. Ако има част от Европа, в която различията в регионалното развитие да са така силно изразени, това със сигурност са Балканите. Тук диспропорциите в регионалното развитие са толкова сериозни, че се измерват в пъти спрямо средните за Съюза.

Причината за липсата на еднаквост в развитието на различните региони е не само защото обхващат огромни територии, принадлежащи, както на “севера”, така и на “юга”, но и защото често контрастът дори между отделни региони в рамките на една и съща страна е поразителен. Условиата, създаващи тези различия, се коренят в географското положение на отделните региони, историческото развитие, наличие на развита индустрия или селско стопанство в тях и др.

Тези условия на развитие налагат и създаването, развитието и ефективното функциониране на регионалната политика на ЕС. Нейната цел е постигане на икономическо сближаване, премахване на социалните дисбаланси, увеличаване на конкурентноспособността между отделните региони в Съюза. Инициативите, които биват финансирани по тази линия, са свързани с подобряване на инфраструктурата и създаване на ефективни връзки между по-слабо и по-силно развитите страни и региони, както и такива, които са насочени към предоставяне на равен шанс за по-добър живот на всички хора.

Присъединяването на Западните Балкани към ЕС поставя въпрос дали регионалните диспропорции няма да се дълбочат, тъй като на територия му са разположени един от най-бедните страни в Европа. В същото време за държавите от Западните Балкани проблемът за нестабилното развитие на отделните региони в рамките на самите страни също е ярко изявен. Предпоставки за контрастиращите условия на живот са както кризисните събития, настъпили през миналия век и довели до създаване на нови държавни обединения, така и фактът, че географското положение на даден регион е и основа за това какъв ще е стандартът на живот в него.

За да проследим поотделно регионалното развитие в рамките на всяка една от страните от Западните Балкани, първо

трябва да се спрем върху Албания. ООН вече обърна особено внимание на развитието на най-бедния регион Кукес, където заетостта е два пъти по-ниска от средното за страната, смъртността на децата е 4 до 5 пъти по-висока от средното за ЕС, изградени инфраструктурни връзки почти не съществуват.

Колапсът на социалистическия строй и огромните дългове на минната му индустрия е превърнал региона Бор в Сърбия в регион с огромен ръст на безработицата. Сандзек от своя страна е гореща точка на етнически и религиозни конфликти, където тези конфликти забавят икономическото развитие.

Макар че голяма част от регионите в Хърватия са задминали критичните 75% от средния за ЕС БВП, то два от нейните региони са под три четвърти от средното за ЕС. Централна и Източна Хърватия са най-бедните региони, като БВП там за 2008 г. е бил 11,800 евро.

За Босна и Херцеговина е известно, че всеки четвърти жител влиза в категорията „беден“. Косово от своя страна е най-бедната държава в Европа, където и безработицата варира в рамките на 30-50%. БВП на Полог като най-бедният регион в Македония в сравнение със Скопие е една четвърт. Разбира се и тук не могат да бъдат отминати слабата инфраструктура и огромната безработица в региона. Основен критичен проблем в Черна гора е голямата бедност сред жителите, както и неравните възможности за живот.

Нека сега обърнем поглед към Южна Германия, Южна Великобритания, Северна Италия, Белгия и Холандия – това всъщност са най-богатите региони в ЕС, с най-висок БВП на глава от населението. БВП за столицата на Великобритания е близо 350% от средния БВП за ЕС (за справка в Северозападния регион в България този процент е едва 25%). Само в рамките на Съюза съотношението най-богат към най-беден регион е 13:1.

Какво ще се случи, ако най-бедните региони на Европа, принадлежащи на Македония и Хърватия, се присъединят към европейското обединение? Имайки предвид, че изброените по-горе са едва част от „болките“ на страните от Западните Балка-

ни, то пред ЕС се появява огромно предизвикателство за това как да помогне на тези страни заедно с техните най-бедни региони да достигнат поне половината от близо 15 пъти по-високото икономическо развитие на най-богатите региони на ЕС. Ще са необходими значителни инвестиции за подобряване условията на растеж и заетост, в човешки и физически капитал и разбира се такива за подобряване състоянието на околната среда.

Сближаването на проспериращите региони в ЕС и проблемните на Западните Балкани не е невъзможно, но със сигурност няма да е лесно. Различията между планинските региони, столиците, селските региони няма как да бъдат напълно изкоренени, но поне е възможно постигането на сближаване. И разбира се това ще погълне огромни финансови ресурси. Доколко тези финансови ресурси ще бъдат компенсирани във времето от синергичния ефект от присъединяването и доколко е приемливо пренасочването на огромни средства сега за постигането на дългосрочни цели? Различните страни в ЕС биха могли да заемат различна позиция по този въпрос.

Политиката за намаляване на различията между регионите се финансира от Структурните и Кохезионния фонд, като средствата по тях се разпределят по многогодишни рамкови програми на страните-членки на Съюза. Отговорност на самите държави е да създадат свои собствени планове и програми, за да могат да се възползват от средствата по фондовете. Отпускането на средства за тези фондове става на солидарен принцип и има страни – нетни донори и нетни получатели на тези средства. Размерът на средствата се определя във финансовата рамка за съответния период и зависи от способността на страната ефективно да усвои отредените ѝ средства.

Дали страните – нетни донори ще покажат снизхождение и ще „дарят“ още повече от държавните си бюджети за финансиране развитието на Западните Балкани и дали именно това няма да окаже влияние върху решението за присъединяване на тези страни? Имайки предвид позитивните ефекти, които ще се създадат и за двете страни, това не би трябвало да е пречка пред процеса на разширение. Дали страните, които са бенефи-

циенти сега по Структурните фондове, няма да се възпротивят на пренасочването на финансовия поток от техните слабо развити региони към тези на Западните Балкани? Спрямо европейските критерии целите територии на страните от Западните Балкани ще бъдат обхванати от Кохезионната политика и ще бъдат финансирани проекти по нея.

Развитие чрез европейските фондове

Различията в икономическото и регионално развитие на страните от Западните Балкани са значителни и те няма как да бъдат преодолені само с помощта на естествения ход на икономическото им развитие и вътрешните инвестиции. За съжаление не е реалистично да се очаква и че тези сериозните диспропорции могат да бъдат превъзможнати с помощта и на преките чуждестранни инвестиции в региона. Нужни са съвместните усилия както на съответните държави във воденето на подходяща икономическа политика и създаването на предпоставки за привличането на значителни чужди инвестиции, така и фондовете на ЕС, с помощта на които да се ускори икономическото развитие на Западните Балкани.

До момента на присъединяването на страните от Западните Балкани към Европейския съюз те ще имат достъп основно до средства от Предприсъединителните фондове на Съюза и някои допълнителни инструменти, насочени към региона. Вярно е, че сумите на помощта по Предприсъединителните фондове далеч не са толкова големи, както при средствата по Структурните и Кохезионния фонд, но те покриват почти всички аспекти на развитието на една държава.

През всичките години, в които Западните Балкани ще имат достъп до Предприсъединителните фондове, те ще имат възможността да инвестират целенасочено в областите, в които имат най-голяма нужда от стимулиране на развитието. Като правило, средствата от Предприсъединителните фондове са насочени основно към преодоляване на различията в регионалното развитие, изграждане на адекватна инфраструктура,

подпомагане на малките и средни предприятия за справяне с конкурентния натиск на Общия пазар, подготовка на администрацията за работа съгласно европейските правила и норми, хармонизация на законодателството и т.н.

Ефективното използване на тези средства, както и в последиствие на средствата от Структурните и Кохезионния фонд, обаче, зависи в значителна степен от това дали тези страни ще съумеят да постигнат няколко ключови ефекта – да хармонизират законодателството си с това на Съюза, да изградят ефективен капацитет у администрацията за работа, както и да усвоят спецификите на процесите на планиране и програмиране на развитието, използвани в ЕС.

Първата стъпка в тази посока естествено е хармонизирането на законодателството на държавите от Западните Балкани с европейските норми. За съжаление, съдейки по бавния напредък и недотам положителните доклади на Комисията за напредъка на страните от Западните Балкани, това ще бъде твърде дълъг и труден процес. Страните като че ли не бързат особено много с хармонизацията, може би неосъзнавайки значимостта на хармонизираното законодателство за привличането на чужди инвестиции. Едно от най-важните неща за всеки бизнес, освен печалбите разбира се, е това да работи в предвидима и сходна с тази в страната, от която идва, среда. Така инвеститорът може да планира спокойно своето развитие и знае, че неговите права са защитени.

Необяснимо е обаче забавянето, с което този процес се осъществява. Хармонизацията на законодателството трябва да бъде първата и основна стъпка, към която да се насочат основните усилия в процеса на подготовка за кандидатстване или присъединяване към Съюза. Недопустимо е непрозрачно и неефективно законодателство да урежда не само обществения живот в тези държави, но и разходването на европейските средства. Сериозно внимание в тази посока трябва да се обърне и върху правилата за разходване на публични средства, т.е. върху обществените поръчки. Нито една от страните от Западните Балкани, с изключение на Хърватия, не е транспонирала европейските норми за обществените поръчки в своето законодателство. Нещо повече,

сериозно съмнение тегне над способността на тези държави да следят и навреме да транспонират в своето законодателство промените в *acquis communautaire*. Показателен за това ще бъде фактът как и по какъв начин те ще възприемат промените в европейските регламенти за обществените поръчки, които ще бъдат направени вследствие на обсъждането на Зелената книга на ЕК за модернизацията на европейската политика за обществените поръчки от 27 януари 2011 г.

Важен аспект, върху който обикновено не се акцентира достатъчно, но трябва задължително да се спомене, е хармонизацията на законодателството по отношение на държавните помощи. Както добре знаем, един от основните принципи на свободния пазар и на ЕС е ненамесата на държавата и непредоставянето от нейна страна на помощ за стопанските субекти, която може да повлияе върху развитието на пазара. Поради тази причина в ЕС съществуват строги правила за държавните помощи и те се определят като два основни вида – минимални, по режим *de minimis* и „групово освобождаване“.

Така или иначе обаче, нито един от двата режима на държавните помощи не е способен да предостави такова количество средства на даден стопански субект, което да изкриви правилата на свободната конкуренция и пазар. Нещо повече, предоставянето на държавна помощ е разглеждано изключително строго от институциите на Съюза, включително и когато става въпрос за скрити форми на държавна помощ. Тези въпроси трябва да бъдат много добре организирани и законодателството хармонизирано напълно, за да се избегне фаворизирането на определени предприятия и сфери, които да бъдат подпомагани от правителствата на страните от Западните Балкани. Историческите предпоставки и опит, менталитетът, както и скорошният преход от планова към пазарна икономика, са сериозни предпоставки за неспазването на принципите на свободния пазар и ненамесата на държавата. Именно затова, хармонизирането на законодателството по отношение на предоставянето на държавни помощи трябва да бъде една от сериозно застъпените сфери в процеса на интеграция на страните от региона.

Друг съществен елемент от успешната подготовка на страните от Западните Балкани за ефективна интеграция в Съюза е изграждането на ефективен административен капацитет. Опитът на всички страни-членки и особено на тези от последната вълна на разширяване, недвусмислено сочи, че един от основните въпроси, имащи отношение към ефективната интеграция на държавите в ЕС, е именно изграждането на административен капацитет.

От изключителна важност за всяка държава е да умее да работи ефективно, да спазва правилата и да говори на един и същи език не само с потребителите на своите услуги, но и със своите партньори от ЕС. Икономическата интеграция на страните в Съюза и тяхното членство са пряко свързани с работата по изграждане на необходимите институции и органи, които да управляват процеса на хармонизиране, изпълнение на критериите, но и едно от основните неща по отношение на икономическото развитие – ефективното усвояване на средствата от предоставените им европейски фондове.

За да се случи това и тези средства да бъдат реално и в значителна степен усвоени, е необходима целенасочена работа и помощ от страна на държавите-членки на ЕС за създаването на качествен административен капацитет. Добрата новина е, че ЕС винаги предвижда в своите дейности и програми техническа помощ, обучения, обмяна на опит и други форми на изграждане на капацитет. Тези дейности обикновено са заложили дори в самите мерки и финансови меморандуми по Предприсъединителните фондове, така че държавите да не се налага сами да се чудят що е то административен капацитет и как да го създадат. Достатъчно е просто малко усилие от тяхна страна и ще могат да се възползват от предоставените им възможности да се поучат от опита и грешките на вече изминалите този път държави.

Изключително полезна в този контекст би била ролята на България, която извървя доста болезнен път на присъединяване към ЕС и на принципа на пробата и грешката постигна своето членство. Освен това, България е и една от малкото страни-членки на Съюза, които поддържат тесни исторически контакти

и добри отношения с държавите от Западните Балкани. Имаме обща история, близък менталитет, сходни проблеми, наследени не само от комунизма. Тези предпоставки правят България по-приемлив и успешен модел, който да подпомогне процеса на изграждане на административен капацитет в Западните Балкани и да предаде практическите проблеми, които страната е срещнала в процеса на интеграция.

Постигането на по-висока икономическа интеграция на региона с ЕС ще бъде подпомогнато не само от Предприсъединителните фондове на Съюза, но и от редица други специално създадени инструменти, които да развият определени сектори от Западните Балкани в унисон с политиките на Европейския съюз. Добър такъв пример е не само инвестираните през изминалата година 6 млрд. евро в региона, но и предвидените в новия мандат на ЕИБ 9,2 млрд. евро до 2013 г. за изграждане на водна инфраструктура и ВЕЦ.

Тези допълнителни инструменти показват промяната във виждането на Съюза за философията на интеграцията. Акцентът вече е поставен върху това страните да са възможно най-готови за присъединяване към момента на влизането им в ЕС, отколкото да бъдат приети по-скоро по политически признак и след това да се полагат усилия за изграждането на капацитет, изпреварващи темпове на развитие и пр. Тази промяна във философията, съчетана с традиционните методи на подготовка за ефективна интеграция, е изключително важна, защото предоставя на страните от Западните Балкани сериозни икономически стимули и инвестиции, които съчетани с ясната перспектива за членство гарантират на региона изпреварващо развитие и по-широка икономическа интеграция.

Интересен е обаче въпросът какво ще се случи със Структурните и Кохезионния фонд след присъединяването на страните от Западните Балкани. Ясно е, че това рано или късно ще се случи. Ако те съумеят да използват предоставените им възможности за ефективна подготовка за членство и усвоят коректно всички предоставени им средства от Предприсъединителните фондове и всички други допълнителни инструменти, които ЕС

ще им предостави, регионът ще е постигнал сериозно ниво на сближаване и конвергенция със средните за ЕС показатели, което означава, че няма да бъде необходимо да се насочват приоритетно огромни средства от Структурните и Кохезионния фонд насам, за да се осигури догонващото икономическо и регионално развитие поне до 75% от средното за ЕС.

Дали това наистина е възможно? Предвид опитът дотук на страните-членки и особено на тези от Балканите, е нереалистично да се очаква постигането на такова високо ниво на сближаване още преди присъединяването на страните към Съюза. В такъв случай, основният въпрос е какво ще се случи със Структурните и Кохезионния фонд на ЕС, ще се промени ли акцентът им и накъде ще бъде насочен той? С присъединяването на Западните Балкани, най-бедните региони в Европейския съюз вече няма да бъдат в Румъния и България, а в новите страни-членки. Това означава, че средствата приоритетно ще бъдат насочени към новите най-бедни региони, като за старите ще останат много по-малко средства и ще трябва да се търсят други начини за подпомагане на тяхното развитие.

Може би в тази ситуация подходящ ход би бил разработването на наднационални регионални оперативни програми вместо национални такива. Тези програми могат да бъдат секторни, както и досега, но да не се ограничават само до територията на една от държавите-членки. Осигуряването на техния наднационален, по-широк териториален обхват, ще осигури по-доброто планиране на регионалното развитие, както и необходимата мащабност за изпълнението на инфраструктурни проекти, развитието на енергийния сектор в региона, както и ще допринесе за ефективното намаляване на сериозните диспропорции в регионалното развитие на Балканите.

Западните Балкани: Преодоляване на границите – разрешаване на двустранни конфликти и установяване на добросъседски отношения

Веселин Пашов, Антон Кондов, Мила Даскалова, Николай Мартинов, Олга Игнатова, Павел Петров, Петя Радулова

Настоящата разработка цели да покаже сложността на конфликтната проблематика в района на Западните Балкани като едновременно бъдат набелязани двустранни проблеми между страните от региона и бъдат представени идеи за разрешаването им. Всеки конфликт има основно четири измерения. Това се дължи на сложни и продължително въздействали исторически и политически фактори от близкото и далечно минало, включващо прекрояване на граници, влияние на империи, което от своя страна размива етническите, религиозните и културно-историческите граници на държавите от Западните Балкани. По-специално внимание се обръща на граничните спорове на Сърбия с Хърватия, Босна и Херцеговина и Македония и възможността за тяхното разрешаване. В етническо-религиозния аспект на конфликтите се засяга сложността и деликатността на етническата проблематика като се предлагат добри практики и насоки за установяване на мирно съжителство между етносите, а в културно-историческите разногласия се търси общият език и общият културен принос на Западните Балкани в общия европейски дом. Специално внимание е обърнато и на юридическите спорове за името на Македония – между Македония и Гърция, за юридическото признаване на Косово и за бежанските въпроси.

Гранични спорове

В съвременния свят значението на границите намаля значително. Въпреки това, все още съществуват неуредени въпроси относно разрешаването на граничните претенции на стра-

ните в региона на Западните Балкани. Този проблем се корени в дългата история на Балканския полуостров, изпълнена с териториални трансформации и нерешени национални въпроси. Интензитетът на граничните спорове изключително силно намалява след формирането на Югославската федерация, където не се отдава особено значение на вътрешните граници в рамките на федерацията. Именно с разпада на Югославия въпросът за границите между новородените суверенни държави излезе на преден план.

Установяването на добросъседски отношения в региона неминуемо преминава през разрешаването на тези латентни конфликти. Този деликатен външнополитически въпрос не може да бъде разрешен така лесно заради няколко специфични фактора, действащи в Западните Балкани: силно националистическият елемент, който се прокрадва във вътрешната политика на страните, антагонизмът между държавите от Западните Балкани, причинен от войната през 90-те години, и нежеланието за компромис между страните, продиктувано по-скоро от стремежа на управляващия елит да запази властта си и след следващите избори.

Конкретните неуредени въпроси са предизвикани от природните дадености на региона и в частност реките, които преминават оттам. Те са в основата на пограничните проблеми – за границата по река Дунав между Сърбия и Хърватия включително два острова и за границата между Сърбия и Босна и Херцеговина по поречието на река Дрина. Тези два казуса все още не могат да бъдат разрешени, защото нито една от страните не отстъпва от своята позиция.

По-труден за решаване е казусът за границата между Македония и Сърбия, в частта на общата граница между Косово и Македония. След едностранно обявената независимост на Косово сръбското правителство не признава новите погранични договорености между Косово и Македония. Според сръбския външен министър този акт „ще застраши отношенията между Белград и Скопие“.

Неразрешени териториални проблеми има и между Босна

и Херцеговина и нейните съседи – Хърватия и Сърбия. Единствените две държави на Западните Балкани, които нямат и към тях не са предявени териториални претенции, са Албания и Черна Гора.

В нито един официален документ на правителствата на страните от Западните Балкани не се обръща конкретно внимание на нито един от териториалните спорове в региона. Те по същество не засягат жизненоважните интереси на нито една от страните, а по-скоро се отнасят до урегулирането на няколко погранични зони и формализирането под чия власт ще попаднат те. Бързото решаване на тези конфликтни въпроси е изгодно за всички. Фактът, че те все още съществуват може да ни доведе единствено до констатацията, че относителните ползи за всички държави отстъпват срещу политиката на игра с нулева сума – победата за една държава, ще е загуба за нейния съсед.

Но граничните спорове между държавите на Западните Балкани не са нерешими. Това най-добре се илюстрира с договорките между Хърватия и Словения относно територия в Пиранския залив, към която и двете страни предявяват претенции. Спорът бе отнесен за арбитраж към Международния съд, на който бе даден мандат да разреши ситуацията. Този инструмент за разрешаване на спорове може да бъде приложен и между останалите страни в региона – по този начин ще се гарантира независимо решение, което няма да се сметне за несправедливо, защото то би се основавало на юридически аргументи. Основен проблем при този вид практика е сложността на изпълнението ѝ – и двете спорещи страни трябва да решат да се обърнат към Международния съд, а след това и да приемат неговото решение. От вътрешнополитическа гледна точка, този акт има потенциал да отслаби управляващите и да намали общественото доверие към тях.

Друга възможност е да бъде постигнато двустранно споразумение между спорещите страни на междуправителствено ниво. Този вариант може да се осъществи чрез взаимни отстъпки на страните по определен спор. Основна международна практика е тези въпроси да се решават чрез пакетни сделки.

По този начин ще бъде възможно разширяване на обхвата на преговорите и постигане на взаимно изгодни договорености и в други сфери, наред със спорния териториален въпрос.

Особено ефективен подход за разрешаване на въпросите на Балканите е многостранното сътрудничество. Съветът за регионално сътрудничество например е форум за общи действия по въпросите, засягащи региона. Такъв мултилатерален подход би бил удачен за разрешаване на териториалните спорове по мирен начин, фокусирайки се върху ползите за целия регион и възможностите за общи действия на всички държави на Западните Балкани. В рамките на този Съвет останалите балкански страни, които са и членове на Европейския съюз, могат да изпълняват ролята на медиатори при преговорите и разполагат с възможности да доведат до решение териториалните неуредици на полуострова.

Етническо-религиозни аспекти на Западните Балкани

Териториалните спорове в Западните Балкани са само един от проблемните въпроси в региона, които имат нужда от разрешаване. Друг важен аспект на конфликтите между страните от Западните Балкани биват свързани със сложното преплитане на етнически, религиозни и междудържавни противоречия в региона. „В продължение на векове, Балканите са място на сблъсъци на чужди интереси. Картата на Балканите многократно е прекроявана, без това да е съобразено с волята на местното население“.

Ето защо, намирането на оптимално и дългосрочно решение на съществуващите конфликти на основата на традиционните модели и с привличането на съществуващите миротворчески инструменти в лицето на ООН, ОССЕ, ЕС, НАТО и други институции, се оказва на теория много трудно, а на практика почти невъзможно.

Последните събития на Балканите, които ознаменуваха началото на нов етап в националното и държавно раздробяване на региона, нагледно илюстрираха колко илюзорни са били

надеждите за дългосрочна стабилизация. Решението на Международния съд на ООН от юли 2010, което гласи, че декларацията за едностранно обявяване независимостта на Косово „не противоречи на международното право“, беше възприето като своеобразен сигнал за действие в двете потенциално „най-горещи“ точки в Западните Балкани – териториите, компактно населени с косовски сърби, и босненската Република Сръбска.

В международното право, регламентиращо правата на човека, няма дефиниция на термина „народ“. Също така няма съгласие за употреба на други два термина – „малцинство“ и „национално малцинство“. Има няколко опита на отделни експерти на ООН да изработят приемлива дефиниция, но те не получиха одобрението на световната организация.

Понятията „нация“ и „етнос“ не бива да се отъждествяват. Нацията като термин е широкообхватен и може да включва многобройните етноси в страната. Тоест, тезата, че съвременният свят е „свят на нациите“ се нуждае от уточнение. Населението на повечето държави е не само полиетническо, но нерядко включва в себе си и отделни нации.

В търсене на форми за социално и политическо самоутвърждаване при най-малкото изменение на социално-политическите условия етносите реагират с повишена активност в политическите и социални процеси, стремейки се да докажат и съхранят жизнеността си. Практиката сочи, че етносите често се явяват по-устойчиви общности от държавите, които населяват. Благоустрояването на етносите във всяка държава трябва да бъде задача за политиките. В този аспект, етносите се явяват едновременно субект и обект на политиката.

В много страни националният въпрос остава сложен, вътрешнополитически проблем. На Балканите няма държава, в която да не се наблюдават прояви на национализъм и етнически претенции. Тези отношения са тясно свързани с политическите, социалните, религиозните, екологичните и др. Именно в политиката се изразяват и реализират много важни интереси на етносите. По правило междуетническият конфликт е и социален. Възникнал между представители на отделни социални гру-

пи, от различни етноси, той може да доведе до конфронтация между самите етнически общности.

За възникването на етническите конфликти е необходимо наличието на три фактора: национално самосъзнание, критична маса от обществени проблеми, оказващи всеобхватно влияние върху националния бит, политическа сила, способна да използва в борбата за власт двата предходни фактора.

Днес, уникален пример за регулиране на междуетническите отношения е Асамблеята на народите на Казахстан (има над 130 народности), за която, следвайки логиката на Антъни Смит, можем да кажем, че представлява важен компонент, формиращ нацията.

Определяйки приоритетните си направления, Асамблеята на народите на Казахстан си поставя следните задачи: укрепване и възраждане на държавността, защита на човешките права и свободи и на интересите на народа и държавата, преход към качествено ново ниво на развитие. Асамблеята се стреми да участва активно в реализацията на държавната национална политика. Нейните нови цели и задачи се определят в съответствие със стратегическите приоритети на страната в областта на вътрешната и външната политика. Този подход е в руслото на държавната стратегия за укрепване на гражданското общество и постепенното въвличане на неговите членове в държавната политика.

В името на отговорността за бъдещето на Западните Балкани трябва да се организира активно и съзнателно взаимодействие между отделните държави за: създаване на над национална държавно-обществена система за ефективен етно-конфликтологичен мониторинг и сътрудничество; разширяване на конфликтологичната подготовка и образование; разширяване и съчетаване на практико-приложните и научни изследвания с интердисциплинарен подход; уеднаквяване на определения, категории, терминология и методологични подходи; отказ от използване на силови методи при решаване на етническите конфликти; привличане на експерти и управленци, наблюдавали, изследвали, изучавали и разрешавали различни конфликти;

обобщаване, изследване и анализиране на данни, свързани с различните форми на конфликтност; привличане на политици и управленци към научно-изследователска дейност, участие в разработки и изследвания; разширяване и използване резервите на гражданските и обществени структури.

Европейският съюз може да бъде активен участник в инициирането на тези комплексни мерки и да играе важна роля в региона на Западните Балкани, но Съюзът трябва да има ясна и целеустремена политика, както и да демонстрира постоянство към страните от региона. Но в стремежа си да насърчи партньорството между отделните страни, Европейската комисия и Съветът често изпадат в спор около избора на най-ефективна политика. Едновременно прилагане на политиката на сигурност на ЕС и политиката на развитие не произвежда очакваните високи резултати, но дори се стига по-скоро до разногласия, отколкото до увеличаване на ползите.

Прилаганият модел на споделяне на властта и представяне на всички партии в държавните институции (например в Босна и Херцеговина) също е подложен на критика относно неговата ефикасност. Вместо да послужи за опора на мира в дълбоко поляризираните общества, той става причина за още по-голямо разделение и се превръща в основна пречка за развитие на демократичните процеси. Имайки съзнание, че не са част от единно цяло, хората избират да гласуват за онези партии, които най-сигурно защитават техните интереси, отколкото за по-умерените такива (макар и с добри политически програми). Причината за този парадокс се крие в страха, че ако властта попадне изцяло в „чужди“ ръце може да бъде използвана неконтролируемо срещу тях. В резултат, състоянието на несигурност се засилва, а властимащите откриват в това източник на подкрепа за позициите си в държавната структура. Това осъзнато положение създава предпоставки за спекулация с властта и обвързване с криминалните кръгове с цел извличане на лична облага. Така логично се стига до появата на „слаба“ или т.нар. „болнава“ държава, в която нито управляващият елит, нито престъпни-

ят контингент са заинтересувани от нейното стабилизиране, но също така са и против нейното цялостно разпадане, тъй като тя представлява необходимо условие за развитието на тяхната дейност.

Изход от този омагьосан кръг може да се намери, ако се направи съпоставка с Африка, където корупцията, престъпността и липсата на демократичност достигат най-високи равнища в света. В опит да подобри условията за живот в африканските държави суданецът с британски паспорт – Мо-хамед Ибрахим - основава през 2007 г. наградата Mo Ibrahim Prize for Achievement in African Leadership. Тя се връчва ежегодно на лидерите на държавите, които са действали и са постигнали реални резултати при либерализирането на режима и най-важното - които са създали условия за демократично предаване и наследяване на властта. Наградата е в размер пет милиона долара като след тази първоначална сума удостоеният получава пожизнена сума в размер на двеста хиляди долара годишно. На журналистически въпрос пред немското списание NEON дали тази сума всъщност не представлява вид подкуп, М. Ибрахим отвърща, че подобно сравнение е твърде неуместно и прави съпоставка с всепризнатата Нобелова награда.

Щом този модел има успех в много по-затруднените африкански държави, тогава вероятността да даде началния тласък на развитие в правилната посока на Западните Балкани не е за подценяване. Ако управляващият елит получи достатъчно добър стимул, за да прекъсне връзките си с подземния свят, тогава се създават условия целият съществуващ механизъм да рухне. Постепенно ще се създаде среда, неблагоприятна за развитие на престъпна дейност. Това, от своя страна, ще доведе до подобряване на икономическата обстановка и до по-тясна, чисто професионална обвързаност между хората. Така би се стигнало до обединяването в една нация на индивиди, които са запазили своите културни и религиозни различия, но са се обединили около общи ценности.

Културно-историческото сътрудничество между Западните Балкани и Европейския съюз

В своята същност културно-историческото наследство е обединителят на държавите, пазителят на вече миналите събития и документът за тяхното съществуване. Културното ни наследство е отражението на обществото. Вниквайки по-дълбоко, то „трябва да се възприема като мощен ресурс за духовно оцеляване, но също и като незаменим ресурс за устойчиво развитие.“¹

В началото на XXI век страните от Западните Балкани навлязоха в процес на присъединяване към Европейския съюз. Период, белязан от множество геополитически фактори, които очертават социалния, икономическия и политическия живот в отделните държави. Период, в който все още тлеят конфликти между държавите и се превръщат в бариера пред присъединителния процес. Сред териториалните и етническо-религиозните се очертават и тези свързани с културно-историческото наследство.

Регионът е създател на една от първите култури, източник е на богата историческа памет и именно затова е необходимо да се обърне сериозно внимание на процеса на присъединяването му към Европейския съюз. Западните Балкани са длъжни да се обединят около културните си ценности и да заемат своето достойно място в европейското културно и историческо пространство.

Балканските държави са първоизточниците, пазителите на средновековния свят и са родина на редица възрожденски паметници, отразяващи общества с древен бит и духовност. Немският професор д-р Клаус Рот, затвърждава гореизложеното твърдение, като в свой доклад пише: „Трябва да се осъзнае, че Балканите, които още предизвикват на Запад асоциации на барут и екзотика, са пространство на древни цивилизации и непресъхващ извор на богато културно многообразие“. Именно това осъзнаване от самите балкански държави ще бъде успеш-

¹ проф. д-р арх. Тодор Кръстев; „Културно наследство и културна политика“

на стъпка в установяването на двустранни сътрудничества, за да се превърнат в достойни и равноправни партньори на държавите-членки.

В момента тлеят културно-исторически конфликти, чиито основи се коренят в стремежа на страните от Западните Балкани за националност и идентичност. Всяка страна се опитва да се наложи като единствена и неповторима, но не това е препоръката на Европейския съюз. Такъв тип спорове се наблюдават между България и Сърбия за културните паметници, между Гърция и Македония за името на втората, между Сърбия и Македония за национална принадлежност и т.н. Разбира се историческото наследство е същността на отделната държава, но днешният век призовава към толерантност и компромиси не за сметка на славното минало, а в полза на общото бъдеще.

Балканският полуостров притежава изключително богата история, идентична култура с вече очертани граници, а задачата на страните е да се обединят, да не разделят „на мое и твое“ културно- историческото си наследство, защото смисълът на Съюза е единство в многообразието, а то е общо. „Историята се изгражда като поредица от ситуации на противопоставяне, сблъсък, войни, конфликти, при които се е оформила националната идентичност във формата на колективно „ние“ с неговите „героични дела“ срещу някакво колективно „те“, носител на беди и страдания.“¹ Това колективно „ние“ доказва, че обединението е необходима мярка за бъдещата цялост на региона.

В настоящия момент има няколко действащи европейски стратегии и програми, чрез които се насърчава межкултурния диалог – сред тях са „Граждани на Европа“ (2007-2013 г.); „Младежта в действие“; „Столици на културата“; „Култура“ (2007-2013 г.); „NET-HERITAGE“ и т.н. Всички тези програми подпомагат финансово изпълнението на отделните проекти, но дали това е достатъчно? Основната цел не е само да се използват различните финансови средства, а да се задълбочи двустран-

¹ Le monde, Diplomatie; Социеталната несигурност на Балканите; 1 декември 2008, от Васил Проданов

ното и многостранното сътрудничество. Изпълнените финансови и морални задачи, залегнали в проектите, не ни гарантират добри отношения. Напротив, те могат отново да се превърнат в конфликти. Възможно е всяка балканска държава да претендира за своето дело. Ето защо смятам, че идеите и „добрите практики“ утвърдени от Европейския съюз трябва да се разглеждат и интерпретират по-задълбочено. Едно добро решение би било да се създадат различни културно-исторически и научноизследователски центрове на Балканите, които да са общодостъпни за всички и изградени от всички. Именно тук заляга и основната идея на Европейския съюз „единни в многообразието“. Различен опит, различни езици, различни култури, различни обичаи, обединени в културно-историческото си наследство в един регион, в един център.

Една добра практика за това е толерантността към историческото минало на отделните държави, което би се постигнало с различни семинари и мероприятия изнесени навън – например български танцов фестивал на територията на Сърбия, пътуваща постерна изложба на исторически събития и др. Добра дейност за опознаване на културно-историческото наследство на дадена страна, очертаване на приликите и разликите на страните от Западните Балкани и изграждане на двустранни и многостранни връзки помежду им. Именно това ще благоприятства подобряването на имиджа на региона пред останалите европейски партньори.

Друга практика е иниципирането на гражданската активност на отделните народи, която да мотивира и засилва регионалната политика. Да се уеднаквят общите практики, да се засили сътрудничеството около културно-историческото наследство, а също не и да се използва за икономическото развитие на региона. Историческите паметници биха могли да се превърнат в желана туристическа дестинация и така да започне един процес на възстановяване на страните от Западните Балкани.

Използвайки наследствеността и обменът в сферата на науката, културата и образованието, страните от Западните Балкани ще успеят да осигурят трансгранично сътрудничество

между тях и страните-членки. А основно средство за водене на межкултурен диалог биха били контактни групи на отделните страни, чрез които ще се споделя опит в усвояването на културно-историческото наследство - двигател на личностното развитие, социалното единство и икономическия растеж.

Юридически измерения на конфликтите

Юридическите спорове между страните в региона на Западните Балкани се явява друг крайъгълен камък за тяхното интегриране.

На пръв поглед юридическия спор между Македония и Гърция за името на първата изглежда нерешим. Гърция отказва на Бившата югославска република Македония (БЮРМ) да носи името Република Македония, защото това съвпада с името на нейната най-голяма северна област. Атина посочва, че може да признае единствено името БЮРМ определено в резолюция 817 на СС на ООН, защото ако бъде запазено името на Република Македония това би довело до предявяване на териториални претенции от страна на Скопие. От друга страна, спорът е за родината на Филип и Александър Македонски, а това води след себе си особен международен престиж, реклама и дивиденди, освен в исторически и в чисто икономически план. Страната, която спечели този спор ще спечели и сериозен туристически поток, които от своя страна носи солидни държавни приходи. Атина блокира членството на Македония в НАТО през март 2008 на срещата на върха в Букурещ и заяви, че докато не се разреши спора с името, НАТО и ЕС ще останат далечна перспектива за македонците.

Македонците приемат спора за името като опит за кражба на история и национална идентичност. Това естествено води до появата на благодатна почва за националистически и радикални течения на вътрешната политическа сцена. Тук се наблюдава и известен мобилизационен ефект сред широките обществени маси – а именно да се докаже, че има външни сили, „враг“ пречещ за процъфтяването на македонската държава и

култура. Съгласието на властите в Скопие да променят името на практика би обрекло продължаването на съществуването на голяма част от държавния елит, както и провежданата с години политическа и академична пропаганда. Твърдата позиция на управляващите се възприема, като проява на патриотизъм от повечето македонци, точно това обаче показва, че процесът за разрешаването на спора между Атина и Скопие ще продължи.

Проблемът на македонците не се изчерпва само с това за съжаление. Появата на Косово, необезпечената западна граница, през която безпрепятствено преминават хора, анти-българската риторика и засилването на влиянието на албанското население в Македония, са друга част от палитрата проблеми, които обаче се преплитат и припокриват по начин, който още по-ясно нарежда цялостния пъзел на картината в страната.

С оглед на случващото се през последните няколко години става ясно, че и двете страни не бързат да решат спора, защото общественото мнение и в двете страни не е склонно на компромис. Един от вариантите все пак би могъл да бъде официалното име да се утвърди като БЮРМ. От чисто юридическа гледна точка този вариант е най-коректен. Под това име е известна сред международната общност, под това име Македония е страна по международни договори и множество официални документи. За Гърция това име е приемливо, доколкото така става ясно фактологичното разделение между македонската република и гръцката най-голяма северна провинция. Македонците са твърдо против, като заявяват, че тази аббревиатура е неприемлива и обидна за тях. Възможността този сценарий да се реализира е почти невъзможна.

Друг сценарий, но крайно условен, е Гърция да направи отстъпка след сериозен натиск от страна на ЕС, желаещ да даде ясен положителен сигнал за евроинтеграцията на Македония и да тушира позициите на националисти, радикали и евроскептици, от една страна, а от друга да покаже, че процесът на разширяване със страните от Западните Балкани не е илюзорна инициатива, а реална перспектива. Дори да допуснем хипотетично, че това се случи, останалите 26 страни-членки на ЕС ще

трябва да окажат огромен натиск върху Атина. Гърците, обаче, показаха, че дори и в състояние на финансов колапс трудно се огъват и отстояват твърдо своите позиции и национални интереси. Този вариант също е малко вероятен.

Друг сценарий е приемане на названието „Република Северна Македония“. Въпреки някои пречки специалисти и анализатори смятат, че това име има най-голям хипотетичен шанс да стане реалност. Македонският президент Георге Иванов намекна, че страната му е готова за компромис относно името на македонската държава. Дали това е търсеният компромис ще стане ясно в бъдеще. От гръцка страна сигналите са положителни, доколкото това наименование отговаря до голяма степен на националните интереси на Гърция. Съществуват обаче и някои пречки. Така например, ако Скопие се съгласи да промени името, визирайки само географска област, това би обезсмислило в голяма степен водената от държавните власти политика през последните няколко години. Все пак, можем да кажем, че вариантът е силно вероятен предвид две обстоятелства. Георге Иванов и премиерът Никола Груевски не могат да следват вечно твърдата и националистическа линия, в един момент те ще трябва да направят исторически избор от стратегическа гледна точка за своята страна: перспективата за членство в НАТО и ЕС, което ще консолидира нехомогенното македонско общество, федерализация, свързана с предоставяне на по-широки права за етническите албанци, или още по-лошо - разделяне на страната по линията Струга – Куманово. Нарастващата популярност на бившия президент Бранко Цървенковски, който събира все повече хора на своите протести, е сигурен сигнал, че има сериозни обществени нагласи за промяна на курса на провежданата държавна политика. Както вече бе посочено, Гърция също би се съгласила на този сценарий, а възможността външна намеса да наруши подобен компромис е нищожен, предвид факта, че Матю Нимиц, посредник на ООН по въпроса за Македония, и сегашният посланик на САЩ в Република Македония Филип Рийкър дадоха положителен знак. От Брюксел също дават зелена светлина за подобен вариант.

На 21 март 2011 г. пред Международният съд в Хага започна изслушването на Гърция и Македония относно спора им. Македония внесе иска в Международния съд на 17 ноември 2008 г. В него тя обвини Гърция в „грубо нарушаване на задълженията“ по чл. 11 от Временната спогодба, подписана от двете страни на 13 септември 1995 г. Изслушванията на двете страни приключиха на 30 март. В обръщението си към съда Македония подчерта, че с иска си се стреми да „защити правата си съгласно спогодбата“ и да получи гаранции, че „може да се ползва от правата си в качеството на независима държава, действаща в съответствие с международното право, включително от правото да иска членство в съответните международни организации“. Държавата твърди, че като е наложила вето на нейното членство в НАТО през април 2008 г., Гърция е нарушила посочения член от спогодбата, според който Атина се задължава да не блокира участието на Скопие в международни организации. От тази гледна точка Скопие има законното право да търси своите права по съдебен път. Проблемът тук, както подчертахме по-рано, е, че въпросът не е само юридически. Изходът от делото се очаква след няколко месеца, като се смята, че до есента най-късно той ще бъде обявен официално.

Един от най-сериозните юридически проблеми на Западните Балкани днес се отнася до статута на Косово. Три години след сецесията на Република Косово, този въпрос все още е отворен.

Ако погледнем малко назад в историята, виждаме, че на 17.02.2008 г. Косово не за първи път обявява независимост. През 1989 г., след встъпването си в длъжност като президент Слободан Милошевич предприема мерки за драстичното ограничаване на автономията на Косово и Метохия. Албанското население на провинцията избира да отговори чрез мирни протести, чиято кулминация е в обявяването на независимост от сепаратисткия албански парламент на 02.07.1990 г. Този акт обаче е признат единствено от Албания. Белград затяга мерките спрямо провинцията и конфликтът продължава. Неспоменането му в Дейтънското споразумение от 1995 г. принуждава

сепаратистите да прибегнат до въоръжени мерки, като силите на Милошевич отговарят без закъснение и ситуацията прераства в гражданска война. В крайна сметка се стига до администриране на областта от ООН като сигурността се осигурява от КФОР.

Отношението на Република Сърбия към Косово е повече от еднозначно - въпреки опитите за преговори, Сърбия не желае независимостта на Косово, и се отнася към провинцията като към своя автономна област с присъствие на ООН. В преамбюлът на Конституцията на Република Сърбия, приета чрез референдум през 2006г., областта Косово и Метохия е посочена като интегрална част от територията на държавата, имаща съществена автономия и органи, отговорни за пазенето на държавните интереси на Република Сърбия. Към сръбското правителство има и Министерство на Косово и Метохия.

Позицията на сръбската държава често е разглеждана като крайна, но тя е единствената логична за страната. Сръбското население в Косово е над 115 000 души, разположени преди всичко в крайните южни и северни райони. Не трябва да се пренебрегват и субективните фактори - Косово и Метохия са регион от голямо значение в националното съзнание и културна памет на сърбите, свързани с фактори като възникването на ранните сръбски княжества, истината и мита за битката при Косово поле; областта е важна и за Сръбската православна църква. Всичко това са основополагащи за сръбската идентичност елементи. Тази позиция е защитавана на международната сцена от важен играч като Русия, която се обявява против независимостта на Косово от самото ѝ провъзгласяване, и дори настоява в Съвета за сигурност на ООН за обявяването на сецесията за невалидна.

От друга страна, правото на самоопределение е гарантирано от международното право. Регионът е изостанал икономически и инфраструктурно и сръбската държава прави малко в посока на неговото развитие, а албанското му население (което е мнозинство с над 90%) е подлагано на репресии от режима на Милошевич. Международният съд към ООН също се произнася

в полза на Косово, отсъждайки, че едностранното обявяване на независимостта на младата република не нарушава международното право. Решението има препоръчителен характер, и може да служи само като рамка за преговорите.

Вземайки предвид позициите на двете засегнати страни и разделението на международната общност по въпроса, е очевидно, че решение на Косовския въпрос трябва да бъде намерен първо между Република Сърбия и Косово. На 28 март 2011 г. започват нови преговори между Белград и Прищина, и именно това е моментът и мястото, където Европейският съюз би могъл да изиграе важна медиаторска роля и да спомогне за мирното уреждане на въпроса. За да приеме и изпълни тази роля обаче, ЕС трябва да се ограничи от политическо влияние върху двете страни и да не използва обещанията за членство в общността или заплахата за отлагането му като инструмент за по-бързо разрешаване на конфликта. Само така би се избегнало недоразумение вътре в самия Съюз, както и между ЕС и важни негови международни партньори като Руската федерация.

Друг основен проблем на Западните Балкани в юридическата сфера е наследството от Югославските войни от 1991-1995 г. При тези въпроси в най-голяма степен се проявяват балканските нрави, а юридическите проблеми са свързани с различни субективни фактори като възприятията за “свое и чуждо”, “правилно и грешно”. Именно носталгията или пък омразата към миналото, както и предразсъдъците са основна пречка пред мирното съжителство и добрите отношения между Хърватия, Босна и Херцеговина и Сърбия.

Дейтънското споразумение от 1995 г. слага край на войната и въвежда положение, което се запазва и до днес. Анекс 7 към Споразумението се отнася до военновременните бежанци. В него се описва рамка, според която бежанците ще могат свободно да се върнат в домовете си, ще получат обратно имуществото, от което са били лишени, или ще бъдат компенсирани за него. Страните се договарят за предприемане на редица мерки, укрепващи доверието, включително и подобряване на съдебните практики с цел предпазване от дискриминация.

Дейтънското споразумение обаче е неуспешно в разрешаването на посочените въпроси. С цел окончателно разрешаване на бежанския проблем през 2005 г. Хърватия, Сърбия и Босна и Херцеговина подписват Сараевската декларация за разрешаване на проблема с бежанците в региона. Усилието е реализирано в партньорство с Върховния комисариат за бежанците на ООН, ОССЕ и ЕС. Въпреки че Декларацията предвижда процесът да бъде завършен през 2006 г., това не се случва. От този момент насам съвместните мерки между страните са оскъдни, а отношенията не се подобряват. Въпросът се изостря изключително много, когато през 2010 г. Хърватия завежда дело за геноцид срещу Сърбия. Тя, от своя страна няколко месеца по-късно предприема ответни мерки.

Европейският съюз има потенциал да осигури нужните знания и практики за разрешаването на подобен тип конфликти. Тъй като голяма част от бежанския проблем е закодиран в субективни фактори, от изключително значение е да се осигури стабилна юридическа рамка, която да бъде под международен надзор и контрол, като едновременно с това се предприемат взаимни мерки за укрепване на доверието между въвлечените страни. Това е единственият път към разрешаване на ситуацията с бежанците в Западните Балкани и установяване на хармонични отношения между държавите от региона.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Анцупов А.Я, Шипилов А.И., Конфликтология, „Питер“, 2006;
- Василик, М.А. Политология, 4-то преработено и допълнено издание, С.Петербург, 2005 г., с. 300
- Кръстев, Т., проф. д-р арх.. „Културно наследство и културна политика“;
- Проданов, В. Le monde Diplomatique; Социеталната несигурност на Балканите, 1 декември 2008 г.
- Рот, Клаус, проф. д-р. доклад „Хердер, Хердеровите награди и преодоляването на разделението Изток–Запад“; международен симпозиум на тема „Културното наследство на Балканите в контекста на обединена Европа“;
- Bunce, V. “Rethinking recent democratization: lessons from postcommunist experience”
- Grumbling over Kosovo-Macedonia border deal, <http://www.setimes.com> - 21.10.09
- Glasius, M and D. Kostovica “The European Union as a state-builder: policies towards Serbia and Sri Lanka”; Südosteuropa, 56 (2008)
- Serbian Ministry of Foreign Affairs <http://www.mfa.gov.rs> - 21.10.09
- The Balkan border disputes: Hereditary or imposed, Hajrudin Somun, Global Magazine: <http://www.globaliamagazine.com/?id=712> - 21.10.09
- Zahar, M. „Power sharing, credible commitment, and state (re-) building: comparative lessons from Bosnia and Lebanon”

България - нови възможности и потенциални заплахи от присъединяването на Западните Балкани в ЕС

*Теодор Славев, Алеко Стоянов, Анелия Иванова,
Васил Василев, Виолета Пенчева, Иво Илиев*

Тази разработка прави опит да идентифицира възможните положителни ефекти от европейската интеграция на Западните Балкани за България, но и да маркира потенциалните заплахи за страната ни от този процес. Очертали сме четири основни аспекта на външнополитическите отношения България – Западни Балкани: политически, икономически, в областта на сигурността и на гражданското общество. Целта на този анализ е да намерим онези области, в които може да се постигне взаимноизгодно сътрудничество.

Непосредствената му задача е да се изработи концептуална основа за формирането на приложими стратегии за заемане на водеща роля на България на Балканите чрез анализ на предимствата и заплахите от разширяването на Съюза със Западните Балкани, механизмите за реформиране на тези страни – доколко България трябва да се включи в този процес, и по какъв начин и какви положителни ефекти и потенциални заплахи съществуват.

Основният въпрос, на който се търси отговор, е как би могла страната ни да допринесе за по-нататъшното развитие на процеса на присъединяване на Западните Балкани и да спомогне за изграждането на стабилни институции и утвърждаване на демократичните ценности. България би могла да се прояви като лидер на Балканите и да си изгради имидж средстраните от Западните Балкани и ЕС на страна, която успява бързо да изпълни необходимите реформи и е постигнала нужната политическа и икономическа стабилност.

Българският опит с интеграцията

Логично е да се разгледа подробно спецификата на българското присъединяване към Европейския съюз, за да могат да бъдат направени изводи доколко прилагането на същата стратегия би имала положителен ефект в страните от Западните Балкани, тъй като дори и страните да са различни съществуват сходни проблеми.

Наличието на заплахата за отлагане на членството на България в ЕС или за налагането на предпазна клауза действаше мотивиращо за бързото извършване на необходимите реформи в страната. Подобна стъпка щеше да доведе до засилване на психологическия ефект за бизнеса, страната щеше да бъде сметната за несигурна среда за инвестиции, щяха да се появят опасения за вероятна политическа или икономическа нестабилност, можеше да се стигне до забавяне на реформите и задълбочаване на евроскептицизма. Всички тези ефекти се наблюдават и в страните от Западните Балкани, на които е обещана перспектива за членство, без да се говори за конкретна времева рамка, което води до известна демотивация у тези страни и недоверие към европейските структури.

За да се справи с предизвикателствата на реформите, на България ѝ бе нужен допълнителен стимул, а приложеният мониторингов механизъм¹ и поэтапно членство в европейските структури, продължава да играе ролята на мотивиращ фактор за разрешаване на проблемите при борбата с организираната престъпност, корупцията и съдебната система. Опитът на България може да се окаже ценен за страните от Западните Балкани особено в момента, в който започнат реалните преговори за присъединяване.

Българската политическа класа познава спецификите на

¹ Преговорният процес на България и Румъния се характеризира с особеността, че дори и след официалното членство през 2007 г. ЕК продължи мониторингова дейност в шест ключови за страната области, като запази възможността да наложи добилата популярност „предпазна клауза“ по договора за присъединяване.

политическата система в страните от Западните Балкани и поради общата балканска политическа култура, народопсихология, близкия начин на действие, донякъде общите културни традиции, както и начините за правене на политика.

Трябва да се отбележи все пак, че е възможно желанието за придаване на опит и знания в областта на институционално изграждане и приложението на нужните реформи да доведе и до ответна реакция и до недоволство към желанието на една балканска страна, току що влязла в „европейското семейство“, но все още с много неразрешени проблеми, да се изиявява като лидер на регионалната сцена. Поради това трябва да се изгради внимателно стратегия за силно партньорство с всяка страна и да се предприемат мерки за изграждането на положителен имидж на страната ни.

Опитите на България да се впише в процеса на разширяване на ЕС трябва да са тясно свързани с общоевропейската политика по въпроса. Страната ни трябва да се стреми въпросът за разширяването да не излиза от дневния ред на Съюза, защото в самия ЕС тече дискусия по отношение на процеса на интеграцията: задълбочаване (по вертикала) или разширяване (по хоризонтала). Референдумите в Холандия и Франция за приемането на Европейската конституция доведоха до промяна в политиката на ЕС и стратегията към разширяването и Западните Балкани. Присъединяването се свързва с интеграционния капацитет на ЕС, а потенциалните кандидати са притеснени, че според новата стратегия изпълнението на реформите може да не е достатъчно условие за приемането им в ЕС.

Неразрешените проблеми в областта на сигурността, икономическото, социално и устойчиво развитие, правосъдие и вътрешни работи, енергетика и инфраструктура в страните от Западните Балкани са много и имат изглед да се задълбочават, ако държавите от ЕС не предприемат ефективни мерки. Европа, а още по-малко България, няма интерес от наличието на нестабилен регион. България трябва да допринесе за максимизирането на взаимните ползите от икономическата интеграция на страните, с които тя поддържа активни търговски отношения,

както и за разбирането от останалите държави в ЕС, че дори и в условията на сегашната финансова криза продължаването на разширяването е пътят на по-ниския риск.

Предвид настоящата финансово-икономическа криза и намалялата подкрепа за разширяване на ЕС със Западните Балкани, България трябва да настоява за продължаване на политиката на разширяване и да играе активна роля в нея. София трябва да постави въпроса за цената на не присъединяването на Западните Балкани към ЕС и рисковете от подобна политика. Само ако перспективите за членство са „живи“ страните от региона ще имат стимул за прокарване на необходимите реформи и по-важното ще бъдат принудени да водят диалог помежду си в търсене на взаимно приемливи решения на натрупалите се с години неразрешени спорове.

Проблеми на сигурността

Сигурността е предварително условие за развитие на региона. Съществуването на стабилни Западни Балкани е от изключителна важност, както за България, така и за целия ЕС. Поради нетрадиционните заплахи за сигурността като тероризъм, организирана престъпност, екологични катастрофи, както и разпространение на оръжия за масово поразяване, България следва да спомага за развитието и стабилността в този регион, тъй като това ще повиши нейната собствена сигурност.

Освен това тези страни се изправят пред сходни вътрешни проблеми. Те се нуждаят от по-ефективни средства при борбата с корупцията, реформирането на съдебната система, демографски проблеми, проблем с независимостта на медиите и изкривяване на информацията за политически цели, както и проблеми, свързани с организираната престъпност, трафик на наркотици, оръжия и хора и др. Справянето с тези проблеми изисква общите действия на всички държави от региона, поради което България следва да спомага за разработването на съвместни инициативи за засилване на регионалното сътрудничество и интеграция на тези страни в европейските структу-

ри, същевременно осъществявайки тясно сътрудничество на многостранно ниво. Страната ни би могла да използва и партньорството си с някои от тези държави за разрешаване на граничните или други проблеми, като напр. тези с Македония и Сърбия.

Идеята за регионалната сигурност е развита от Бари Бузан и Оле Уевер в Теорията за регионалните комплекси за сигурност, съгласно която като комплекс за сигурност се определя: „група от държави, чиито главни интереси в сферата на сигурността са достатъчно близко свързани помежду си, че техните политики за национална сигурност не могат реалистично да бъдат разглеждани независимо една от друга“. Два са компонентите, които определят комплексите на сигурността – разпределението на сила между държавите в определена географска област и историческите модели и отношения на приятелство или вражда между тези държави.

Ако приложим тази теория за Югоизточна Европа, сигурността на балканските държави може да се разглежда като такъв комплекс на регионална сигурност, в който заплахите за сигурността са общи и не могат да бъдат разглеждани поотделно за държавите една без друга. ЮИЕ се разглежда като отделен суб-комплекс за регионална сигурност, който е в процес на трансформация и структурно обособяване и въз основа на това се предполага възникването на нов модел на отношения в областта на сигурността и отбраната на балканските страни, който да служи като генератор за стабилността в региона.

Регионалният комплекс на Балканите бива привлечен от Европейския комплекс за сигурност, тъй като ЕС има водеща роля в мироопазването и постконфликтното възстановяване на региона, особено след приемането на Общата политика за сигурност и отбрана и влизането в действие на европейските мироподдържащи сили.

Идеята за регионално сътрудничество и сигурност на Балканите се разглежда още в проекта за Регионална стратегия за сигурност за Западните Балкани (2005). Страните от региона следва да се координират и да изграждат регионално сътрудничество

в сферата на сигурността, тъй като те посрещат общи заплахи за сигурността, които биха могли да бъдат в известна степен различни от тези на НАТО и ЕС и изискващи общ подход на държавите от региона. Освен това, поради различното им ниво на развитие и интеграция в структурите на НАТО и ЕС такова сътрудничество ще спомогне за избягване на фрагментацията. Именно тук България би могла да използва своя опит като пълноправен член на НАТО и ЕС за осъществяване на влияние в региона.

Друг механизъм за осъществяване на регионално сътрудничество и сигурност е Пактът за стабилност в Югоизточна Европа, създаден през 1999 г. като стратегия за предотвратяване на конфликти в региона, който прераства в Съвет за регионално сътрудничество (СРС), чиято цел е да насърчава европейската и евроатлантическа интеграция на региона.

България като член на този СРС и особено като основен партньор в парламентарното сътрудничество в ЮИЕ с базиран в София Регионален секретариат за парламентарно сътрудничество би могла да спомогне за стабилизирането и развитието на този регион, засилвайки партньорство си с тези държави на многостранно ниво.

Доколкото България е страна-членка на НАТО и ЕС, както и непосредствен съсед на страните от Западните Балкани, заплахите за сигурността се отнасят и за нея. Именно поради това страната е силно заинтересована от евроатлантическата интеграция на страните от Западните Балкани. София вече е поела ангажимент за европеизация на Балканите и работи в тази посока.

Въпреки прекратяването на въоръжените конфликти, формула за траен и стабилен мир не беше открита. Днес, близо десет години след последната война страните от т.нар. Западни Балкани все още носят белезите от конфликта. Независимо от известния напредък в процеса на евроатлантическата интеграция на някои от тези държави (най-вече Хърватия), регионът продължава да се възприема като източник на организирана престъпност и заплаха за сигурността на Стария континент.

Към настоящия момент сред българския управленски елит съществува консенсус по въпроса за евроатлантическата инте-

грация на страните от Западните Балкани и ролята, която България трябва да играе в този процес. Смята се, че интеграцията им ще донесе повече позитиви отколкото негативи за България.

На първо място, интеграцията в ЕС на тези страни ще спомогне за разрешаване на конфликтите между Балканските държави. Ако те искат да станат част от обединена Европа, ще трябва да разрешат граничните, териториални и етнически спорове помежду си. България като най-голямата балканска страна с територия, разположена изцяло на Балканския полуостров и единствената от останалите балкански държави в ЕС, която няма териториални спорове, претенции или ярко изразен конфликт със своите съседи може да играе водеща роля при урегулирането на конфликтите между страните от Западните Балкани. Намирането на трайни решения на противоречията между балканските страни може да постави външнополитическите отношения на качествено ново ниво, с което да се минимизира, ако не и да се елиминира възможността за бъдещи военни конфликти и дестабилизация на европейския югоизток.

Друг аспект на сигурността е Шенгенското пространство. При положение, че балканските страни се интегрират в ЕС, България ще има външна граница само с Черно море и с Турция (освен ако и последната не се присъедини към ЕС). Това ще повиши общата сигурност на Балканите и в Европа, защото българското правителство ще може да пренасочи допълнителни ресурси за борбата с нелегалната имиграция, трафика на хора, оръжия и наркотични вещества към черноморското крайбрежие.

Отказът от продължаването на процеса на разширяване на ЕС ще доведе до задълбочаване на проблемите в страните от Западните Балкани, спиране на жизнено необходимите реформи и увеличаване на заплахите за сигурността на ЕС и на България, провокирана от увеличаване на нелегалната имиграция, трайно утвърждаване на позициите на организираната престъпност и възможна радикализация на отделни части от обществата в тези страни (най-вече сред мюсюлманските общности). Прекалено ранното приемане на страните пък също би увеличило риска за сигурността на България и на ЕС, тъй като е възможно въвличането на Съюза

в разрешаването на евентуални конфликти между страни—членки, както и трудности в борбата с организираната престъпност.

Икономически аспекти

Предложената перспектива за членство в ЕС на всички страни от Западните Балкани и засилването на сътрудничеството в региона имат за цел да укрепят мира и стабилността. Това ще доведе до възможността за ЕС, включително и за България, от динамизиране единния пазар, осигуряване на макроикономическа стабилност, а също така и постигане на напредък **в икономическото развитие.**

Интеграцията на Западните Балкани в ЕС е неразривно свързвана и с разрастването на пазарите в Съюза, което, от своя страна, има за цел да увеличи просперитета на страните—членки. Този процес се превръща в сериозно предизвикателство пред България. Открива се перспектива за нови пазари и инвестиции, благодарение на последващо либерализиране на търговските взаимоотношения. По този начин ще се реализира и Стратегията за достъп до пазара на България, която включва нарастване износа на стоки, капитали и услуги на български търговски дружества.¹

Външната търговия е основна форма, заемаща централно място в системата на външноикономическите отношения на страната. Обемът, динамиката, стоковата структура на износа и вноса, както и географската насоченост на стокообмена се обуславят от състоянието на икономиката като цяло, от експортните възможности и импортните потребности, както и от провежданата външноикономическа политика.

Реализирането на активна българска политика в тази насока в региона на Западните Балкани ще позволи не само своевременно да се ускори „интензивната европеизация” на балканското икономическото сътрудничество, но и да се формират необходи-

¹ Годишна програма за участието на Република България в процеса на вземане на решения в Европейския съюз; <http://www.euaffairs.government.bg/index.php?page=godishna-i-shestmesechna-programa>

мите благоприятни предпоставки за пълноценното включване на заинтересованите български стопански субекти – общини, корпорации, малки и средни предприятия и други в европейските интеграционни процеси в региона. На тази основа следва да се очаква създаването на допълнителен стимул за ускоряване на икономическия растеж в нашата страна, основан на оптималното използване на обективните регионални природни, пазарни, стопански, инвестиционни и други предимства за взаимноизгодно стопанско сътрудничество и за съществено повишаване на конкурентоспособността на българската икономика.

Пример за това е реализираният внос и износ за 2009 и 2010 година, както и месец януари 2011 година по данни на НСИ.

Страни	Износ - FOB			Внос - CIF			Търговско салдо - FOB/CIF	
	2009	2010	Растеж спрямо предходната година – (%)	2009	2010	Растеж спрямо предходната година – (%)	2009	2010
	Млн. левове			Млн. левове			Млн. левове	
Албания	124.2	115.7	-6.8	9.8	23.6	140.8	114.4	92.1
Босна и Херцеговина	78.8	65.7	-16.6	8.5	12.5	47.1	70.3	53.2
Република Македония	467.8	647.8	38.5	345.7	496.2	43.5	122.1	151.6
Сърбия	727.1	1073.2	47.6	281.6	393.0	39.6	445.5	680.2
Хърватия	135.0	161.1	19.3	70.7	69.0	-2.4	64.3	92.1

*Заб. Предварителни данни към 11.03.2011 г.

Страни	Износ - FOB			Внос - CIF			Търговско салдо - FOB/CIF	
	януари 2010	януари 2011	Растек спрямо предходната година – (%)	януари 2010	януари 2011	Растек спрямо предходната година – (%)	януари 2010	януари 2011
	Млн. левове			Млн. левове			Млн. левове	
Албания	8.2	9.4	14.6	1.4	2.7	92.9	6.8	6.7
Босна и Херцеговина	2.4	6.4	166.7	0.2	1.1	450.0	2.2	5.3
Република Македония	31.0	65.4	111.0	31.9	34.8	9.1	-0.9	30.6
Сърбия	66.0	72.6	10.0	21.0	32.7	55.7	45.0	39.9
Хърватия	8.6	20.8	141.9	3.7	3.3	-10.8	4.9	17.5

*Заб. Предварителни данни към 14.03.2011 г.

Както се вижда от данните, въпреки условията на икономическа криза, стокообменът между страните се е повишил. България следва да се възползва от технологичния и пазарния потенциал на редица наши производства, териториалната близост, общата граница, удобното транспортно месторазположение и други обективни предимства за повишаване на конкурентоспособността на ключови български компании и на редица български малки и средни предприятия. Допълнителното отваряне на пазарите на Балканите ще даде възможност на българските инвеститори да се наложат като лидери в някои важни за страната сектори и да се развият приоритетни отрасли, които са част от вътрешно отрасловата специализация на ЕС: фармация, органична химия, машиностроене. Това съответства и с принципите на ЕС относно прилагането на политика на конкуренция.¹

Българската външнополитическата ориентация по отношение страните от Западните Балкани е присъединяването им към Европейския съюз. След тяхното успешно интегриране във вътрешния европейски пазар ще се подобри и достъпа ни до трети пазари. Резултатите, които могат да бъдат постигнати, са премахване на експортните ограничения - такси по износа и забрани за износ, намаляване на задължителното лицензиране – само с цел защита на общественения морал, ред и национална сигурност, опазване на националните културни, исторически и архитектурни ценности, опростяване на митническите процедури, изчерпателни и предвидими тарифни мерки, хармонизиране на стандартите, техническите разпоредби и оценки на съответствието с ЕС.

Поради либералния характер на ЕС в икономически аспект и ниските общи мита съвкупният ефект на създаване на благоденствие и търговия е по-голям от ефекта на намаляване на благоденствие и отблъскване на търговия. Ефектът на създаване на търговия е толкова по-голям, колкото по-конкуренто-

¹ Какво представлява политиката на конкуренция?; http://ec.europa.eu/competition/consumers/what_en.html

способно е съответното производство и съответно е по-ниска вътрешната цена на предлагане в Митническия съюз.

Друга перспектива пред България е възможността за оптимизация на българските преки чужди инвестиции. Страната ни заема второ място по брой приватизирани сръбски предприятия и челно място по брой компании, собственост на чужденци. Също така прави впечатление по-голямата активност на българските инвеститори в Македония. В целия регион съществуват сектори, които не са особено добре развити, което е предпоставка за разширяване на бизнес контактите – металургия, текстил, мебелна промишленост, телекомуникации. Други проекти, които набират популярност и са атрактивни за инвеститорите, са възобновяемите енергийни източници, в това число топлоелектрически, водноелектрически и вятърни централи. Още повече, че те заемат водеща роля в амбициозната стратегия на ЕС „Европа 2020” и постигането на т. нар. цели „20/20/20” в климата и енергетиката.

Разширява се потенциалът за увеличаване на инвестициите в България от страна на Западните Балкани. Традиционно силен партньор за нас се явява Сърбия, а в по-малка степен Хърватия и Македония. Благоприятни условия за търговията между страните създават ниските транспортни разходи и приемливите в сравнителен аспект **цени на българските стоки**.

Обединението на Балканите в рамките на ЕС може да доведе до създаване визията за единна културна, историческа и географска дестинация, като с общи усилия се изгради обща туристическа дестинация. Проблемът на страните в региона е липсата на генерална стратегия за бъдещето на туристическата индустрия и обединяване на усилията на държавните, неправителствени организации и асоциации и частния бизнес в една посока. Бизнес отношенията между туристическите сегменти на страните в региона са фрагментарни, еднопосочни и противопоставящи се. Споделените разходи за инвестиране в реклама биха довели до намаляване националните разходи и съответно до мултиплициране на инвестицията.

Друг проблем е изместването на центъра на представя-

нето и предлагането на района. Той все още е известен като дестинация за масов, сезонен, ваканционен туризъм, а не като регион с богато историческо и културно наследство, което си заслужава да бъде видяно. До момента пример за подобен общ проект е осъщественият между Трън (България) и Сурдулица (Сърбия), който спомага за развитието бъдещи отношения на добросъседство и нови трансгранични идеи.

От друга страна, Западните Балкани привличат със своите плажове, богата култура и екзотичност. България като лидер в региона може да се възползва от свежите инвестиции в този отрасъл и да подходи по-прагматично и целесъобразно. Освен това българската страна е заинтересована от разширяването на контактите между туроператорите, с цел увеличаването броя на туристите между страните. Така например, Хърватия не разполага с добри условия за ски спортове, което дава възможност България да привлече повече туристи. От своя страна, това води и до растеж на пазарите на недвижими имоти и други перспективи в областта.

С цел задълбочаване интеграцията на Западните Балкани българската страна се стреми да укрепи граничните региони чрез проекти за трансгранично сътрудничество. От особено важно значение за България е реализацията на проекта за транспортен коридор № 10, в частност автомагистралата Ниш - София. Едновременно с това положителна перспектива за България е изграждането на инфраструктурата в контекста на транспортен коридор № 8. Общоевропейските политики в региона биха довели до развитие на проекти в железопътния, пътният и въздухоплавателния сектор. Подпомагането на горепосочените проекти в рамките на Енергийната общност и сътрудничеството с ЕС ще донесе изключителни ползи за България и нейното превръщане във фактор при преноса на енергийни ресурси.

Но освен споменатите възможности пред страната ни, трябва да се отчетат и негативните аспекти, които могат да се появят в процеса на интеграция на региона. При евентуалното включване на Западните Балкани в европейското семейство,

България е изправена и пред определени заплахи във външно-икономическите си отношения. Либерализацията на движението на капитали в рамките на ЕС носи със себе си опасността от увеличаване броя на финансовите престъпления. Ефективността на правоприлагащите механизми в областта на прането на пари в страните все още не е на необходимото ниво. Фактори за това са високото ниво на престъпността, особено на корупцията, делът на сивата икономика и недостатъчната координация между различните органи.

Присъединяването на Западните Балкани към ЕС неминуемо ще доведе с оглед на мащабите на региона до преразпределение на Кохезионния и Структурните фондове на ЕС, както и до предефиниране на Общата селскостопанска политика. Тези процеси, може да се очаква, ще намалят финансовите средства, предназначени за усвояване от България. Освен това има и потенциална опасност от пренастищане на пазара на ЕС, което да доведе до свиване на потреблението на български стоки.

Друг много важен аспект за България в икономически план е съществуващото икономическо неравенство, което може да доведе до големи по стойност финансови трансфери от заможните към по-бедните страни и по този начин да се наруши функционирането на вътрешния пазар. Още повече това може да се тълкува и като директна заплаха за българския бизнес и инвестиционния климат в района. Въпреки обусловената географска близост, родните инвеститори ще бъдат изправени пред тежката задача да се конкурират с примамливи оферти от Западна Европа, чиито инвеститори се ползват с повече доверие на база техния опит и традиции, а също така и финансов ресурс, с който разполагат.

Пречка пред българския бизнес са и неуредените вътрешни въпроси в страните от региона с денационализацията (реституцията), нерегистрирани ипотeki, партийно влияние, въздействие на синдикатите, недостатъчна прозрачност и доверие.

Отпадането на визовия режим за всички страни от Западните Балкани освен Косово е крачка към ЕС, но се наблюдават системни нарушения в миграцията, което може да доведе до сериозни проблеми. България като примамлива дестинация, близка географски страна и член на ЕС, е заплашена от миграция от този регион. Това може да доведе до поток от имигранти, които предлагат евтина работна ръка и подбиват българския пазар. Икономическият растеж на страните от Западните Балкани би допринесъл за намаляване на безработицата в региона. По-голямата заетост означава по-малко икономически натиск, което пък ще намали емиграцията на балкански граждани към България.

Икономическите интеграционни процеси, които протичат в страните от Западните Балкани, допринасят за развитието на гражданското общество в региона. Според икономическата теория за мира държавите от Югоизточна Европа могат посредством увеличаване на икономическите връзки помежду си да изградят стабилна основа за кооперативен подход за решаване на належащите проблеми. Пример за това беше политиката на ЕС към страните кандидат-членки от Централна и Източна Европа. ЕС разработи предприсъединителни механизми, целта на които беше да подготвят страните за пълноправно членство в Съюза.

Показателни например бяха усилията, които Гърция положи в предприсъединителния етап от интеграцията на България в ЕС посредством програмата *INTERREG III A*. На базата на взаимноизгодното сътрудничество, двете страни развива своите икономически връзки, благодарение на оперативните програми и инструменти на ЕС. Днес, позовавайки се на тази успешна практика, ЕС следва същите стъпки и към новите потенциални кандидати за членство – страните от Западните Балкани, с ясната идея, че икономическият просперитет ще бъде солидна основа за разрешаването на културно-историческите и социални различия между страните в региона. Пример за това са програмите за трансгранично сътрудничество по външните граници на

Европейския съюз: България – Турция, България – Република Македония, България – Сърбия, като половината от общия размер на помощта се финансира от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), а другата половина от Инструмента за предприєдинителна помощ за Западните Балкани:

В рамките на Финансовата рамка' 2013 г. ЕС осъществява своята помощ за региона на Западните Балкани чрез *Инструмента за предприєдинителна помощ*, който замества, дотогава действащите инструменти и програми, като *PHARE*, *ISPA*, *SAPARD*, *CARDS* и др. Важно е и значението на програмата на ЕС – *Европа за гражданите*. Тази програма, въпреки относително малкия за стандартите на ЕС бюджет (около 215 млн. евро), спомага за развитието на социално-културните контакти както между самите страни-членки, така и между ЕС и страните от Западните Балкани.

Гражданското общество в страните от Западните Балкани

Въпросът за гражданското общество в страните от Западните Балкани е чувствителен за ЕС. Полагат се много усилия за засилване на комуникацията между различните организации, правителства и институции. Важна роля за това има и Европейския икономически и социален комитет, който се опитва да бъде свързващ елемент между организациите за гражданско общество в страните от Западните Балкани и ЕС.

Според заместник генералния директор по разширяването в Европейската комисия – Ян Трушчински именно подкрепата за организациите на гражданското общество и техните инициативи, могат да спомогнат за утвърждаването на демократичните институции в региона на Западните Балкани. Тези организации допринасят за разпространението на информация на обществата в страните от района, запознавайки ги с евентуалните перспективи от евроинтеграцията, както и осъществяват граждански мониторинг върху реализацията на различни по своя характер проекти. Липсата на информираност на обществата и на голяма част от политическите елити в страните от Западните

Балкани, а и липсата на диалог между институциите в тези държави с различните НПО с активна гражданска позиция, са сред основните пречки пред развитието на гражданското общество в региона. Нужен е многостранен диалог с участието всички заинтересовани страни, в който освен страните от Западните Балкани и Европейските институции да се включат и организации на гражданското общество като равнопоставен участник в дебата за съдбата на Западните Балкани.

В последно време в България поставянето на дневен ред на въпросите, свързани с българските малцинства и техните права и свободи в страните от Западните Балкани, бяха отново възобновени, като повод за това бяха някои инциденти по западната граница на България и в района на Западните покрайнини в Сърбия. Българското правителство трябва да заеме ясна позиция относно статута на българските малцинства в съседните страни. Въпреки че постоянно се ангажира с каузите на различните организации, защитаващи правата на нашите малцинства, България няма конкретна позиция по тях. Приоритетното значение на икономическото възстановяване на региона в контекста на интеграционните процеси в страните от Западните Балкани измества въпросите за културно-историческата идентификация на различните малцинствени групи на втори план. Позицията на България също така следва да се обуславя от хипотезата, че засилването на диалога между ЕС и държавите от Западните Балкани не може да бъде ползотворно, докато правата и свободите на различните национални малцинства не бъдат ясно регламентирани. България също трябва да обърне внимание на своите малцинства в района, главно в Сърбия и Македония.

Темата за характера на отношенията между България и Македония е дискуссионна. Тя генерира противоречиви мнения в обществата и в двете страни. Наличието на спорни културно-исторически въпроси между двете държави, може да забави интеграционните процеси в Македония. В последно време в македонското обществено мнение се създаде чувството, че България „използва“ статута на Македония като потенциална

страна кандидат-членка в ЕС, за да реши някои двустранни въпроси, включително и такива, свързани с културно-историческите аспекти в отношенията между двете страни.

Ситуацията се усложнява и от засилването на антибългарските настроения сред част от обществото в Македония. Показателни примери за това бяха сблъсъците в македонския град Велес по повод откриването на бюст на Тодор Александров през март 2008 г., както и казусът със Спаска Митрова, който бързо излезе от границите на обикновен битов скандал в международен такъв. Македонската външна политика по отношение на България следва да търси по-кооперативен подход. В наш позитив е фактът, че България е първата държава, официално признала Македония. Управляващите в Скопие трябва да разберат, че България не е враг, а може би най-големият съюзник в процеса на интегриране на страната в евро-атлантическите структури.

Не по-малко сложни са и отношенията между Сърбия и България, особено по отношение на правата и свободите на българското малцинство в западнобалканската държава. Въпреки че в Сърбия наскоро се прие нов закон, регулиращ правата на националните малцинства и даващ им реални правомощия, тя все още води агресивна и асимилационна политика спрямо някои от тях. Повечето индикации показват, че българското малцинство в Сърбия е една от тези национални групи. В последно време, някои инциденти застрашиха добрия тон на българо-сръбските отношения. Особено недопускането от страна на сръбските власти на привърженици на българската политическа партия „Атака“ на територията на Сърбия по случай „честването“ на годишнина от подписването на Ньойския договор, както и сблъсъците в Босилеград заради забрана за поднасяне на цветя на паметника на Васил Левски в града. Все пак тези инциденти бяха определени като недоразумение на последвалата визита на сръбския премиер Мирко Цветковски в София.

Проблемите на етническите българи в Сърбия намират израз най-вече в дейността на Културно-историческите центрове

в Босилеград и Цариброд, както и от Демократичния съюз на българите. Тези организации, ненамирайки силна подкрепа от България, отправят редица жалби към Европейската комисия и към Комисаря по разширяването и политиката на съседство Щефан Фюле относно сръбския произвол и насилствената асимилационна политика спрямо българското малцинство. Следва да се обърне внимание, че политика на добросъседство е инкорпорирана в процеса на европейска интеграция и в този смисъл разширяване със сложни двустранни отношения е недопустимо. От друга страна, признаването на независимостта на Косово от българската държава се разчита като „предателство“ и „измяна“ от сръбското обществено мнение и медии.

В крайна сметка, **очертава се изводът, че България може да се наложи като лидер на Балканите**, участвайки активно в процеса на европейската интеграция на региона. На основата на взаимноизгодно многостранно сътрудничество в политически, икономически, граждански смисъл и от гледна точка на сигурността, страната ни може да извлече дивиденди. България следва да постави още по-активно въпроса за интеграцията на Западни Балкани на политически ниво в дневния ред на Европейския съюз като част от външнополитическите ни приоритети. Съществуват опасности и заплахи по отношение включването на Западните Балкани в ЕС, но чрез определени конкретни действия те могат да бъдат избегнати.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Книги, сборници и монографии:

- Динков, Динко, проф. д-р, съставител „Партньорство за европейска интеграция на Балканите”, сборник с доклади,; С. Университетско издателство „Стопанство”, 2009 г.;
- Кюне, Бьорн: *Отдалечават ли се Европейският съюз и Балканите един от друг?* Фондация Фридрих Еберт, С. 2009 г.;
- Хинкова, Деница, „Модел за регионално сътрудничество в Югоизточна Европа”,. Балкански форум по сигурността, Международна научна конференция С. 2006 г.
- Цачевски, Венелин. *България и Балканите. Европейизацията не е завършила.* С., Изток-Запад, 2010;
- Attenborough, A. B. (14 March 2007). *“EU Enlargement : The Western Balkans “Research paper 07/27.* International Affairs and Defence section . House of Commons library.
- Buzan, B. a. (2003). *Regions and Powers; the Structure of International Security.* Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge.
- Kühne, B. (2010). Visionen und Optionen, No.15 Are the EU and the Balkans drifting apart? *Форум Социална Демокрация- Визии и Опции за ЮИЕ* , р. 4.
- Grabbe, Heather, Gerald Knaus & Daniel Korski. *“Beyond Wait-and-see: The Way forward for EU Balkan Policy”.* European Council on Foreign Relations;
- Ralchev, Stefan. *“Serbia and Croatia Face Chance to Warm Ties and Lead Western Balkans Closer to the EU”.* Institute for Regional and International Studies. February 2010;
- Minchev, Ognyan. *Western Balkans: Between the Economic Crisis and the European Perspective.* September 2010, Sofia;
- Network, D. Y. (2005). *“Cooperation for a Safer Future”.* A Regional Security Strategy for the Western Balkans. *“Cooperation for a Safer Future”.*

Официални документи:

- Директива 2005/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 26 октомври 2005 година за предотвратяване използването на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризъм;
- Годишна програма за участието на Република България в процеса на вземане на решения в Европейския съюз, 2010 г.;

Интернет:

- <http://www.kas.de/bulgarien/bg/publications/5404/>, 4 октомври 2004 г.;
- <http://geopolitica.eu/2009/283-aktualni-predizvikatelstva-pred-sigurnostta-na-balgariya>, 05 Февруари 2009г.;
- <http://www.setimes.com>;
- <http://www.europe.eu> ;
- <http://www.eesc.europe.eu> , Европейски икономически и социален комитет;
- <http://www.mfa.bg> , Министерство на външните работи на Република България;
- <http://www.mrrb.government.bg>, Министерство на регионалното развитие и благоустройството на Република България;
- <http://www.focus-news.net>;
- <http://www.caribrod.org.rs>;
- <http://www.kicbos.org>;
- <http://ide.li/>

**Демокрация, добро управление,
стабилност, права на човека –
политически предизвикателства
пред присъединяването**

Ситуацията на Западните Балкани и членството в Европейския съюз.

Казусът „Косово” и членството на Сърбия в Европейския съюз.

Ростислав Давидов

Политиката на разширяване е един от основните инструменти на Европейския съюз за провеждане на успешна външна политика. Насърчаването на стабилността, сигурността и просперитета в Западните Балкани е основен приоритет на ЕС. Перспективата за бъдещо членство в Съюза представлява мощен стимул за провеждането на политически и икономически реформи в региона. Позицията на ЕС относно мястото на Западните Балкани в обединена Европа еволюира от близко сътрудничество със страните от региона през асоцииране до пълноправно членство.¹ Крайната цел – пълноправното членство, обаче, зависи от изпълнението на редица условия.

Още в началото на 90-те години в ЕС се налага схващането, че предоставянето на възможност за членство е най-ефективният и евтин метод за стабилизиране и реформиране на Централна и Източна Европа (ЦИЕ)². Собствената сигурност на Съюза зависи от сигурността и стабилността на неговите съседи; нещо повече: високата степен на политическа и стопанска стабилност в съседните региони означава повече сигурност и повече икономически възможности за ЕС.³

За постигането на сигурността и така желаните икономически възможности на територията на Западните Балкани в Стратегията за разширяване и основни предизвикателства през периода 2010-2011 г. са заложили следните основни предиз-

¹ Янчева, Цв., Еволюция на позицията на Европейския съюз относно присъединяването към него на страните от Западните Балкани. С., 2008.

² Бузек, Ерх., Европейският съюз по пътя на изток. ПИК, 2005.

³ Ферхойген, Г., Европа в криза. За преосмисляне на европейската идея. С., 2006.

викателства: преодоляване на икономическата криза, социално приобщаване, укрепване на правовата държава и публичната администрация, свобода на словото и медиите, регионално сътрудничество и помиряване при решаването на двустранните въпроси на Западните Балкани. Европейската комисия се обявява за по-голяма взискателност към кандидатстващите страни в подготовката им за членство в редица други области.

През 2003 г. ЕС на Срещата на високо равнище в Солун бе препотвърдена европейската перспектива на всички западно-балкански държави, като бе подчертано, че едно евентуално приемане зависи от самите потенциални кандидатки, както и от изпълнението и прилагането на Копенхагенските критерии. Държавите, които имат потвърдена европейска перспектива, са: Албания, Босна и Херцеговина, Сърбия, Черна гора, Косово. Хърватия започна преговорния процес за присъединяване към ЕС през октомври 2005 г. като се стреми да се присъедини към ЕС до 2014 г. Република Македония все още не е започнала присъединителния процес.

Изпълнението на критериите ще изисква време и големи усилия от страните в Западните Балкани. Това бе и основанието за оценката на ЕК, че при достигнатото до този момент равнище на подготвеност, приемането на тези страни в ЕС ще се случи в средносрочен и дългосрочен период. Като изключение от казаното се посочва Хърватия, чийто преговори навлизат в решителна фаза. Останалите държави от района са значително по-назад в евроинтеграцията като е констатирано забавяне на реформите, особено в съдебната система и борбата с корупцията.

Нека обърнем поглед към обявената на 17-ти февруари 2008 г. независимост на Косово. Това е поредният бунт на Балканите не само в смисъла на локализиран на територията на полуострова конфликт между държава и отцепваща се територия, който включва и други страни, подкрепящи едната или другата позиция. Този бунт е и своеобразен опит за пореден път да бъде пренареден пъзела от сложни преплитания на етноси, верски групи и множествени идентичности на Балканите. И може би най-накрая те да заживеят ако не в хармония, то поне в мир и

взаимно зачитане. Доколко този процес е естествено пораждащ се у хората или е по-скоро външно инспириран от чужди икономически и политически интереси не може да се каже с точност. Факт е обаче, че на фона на обявената независимост на Косово актуален е въпросът как възникналата обстановка ще се отрази на по-нататъшното развитие на процеса на евроинтеграция на страните от Западните Балкани. В този смисъл има два сценария. Единият е пътят на противопоставянето и враждебността, който няма да доведе до желаната стабилност на новия ред. Създаването на напрежение във и около Косово след обявяването на независимостта на областта може да окаже по-дълготрайно негативно влияние върху обстановката в района. Все още съществува риск косовската независимост да предизвика засилване на националистическите тенденции в развитието и външната политика на Сърбия, както и на сепаратистки действия на етническа основа в съседни страни, като най-чувствителни са Босна и Херцеговина и Македония¹. Вторият сценарий е постепенно спадане на напрежението в района, което е по-вероятно. Ето защо от изключително важно значение е политиката на ЕС да бъде ориентирана преди всичко към осигуряване сигурността и регионалното сътрудничество на Балканите.

Обстановката около Косово ще се отрази най-силно на преговорния процес за членство на Сърбия в ЕС. Нека се върнем близо осем години назад, когато беше дадена европейска перспектива на целия регион, като всяка от страните започна да върви по своя път. Сърбия също има своите причини за присъединяване, като това са извършените реформи в областта на безвизовия режим и желанието на ЕС да насърчи страната и нейните граждани да вървят по пътя, независимо от проблемите, които съществуват в отношенията с Косово. Европа настоява за директни преговори между Косово и Сърбия за регулиране на отношенията и разрешаване на оставащите спорни въпроси. Много от гражданите на Сърбия смятат, че признава-

¹ Цачевски, В., Политиката на ЕС в ЮИЕ в контекста на обявената независимост на Косово. С., 2008.

нето на независимостта на Косово е задължително условие за бъдещото членство на Сърбия в ЕС.

Необходимо е постоянно поддържане на темпа на реформите, защото както в Сърбия, така и в целия регион има известна умора и недоверие, че ЕС е сериозен в намеренията си да приеме тези страни за членки. Иначе по-големият проблем за Сърбия е регулирането на отношенията с Косово, макар че има време за това – Сърбия не е под голям международен натиск, защото на правителството и на народа се дава време да осмисли това, което се случи с независимостта на Косово. Много време се търси начин двете страни да си сътрудничат по пътя към членството и да гледат на своите отношения не през призмата на историята или на преките двустранни отношения, а през призмата на бъдещото членство.

Новите обстоятелства в района очевидно поставят на сериозно изпитание европейската ориентация на сътрудничеството в Югоизточна Европа. За избягване на неблагоприятни последици от новата конфигурация и тенденции в отношенията между глобалните фактори за държавниците от района остава задачата за засилването на регионалното сътрудничество.

Ето защо ЕС трябва да предприеме редица мерки, с помощта на които да се справи със ситуацията на Балканите. Необходимо е подготвянето на рамков модел за икономическото възстановяване и икономическия растеж на Западните Балкани - намаляване на бедността, създаване на работни места, планове за системно развитие на пазарната инфраструктура и др. Сериозно трябва да се обмисли разработването на сигурни мрежи за социално благосъстояние в процеса на икономическата трансформация. Алтернативата е допълнително обезлюдяване и демодернизация на целия регион.

Друга основна насока за работа на ЕС е създаването на т. нар. „вътрешен кръг“ от ползи, свързани с членството в ЕС, като същите трябва да бъдат предоставени на гражданите колкото е възможно по-бързо – облекчение на визовия режим и по-големи образователни възможности.

Европейският съюз трябва да насърчава гъвкавите форми на институционализирано политическо взаимодействие в района, отнасящо се до вътрешностическите общностни взаимоотношения, преходните конституционални правителства по пътя им към пълна демокрация, федерални и конфедерални структури и др. ЕС трябва систематично да спонсорира процесите на строеж на нацията в региона и на създаването на ефективни институции¹.

Накрая си задавам въпроса: „Кое е по-важно - миналото или бъдещето?“ Ако изберем миналото, то тогава е възможно да изгубим бъдещето. Ако изберем бъдещето, то тогава ще можем да реализираме много по-големи успехи, отколкото ако търсим обстоятелства и причини в миналото. Ето защо страните от Западните Балкани нямат друга алтернатива освен европейската, защото там е перспективата за цялостното развитие на района. Във всеки етап от този процес възникват многобройни възражения, несъгласия и спорове, които са движещи в процеса на евроинтеграцията. Не случайно френският икономист и политик Жак Делор казва: „Историята на европейското изграждане не може да се оприличи на протяжно и спокойно течение“. Предстои написването на новите страници на бъдещето на Европа.

¹ Minchev, O., Europe and the Western Balkans: The Day After Kosovo's Independence, ИПМИ, 2008.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Бузек, Е., Европейският съюз по пътя на изток, ПИК, 2005.
- Георгиев, Л., Балканите между конфликта и мира. С., 1997.
- Костов, Б., Европейското бъдеще на страните от Балканите. С., 2008.
- Тодорова, В., Евроинтеграцията днес: между бунта на Балканите и мечтаната Европа. С., 2008.
- Ферхойген, Г., Европа в криза. За преосмисляне на европейската идея. С., 2006.
- Цачевски, В., Политиката на ЕС в ЮИЕ в контекста на обявената независимост на Косово. С., 2008.
- Янчева, Цв., Еволюция на позицията на Европейския съюз относно присъединяването към него на страните от Западните Балкани. С., 2008.
- Minchev, O., Europe and the Western Balkans: The Day After Kosovo's Independence. ИРМИ, 2008.
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm - 07.04.2011г.
- <http://focus-news.net> - 08.04.2011г.
- <http://iris-bg.org> - 05.04.2011г.

Транснационалната демокрация в Европа, интеграцията на Западните Балкани в ЕС и нейния революционен аспект

Анастас Стефанов

Процесите на разширяване в Европейския съюз са обект на множество изследвания, които дават различни и динамични оценки относно бъдещето на този транснационален политически субект. Този процес съпътства ЕС почти през цялото му съществуване, като всяко едно ново разширение задава както своеобразен вот на доверие за по-нататъшното му развитие, така и показва наяве някои ерозиращи неговата стабилност елементи.

ЕС се намира пред своето поредно разширяване в краткосрочен и средносрочен аспект, това към Западните Балкани. Това разширяване има сходни белези с това към Пост-съветското пространство, но има и своите отличителни белези, които ние не можем да подминем и които двете преговарящи страни не могат да забравят. Интеграцията на Пост-съветското пространство се обособи като процес, след разпадането на Съветския съюз, следствие на което държавите част от това пространство направиха своя геополитически избор и преориентация. Интеграцията на пространството, наричано Западни Балкани, съществена част от което представлява само по себе си пост-югославското пространство, се случва по коренно различен начин. Тази интеграция е предшествана от множество вътрешни конфликти, базирани на етно-национална и верска основа, и продължава с външно разрешение на тези конфликти.

Съществен елемент при разглеждането на тази тема е и този за революцията. В този контекст трябва да се направи още едно разграничение между процеса на трансформация в Източна Европа след 1989 г. и този в пост-югославското пространство. Едно от най-удачните определения за този процес е дадено от Тимоти Гартън Аш, който за да опише тези процеси въвежда

термина „революция“, тъй като „по същество те бяха реформи отгоре, предизвикани от натиска за революция отдолу“. От друга страна, процесите след разпадането на Югославия, могат до голяма степен да бъдат характеризирани като революционни, тъй като доколкото обикновено революциите се свързват с някакво насилие, то определено може да квалифицираме тамошните процеси като такива.

По същество този процес е забележителен от изследователска гледна точка и поради факта, че процесът на интеграция на Западните Балкани в Европейският съюз е предшестван от военна интервенция през 1999 г. Това е фактор, който може да се предполага, че би играл роля в предстоящото разширяване на ЕС и задълбочаване на транснационалния демократичен процес в Европа.

Самото изграждане на транснационална демокрация в Европа в рамките на ЕС съдържа революционен елемент. За разпространението на демокрацията са говорили редица автори, сред които сериозно внимание настоящата разработка ще обърне на Робърт Дал и неговата книга „Демокрацията и нейните критици“, тъй като тя е с най-релевантно на темата съдържание.

Робърт Дал говори за едно трето преобразуване като излага своите виждания, интерпретации, съмнения и надежди относно миналото, настоящето и бъдещето на демокрацията. За да стигне последователно до настоящите обективни реалности, които стоят пред демокрацията, Дал разглежда и откроява характеристиките на различните демократични преобразувания. Прави впечатление, че авторът успява да направи един успешен, според мен, логически преглед на трансформацията на демокрацията от такава в град-държава към функционираща и залегнала в националните държави. Това пренасяне разбира се е станало след едно своеобразно голямо отсъствие на демокрацията в европейската цивилизация. Докато сега Дал се опитва да оформи необходимите елементи предпоставки за едно по-нататъшно разширяване на демократичния процес, както в рамките на националната държава, респективно нейните политически институции, а и не само както разбираме по-нататък в

текста, но и в транснационален аспект, който да разпространи и увеличи „полиархията“ в световен мащаб. Една от ключовите предпоставки, които Дал ни предлага, е натискът на така наречените „модерни динамични плуралистични общества“ (МДП) върху останалата част от света, който да възприеме модела на тяхното развитие. Към днешна дата ние вече разполагаме с такъв наличен процес, който се осъществява след събитията през 1989 г. Ние бихме могли да разгледаме такъв натиск като опит един или конгломерат от държавно-политически субекта да наложат геополитически контрол, под знамето на претенцията за притежаване на „истинското знание“ за налагане и упражняване на демократичен ред. Ако тук трябва да включим революционния паралел, МДП биха ли имали правото да претендират да разпространяват „полиархията“ из света чрез „износ“ на демокрация, така както Френската революция е довела до „износ“ на световни революционни идеи. Може да се предположи, че би трябвало субекта да бъдат държавите, които извършват обществена трансформация по посока на налагане на демократична политическа система. Самият Дал изказва опасения върху прекалено острата намеса в политическия живот на недемократичните държави.

Друг важен елемент, който би спомогнал за едно трето преобразуване Дал определя като промяна в мащаба на политическия живот. Паралелът, който американският учен прави между участието във вземането на решения в градовете-държави и това в националните държави, поражда въпроси как ще се осъществи пренасянето на суверенитет в едно евентуално трето преобразуване. Тук обаче ще става въпрос за трансформация в представителните форми на политическо участие. Тоест би следвало да се извърши едно пренареждане, което да сведе ролята на националните събрания до местна такава вследствие на транснационалното преобразуване на политическия процес. Според Дал транснационалната демокрация е възможна само в Европа, тоест в рамките на ЕС. Но към днешна дата ние бихме могли да отчетем, че въпросът за равенството стои на дневен ред в ЕС, и то най-вече заради неравенството между нацио-

налните държави. Разбира се, това е процес, който тепърва би следвало да се превъзмогне, ако иска ЕС да изгради една пълноценна транснационална демокрация. Процесът в ЕС обаче не е със значение само в рамките на Европа. Би следвало да отбележим, че с времето той все повече може да придобива характер на своеобразен „вот на доверие“, на идеята за транснационална демокрация. Самите предположения за бъдещето на ЕС донякъде кореспондират с реалистичната и песимистичната визия на Дал за вектора, по който ще тръгне развитието на „световната полиархия“. Според Дал, ерозиращият ефект ще е най-силен в страните, които от скоро са в процес на установяване на полиархия.

Разгледаните дотук предпоставки и елементи, които Дал ни представя, не са единствените, които биха имали влияние върху по-нататъшното преобразуване на демокрацията. Дал излага и един друг основен проблем, който стои пред всяка демократична държава – а именно въпросът за политическото равенство на гражданите в една страна. Една напреднала в демократично отношение страна, според Дал, ще се старее да регулира неравенството, отколкото да се стреми към постигането на идеал за пълно равенство, като все пак има предвид излечимите причини, които пораждаат неравенство. Според него знанието, информацията и познавателните способности са едно от неравенствата, които една модерна демократична държава ще се стреми да регулира в посока към равенство. Според Дал, „Политическото равенство в такъв случай не е цел, която можем да постигнем само като жертваме свободата и развитието на личността; точно обратното, то е съществено важно средство за осъществяване на справедливото разпределение на свободата и възможностите за развитието на личността.“ Тоест ние бихме могли да интерпретираме политическото равенство при Дал като разпределителна справедливост. Трябва да направим уговорката, че засягайки този проблем, авторът намеква за деликатността на въпроса, като намеква възможна злоупотреба с лайтмотива за политическо равенство. Този проблем е ключов в моралното виждане на демокрацията, според Дал. Но все пак

това върху , което се набляга в текста е виждането за господството на правото, което чрез „множество правни и конституционни уредби, поддържани от общественото мнение и налагани, ако трябва чрез закона , които правни и конституционни уредби ефективно гарантират на всеки гражданин определени права, възможности и задължения.“ Тези възгледи до голяма степен, могат да кореспондират с изискванията на съвременните демократични държави, но остава неизяснено решението за това как би следвало да се процедира по този въпрос при една транснационална демокрация. Тогава на преден план излиза въпроса, дали това новосформирано транснационално политическо тяло, посредством своите институции, ще има ресурса да осигури политическото равенство между гражданите на националните държави, пак като разпределителна справедливост.

Всяка промяна, пред която Европейският съюз се изправя, поражда, както очаквания за задълбочаване на процеса на изграждане на транснационална демокрация, така и съмнения, относно възможността от завършването на един такъв продължителен и революционен, както за отделните държави, така и за цялата европейска цивилизация, процес. Неимоверно около всеки кризисен момент, на преден план излизат елементите, които ерозират този процес, но без съмнение, това дава и аргументите за засилването на работата, на инвестиране на политическа воля в процеса на изграждане и завършване на едно транснационално европейско демократично пространство. Контекстът на Западните Балкани е повече от значим, възможно е да се предполага, че след повече от столетие конфликти, най-накрая е намерена формулата на Балканите да се установи траен мир. Именно Тимоти Гартън Аш, в една своя статия, говори за особения характер на някогашните османски владения, за факта, че може би е дошло времето те да бъдат включени в рамките на една друга империя и по един друг начин. Това само по себе си е предизвикателство за ЕС, но и възможност за по-добри изходни позиции в епохата на Глобалност.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Аш, Т. Г. „Вълшебната латерна”
- Аш, Т. Г. „Европейският султанат”, вестник „Лос Анджелис Таймс” 2005г.
- Дал, Р. „Демокрацията и нейните критици”, изд. „Критика и хуманизъм”, 2006г.
- Дарендорф, Р. „Размисли върху революцията в Европа”

Демокрация без диалог в Западните Балкани

Виолета Георгиева

Наред с изискванията за демократично и добро управление, върховенство на закона и гарантирани права за малцинствата, фундамент на политическите критерии за присъединяване в Европейския съюз, е и протичането на конструктивен политически диалог. Всички ние като граждани добре знаем, че отношенията между управляващи и опозиция предопределят дневния ред на всяка политическа общност. Когато диалогът между тях е плавен и градивен, той допринася за всички онези положителни характеристики на правенето на политика като отвореност, участие, отчетност, ефективност и последователност, които са се утвърдили като предпоставки за достигане на демокрация и правово управление на всички възможни нива - глобално, европейско, регионално, национално и местно¹. Съответно, ако управляващите и опозицията поддържат една неработеща за благополучието на обществото надпревара, то това е сигурна предпоставка за сътресения в политическия и обществен живот. Преки последствия от това са блокирането на важни реформи, насаждане на междуетническа нетърпимост, загуба на доверието на избирателите, корупционни практики, фрагментиране на политическия елит и най-вече на електората, както и непоследователен курс на водене на политика.

За наше огромно съжаление този сценарий е добре познат на много граждански общества като за Балканите може дори да се твърди, че липсата или незадоволителният политически диалог е неизменна характеристика на отношенията между управляващи и опозиция. Това важи с още по-голяма сила за страните от Западните Балкани в качеството им на страни догонващи демокрацията, все още невръстни политически общности.

Днес в Хърватия, Албания, Босна и Херцеговина, Сърбия, Косово и Македония² напълно актуални са ежедневните противо-

¹ A White Paper on European Governance, Brussels, 25.7.2001COM(2001) 428 final

² Умишлено не споменавам Черна гора, която е приятно изненадващо изключение от тенденцията

борства между управляващи и опозиция, които нерядко прерастват в многохилядни граждански протести и нарушават спокойния темп на правенето на политика и повлияват нейния успех.

Не са рядкост лозунгите и призивите за оставка на управляващите правителства. Те са сериозен удар върху стабилността на всяка от западнобалканските държави, които и без това страдат под бремето на застинали междуетнически конфликти.

За региона, който има амбицията да извърви пътя на европейската интеграция, е особено болезнено, когато общественото и най-вече вниманието на политическия и административен ресурс се отклонява от изграждането на вътрешен консенсус за осъществяване на предстоящите задължителни реформи и от целта за едно европейско бъдеще за сметка на насочване на усилията към борба за рейтинги или подготвяне на нови избори. Така някои страни от Западните Балкани губят ценно време с цената на европейската и евроатлантическата си интеграция.

Един от най-отчетливите критерии за мерене на ефективността на политическия диалог във всяка страна е протичането на изборния процес. Провеждането на избори в страните от Западните Балкани вече като по правило се свързва с много размирици и затова винаги се наблюдава много стриктно и с голямо внимание от страна на международната общност, като в това отношение продължава да бъде най-активна Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. Въпреки че тя оказва техническа и професионална помощ по време на избори с цел мирното им и справедливо протичане, безредиците и случаите на насилие по време на предизборните кампании и в самия изборен ден, както и манипулирането на вота, продължават да бъдат неизменна част от избора както на националните, така и на местните власти (Албания, Косово, Босна и Херцеговина).

Друг критерий е стабилността на управляващите правителства, продължителността на тяхното управление и постигнатите с него резултати. В това отношение страните от Западните Балкани не отбелязват сериозен напредък. Показателен е фактът, че Европейският съюз всекидневно отправя апели за засилване на политическия диалог между управляващите и опозиция-

та, както в парламентите на западнобалканските страни, така и извън тях, като дори изпраща специални пратеници, които да спомогнат за този процес. За съжаление обаче, актуалните събития са в полза на обратната тенденция – към едни все по-упадъчни и непродуктивни взаимоотношения в средите на политическия елит, които се окончават в постоянна политическа нестабилност.

Призивите на еврокомисаря по разширяването и политиката на съседство Шефан Фюле, че „Политическата безизходица трябва да намери решение и отговорността трябва да бъде поделена между политическите лидери”¹, отправени от него във връзка с настоящата политическа криза в Албания, са само един епизод от безбройните предупреждения и закани от страна на европейските институции и лидери. Всички са единодушни, че липсата на ефективно общуване в политиката на Западните Балкани сериозно накърнява демократичното управление в тях и в резултат на това застрашава европейско им бъдеще.

В Албания опозиция обвинява управляващи в корупция и лошо управление и нито едните, нито другите търсят пътя на приемливи взаимоотношения, докато страната продължава да е в политическата безизходица от парламентарните избори от 2009 г. насам. Тогава сега управляващата Демократическа партия на Сали Бериша печели с малка преднина, но и досега опозицията, водена от Социалистическата партия, отказва да приеме изборните резултати и постоянно саботира работата в Парламента. Това е и една от основните причини Албания все още да не получава статут на страна кандидат за членство.

Още по-сложна е политико-партийната ситуация в Босна и Херцеговина заради разграничението на политическите партии, освен по политически възгледи, и по етнически и териториален критерий. Тук дори и самото сформирание на правителство е достатъчно сложен процес, а какво остава за неговото ефективно функциониране. Министерските кресла следва да се разпреде-

¹ <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/features/setimes/newsbriefs/2011/03/31/nb-02;31/03/2011>

лят на ниво федерация и на централно ниво, а политиките от основните партии никак не са готови на компромиси за целите на демократизацията и европеизацията на страната. Ето защо към момента (април 2011 г.) Босна и Херцеговина продължава да е в политическа безизходица и без формирани власти, а ЕС заплашва със санкции, ако не се деблокира процесът на реформи в страната и напомня, че това е възможно само ако ключовите политически фигури преодолеят различията си и се заемат с приоритетните си задачи в качеството си на държавници.

Политическа криза е актуалното описание и на обстановката в Македония, след като опозицията бойкотира Парламента като го напусна¹. Провеждането на предсрочни избори остава единственият изход от създалата се безизходица с надеждата да помири управляващи и опозиция. И макар понастоящем да се наблюдава обединяване на позициите на партийните лидери около предсрочния вот, едва неговото демократично протичане и легитимни резултати ще са предпоставка за постигане на един конструктивен политически диалог, от който страната така остро има нужда.

Политическата нестабилност е обичайно състояние и в Сърбия, която съвсем наскоро се сдоби с нов кабинет начело с новия стар премиер Мирко Цветкович. Същевременно опозиционната Сръбска прогресивна партия продължава да събира десетки хиляди сърби на протести срещу лошото управление, корупцията и неизпълнените обещания на управляващите и да иска предсрочни избори. За сложните междупартийни отношения в Сърбия емблематично остава убийството от март 2003 г. на първия демократично избран премиер на страната Зоран Джиндич.

Косово също не е изключение от общата тенденция за страните от Западните Балкани да се препятства по всички възможни начини диалогът между политическите партии. Доказателство за това е обявеният за неконституционен избор на

¹ Някои от опозиционните партии като етническата Демократическа партия на албанците не са влизали в Парламента на Македония от 20 месеца

Беджет Пацоли за президент на Косово. Дотук се стигна, след като всички опозиционни партии бойкотираха заседанието на Парламента за избор на президент и Пацоли се оказа единственият кандидат за поста. Така само в рамките на няколко месеца Косово отново остана без президент, след като Фатмир Сейдиу подаде оставка вследствие на решението на Конституционния съд, че той не може едновременно да заема постове на държавен глава и председател на политическата партия Демократическа лига на Косово.

Дори и Хърватия, която за момента е отличникът на Западните Балкани по пътя към евроинтеграцията, не може да се похвали с демократичен и открит политически диалог.

Естествена последица от това е, че и тук протестите срещу политиката на правителството на Ядранка Косор не стихват, а напротив. И тук проблемът с корупцията е особено актуален и е естествено той да е предпоставка за водене на политически битки. Жертва на една такава е бившият премиер на страната Иво Йосипович, срещу когото наследничката му Косор проведе най-мощната акция в борбата срещу корупцията, която страната познава. Но и това не и осигури достатъчна подкрепа от гражданите. Това вероятно ще си проличи на предстоящите тази година парламентарни избори, чието провеждане се превърна в поредната ябълка на раздора между управляващи и опозиция.

Ако трябва да обобщим казаното, стигаме до извода, че антиправителствени протести, които с лекота събират голям брой привърженици, лесноосъществим парламентарен бойкот, лозунги за предсрочни избори и тяхното провеждане в действителност, нестабилност и сменяемост на управляващите, водене на политика на парче, липса на перспектива и непостоянство в политическия елит и един недоволен народ са постоянните характеристики на политическия живот в страните от Западните Балкани за момента.

Политическият диалог (ако изобщо може да се нарече така) е такъв, че цел на опозиционните партии е да саботират работата на законодателния процес, за да прокарат своите ис-

кания, които пък предимно са насочени към провеждането на предсрочни избори. Същевременно управляващите са твърде уязвими и заради най-често некатегоричната си изборна победа, и заради трудностите при провеждането на желаните от ЕС радикални за тази част на Европа реформи, и заради неблагоприятните обстоятелства в страните си като икономически затруднения, корупция, престъпност и произхождащото от тях социално недоволство.

Бедата за тези страни е в това, че докато политическите лидери там продължават да спекулират с евроинтеграцията на региона, за да спечелят доверието на избирателите, но на практика не полагат никакви усилия за провеждане на ключовите за ЕС реформи, разочарование след разочарование фокусът на ЕС постепенно се измества от Западните Балкани върху други не по-малко сериозни вътрешни и външни проблеми, стоящи на дневен ред пред европейските институции. Макар ЕС да е категорично ангажиран със стабилизирането и развитието на страните от Западните Балкани в политически и икономически план, осъществяването на плавен и конструктивен политически диалог в тях е една от приоритетните цели на Споразуменията за стабилизиране и асоцииране¹. В тази връзка неосъществяването на тази цел е равнозначно на дискредитиране на западнобалканските страни пред ЕС по отношение на демократичното управление в тях.

Дали управляващи и опозиция ще намерят път едни към други, предстои да видим. Жалко е само, че потърпевши, както винаги, остават обикновените хора, които дават своя вот всеки път с надежда, и всеки път за едно по-добро бъдеще.

¹ http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/enlargement/eu-and-the-western-balkans_bg.htm; 30/10/2010

Погледът на международните организации към степента на интегрираност на малцинствените групи в страните от Западните Балкани и в частност Хърватия и Босна и Херцеговина

Мария Цветкова

През последното десетилетие съдбата на националните малцинства в региона на Западните Балкани продължава да бъде тема на дебати и дискусии сред международната общност. Регион, опустошаван от кървави конфликти между различни етнически групи и разтърсван от политически интереси. Неравенството, дискриминацията, отнемането на основните човешки права и свободи са малка част от несправедливостите, които преживяват хората в тези страни. Всяка етническа група се състои от индивидуални личности, чиито права са отказвани в продължение на твърде дълъг период.

Ефектите от етническото разнообразие върху демокрацията отдавна е също една от главните теми на теориите за демокрацията в Западните Балкани и са служили като важен пример за предизвикателствата пред сложната и често противоречива взаимовръзка между демокрацията и етническите малцинства. Поради етно-националистическите черти на демократичния преход и трудния процес на изграждане на държавите, регионът дава ясни знаци, че етническите малцинства са част от пътя на демократизацията.

Днес, Западните Балкани са възприели международните стандарти за защита правата на малцинствата и са по пътя на европейската интеграция. И все пак, въпросът за етно-национализма остава активна заплаха за демократичната стабилност в региона.

За съжаление, до този момент, нито една от международните организации, които работят в посока на поддържането на мира и сигурността на територията на Западните Балкани, не е успяла самостоятелно да предотврати и подтисне възникването

на нови въоръжени конфликти и безредици в района в резултат на недоволството на етническите групи.

За да се превърнат малцинствата на Западните Балкани в сила за стабилността на региона, ЕС, неговите институции и държави-членки трябва да насърчат страните от Западните Балкани да подкрепят и засилят съществуващите механизми за защита на малцинствата като внимателно планират политиките си в тази област в процеса на асоциация и приемане на страните.

Европейският парламент би могъл да допринесе за този процес като засили усилията си в тези страни, включително чрез сътрудничество с Европейската комисия и Съвета, като директно се ангажира с проблемите на малцинствата заедно с правителствата, парламентите и гражданските общества в тези държави и да популяризира регионалното сътрудничество между тях, използвайки структурата на вече изградените европейски политики и механизми, какъвто е Процесът на стабилизация и асоцииране.

Страните по Дейтънското споразумение¹ приеха прякото приложение на международните инструменти за човешките права някои, от които са пряко свързани със защитата на малцинствата и включват Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи и Протоколът към нея, Международна конвенция за елиминирането на всички форми на расова дискриминация, Международният пакт за гражданските и политическите права, Международният пакт за икономически, социални и културни права, Рамкова конвенция за защита на националните малцинства.

Последната е уникален инструмент за защита правата на лицата принадлежащи към националните малцинства и изисква изпълняването на определени задължения от страните, които

¹ **Дейтънското споразумение, The Dayton Accords** е мирен договор, подписан на 21 ноември 1995 във военновъздушната база Райт-Петърсън край Дейтън, Охайо, с който официално се поставя край на четиригодишната гражданска война в Босна и Херцеговина.

са я ратифицирали, като тя не постановява „колективни права на малцинствата: *„Защитата на националните малцинства и на правата и свободите на лицата, принадлежащи към тези малцинства, е съставна част от международната защита на правата на човека и като такава представлява област на международното сътрудничество.“*¹

Правата на малцинствата, според вътрешното законодателство, включват автономни права, културни права и политическо представителство. Тези права имат за цел създаването на условия, в които членовете на малцинствата могат да изразяват, развиват и запазят индивидуалната си самоличност. Чрез правните инструменти, те са определени от националното законодателство и отчасти произтичат от международните задължения, поети от държавите.

Въпреки установяването и защитата правата на малцинствата в няколко международни акта, международното право ясно защитава териториалната цялост на държавите като не толерира откъсването на определени части от дадена държава и не бива да се тълкуват в посока на непряка защита на малцинствата като колективи.

Важно да се отбележи е, че по отношение на групата права на Международния пакт за социална, икономическа и културна дейност, е, че има предвиден механизъм за спазване на правата, като държавите поемат конкретни задължения, присъединявайки се към него, но реално погледнато страните не могат да бъдат осъдени за неспазване на поетите ангажименти.

Освен вече изброените инструменти, чрез някои от специализираните си органи (Икономически и социален съвет, ПРООН), ООН популяризира и защитава човешките права, разоръжаването и икономическото и социално сътрудничество в различни сфери (чрез техническа помощ или чрез сключването на договори).

В допълнение към директно приложимите инструменти за

¹ Чл.1 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, влязла в сила на 1 февруари 1998г.

защита на човешките права, Босненската конституция и правна рамка покриват много малка част конкретно по този проблем. Законът за защита на правата на малцинствата от 2003 г. е една от важните вътрешни разпоредби, която включва уреждане на пропорционално представителство на малцинствата пред изпълнителните и съдебните органи и в обществените услуги.

Дискриминацията, неравенството и насилието върху малцинствата и жените са най-често срещани в Босна и Херцеговина. 16 години след Дейтънското споразумение, силите на етническият национализъм все още заемат отбранителна позиция срещу тези, които са признали, че мира, сигурността и просперитета са в резултат на много компромиси, сътрудничество и реформи, в името на стабилността и европейското сътрудничество. Религиозната свобода твърде често остава ограничена от погрешен национализъм и етническа дискриминация. Почти половин милион от жертвите в конфликта, които са били изселени от родните си места, трябва да изминат дълъг път и е необходимо да се изработят политики, които да накарат тези лица да се завърнат, не като малцинствени групи, а като хора доброволно завръщащи се с достойнство и в безопасност, в собствените си домове, където ще бъдат интегрирани и приети.

Противоречията между трите „конституционни народа“ – бошняците-мюсюлмани, хърватите и сърбите, все още не позволяват отговорността за съдбата на Босна и Херцеговина и за мира в региона да бъде прехвърлена изцяло върху техните законно избрани представители. Проблемът, произлиза от това, че Дейтънските споразумения фактически спират войната, но не слагат край на етническият конфликт, който преминава от стадия на въоръжената към този на политическата борба. За съжаление, многобройните избори, проведени в Босна и Херцеговина от 1996 г. насам, продължават да си остават форма за изява на междуетническите противоречия. Парадоксът е, че за това помага и самият принцип, заложен в основата на споразуменията от Дейтън – признаването на трите, споменати по-горе народи, за самостоятелни правни и политически субекти.

Според сегашния избирателен закон, член на висшия ръко-

воден орган на Босна и Херцеговина или депутат в Палатата на националностите (парламентът на страната) не може да стане гражданин, който не принадлежи към нито един от трите т.нар. „конституционни народи“, а това поражда нарастващо недоволство сред представителите на различните национални малцинства в Босна и Херцеговина – евреи, цигани, чехи и т.н.

През 2010 г. Европейският съд по правата на човека отсъжда, че босненската Конституция съдържа дискриминационни и незаконни клаузи, след като официални представители на етническите малцинства подават жалба в опит да поправят поне един институционален и конституционен абсурд в страната. Няколко години по-рано, през 2006 г. босненските представители на еврейската и ромската общности осъждат Босна и Херцеговина с единствената цел да насочат вниманието към факта, че босненската Конституция позволява единствено на трите „конституционни“ етнически групи – бошняци, сърби и хървати - да участват в изборите за Президент или Парламент.

Освен това, все още не са приключили съдебните процеси срещу местните военни и политици, обвинени във военни престъпления и престъпления срещу човечеството. Те се водят в Трибунала за бивша Югославия в Хага, както и в съдилищата на Босна и Херцеговина, Сърбия и Хърватия. Въпреки това, за хората, загубили свои близки в сраженията и кланетата (броят на убитите по време на войната в Босна и Херцеговина започва от 97,207 и стига до 200 хиляди души, от които около 65 % са босненски мюсюлмани¹, да не говорим за ранените, бежанците и изселените лица), злото продължава да остава ненаказано и справедливостта не е възстановена. Все още не са открити, идентифицирани и погребани телата на много жертви на босненската трагедия, независимо от националността и вярата им.

Босна и Херцеговина е страна и по друга конвенция, а именно Конвенция против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание. Ам-

¹ Чл.1 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, влязла в сила на 1 февруари 1998г.

нести Интернешънъл изразява загрижеността си в своя доклад от 2010 г., че Босна и Херцеговина не спазва постановленията на Конвенцията и посочва, че страната не успява да предотврати случаите на изтезания и нечовешко отношение. Освен това органите на сигурността и съдебната система не показват напредък при осъждането на такива случаи, особено относно актовете на сексуално насилие върху хора от малцинствени групи през периода на войната.¹

Босна и Херцеговина продължава опита си да съпостави два трудно съвместими принципа - на съблюдаване правата и свободите на личността и на колективните права и интереси на народите, особено на трите „конституционни“ народа. В този аспект на ситуацията, страната трудно би могла да се посочи като фактор за стабилност и предпоставка за укрепване на сътрудничеството в региона с оглед на присъединяването на все още нестабилните Западни Балкани към ЕС.

От другата страна стои Хърватия, която има най-реален шанс за присъединяване към ЕСи която бележи значителен напредък на вътрешните реформи за европейска интеграция, въпреки че ѝ предстои дълъг преход докато стигне до момента на приемането ѝ към семейството на Европейския съюз.

На 20 април 2004 година Европейската комисия обявява, че Хърватия (единствена от страните от Западните Балкани) е функционираща демокрация. Въпреки това са необходими допълнителни усилия по отношение правата на малцинствата, съдебната реформа, борбата с корупцията, регионалното сътрудничество. Особено важно е пълното сътрудничество с МТБЮ. Именно недостатъчното сътрудничество с Международния трибунал е причината началото на преговорите за присъединяване с Хърватия да се отложи от пролетта на 2005 година за есента на същата година. Това отлагане има ясен смисъл: изясняването на престъпленията по време на войната в бивша Югославия, както и оказването на съдей-

¹ Bosnia and Herzegovina: Briefing to the UN Committee against Torture, Amnesty International Report October 2010 Index: EUR 63/005/2010

ствие виновните да бъдат наказани, е основен критерий за членство в ЕС¹.

Ситуацията в Хърватия е уникална сама по себе си в контекста на Западните Балкани, тъй като страната има постановления относно правата на малцинствата в Конституцията си, в специфичен конституционен закон за правата на националните малцинства, както и в няколко други части на законодателството. Това създава изключително широка правна рамка за защитата на малцинствата в Хърватия, включително конституционните такива, гарантиращи равенство с пълноправните граждани на страната, освен това прилагането на етническите права, съгласно международните стандарти и свободата на изразяване на националната си идентичност, свободата да използват собствения си език и културна автономност.

По отношение на културните права, малцинствата в Хърватия имат право да използват собствени знаци и символи, да празнуват националните си празници², както и да създават асоциации, чрез които да запазят, развиват и популяризират идентичността си³. Както е отбелязано в чл. 18 от Конституционния закон, културните права на малцинствата се защитават и от различни телевизионни и радио програми. Отново според Конституционния закон на страната, правото на малцинствата да използват собствения си език е защитено.

В заключение, намирането на баланс между изграждането на нацията и защитата на правата на малцинствените групи е изключително трудно, като се счете факта, че на страните от Западните Балкани твърде дълго им е отказвано правото да изразяват собствената си идентичност. Опитите на националните законодателства на тези страни за реформи в защита на малцинствата показват напредък, тъй като те се дължат от една

¹ Ферхойген, Г., Европа в криза. За преосмисляне на европейската идея, Български бестселър, С., 2006.

² Чл.14 от Конституционния закон за правата на националните малцинства; Закон за празниците

³ Чл.43 от Конституционния закон за създаване на Асоциации

страна на мултикултурния характер на обществата, а от друга, на изискванията за специфични нормативни актове, както и на политическите амбиции за присъединяване към ЕС. Международните и европейски институции могат да изиграят фундаментална роля в тези процеси, но те трябва да са много внимателни в избора си на политики и средства, с които да постигнат тази цел. И по-конкретно, малцинствата никога няма да бъдат защитени по правилния начин, ако правилата, които се налагат се възприемат като стандарти, наложени от външни органи без никаква законодателна власт на местно ниво. Участието на националните органи в процеса на възприемане на европейските и международни стандарти ще спомогне за укрепването на стабилността и сигурността в региона, както и за запазването и защитата на правата на малцинствените групи, които са неразделна част от техните мултикултурни общества. Единствено опазването на мира, сигурността, демокрацията и човешките права ще даде реална възможност на държавите от Западните Балкани да извървят трудния път към Европейската общност.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Гарвалов И., Правото на самоопределение на народите, Горекс Прес, София, 2008
- Доклад на Центъра за изследвания и проучвания в Сараево, 2007г.
- Рамкова конвенция за защита на националните малцинства
- Ферхойген, Г., Европа в криза. За преосмисляне на европейската идея, Български бестселър, С., 2006.
- Blockmans, S. "Tough Love: The European union's relations with the Western Balkans", Brussels, 2007
- Bieber, F "Institutionalizing Ethnicity in the Western Balkans; Managing Change in Deeply Divided Societies"
- "Bosnia and Herzegovina: Briefing to the UN Committee against Torture", Amnesty International Report October 2010 Index: EUR 63/005/2010
- Tatalovic, S "Exercise of national minority rights in Croatia and European Integrations" <http://www.fes.org.mk/pdf/SINISA%20TATALOVIC%20-%20EXERCISE%20OF%20NATIONAL%20MINORITY%20RIGHTS%20IN%20CROATIA%20AND%20EUROPEAN%20INTEGRATIONS.pdf>; -

Какви промени ще настъпят в институционалната рамка на ЕС след приемането на страните от Западните Балкани и как тяхното членство ще се отрази на процеса на взимане на решения в ЕС?

Полина Симеонова

1. Увод

Европейският съюз е политически и икономически съюз, създаден с Договора от Маастрихт през 1992 година от дванадесет страни. Днес той се състои от 27 страни, преминал е през шест разширителни рунда, а в него живеят повече от 500 млн. европейци. ЕС предприема необходимите мерки за продължаване на интеграционните процеси в страните членки, за подобряване на качеството и стандарта на живот в ЕС и постигане на основните си приоритети за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж¹. Заедно с това, чрез политиката си на разширяване, той инвестира значителни средства в редица Европейски страни за подпомагане тяхното развитие, стимулиране провеждането на реформи в различни политически, икономически и социални сфери и насърчаването им за бъдещо членство.

Опитът на ЕС до днес показва, че той е способен успешно да се справи с интегрирането на нови държави-членки. През 2004 г. бе осъществено най- мащабното разширение на Съюза, като към състава му се присъединиха десет страни от Източна Европа, а три години по-късно и България и Румъния. На дневен ред сега са страните от Западните Балкани (ЗБ), Турция и Исландия.

В тази разработка ще бъдат разгледани страните от Западните Балкани и какви измененията биха настъпили в ЕС след тяхното присъединяване. В частност ще се изследват някои от институциите на ЕС, като анализът на всяка от тях ще обхване

¹ Виж ЕВРОПА 2020, стр. 12-23

три основни етапа – първо ще бъде обсъдено сегашното положение или какви са настоящата им структура и начин на функциониране; след това ще се обърне внимание на измененията, заложи в Договора от Лисабон след 01.11.2014 и накрая ще бъде направена прогноза за това какви промени ще настъпят след приемането на страните от Западните Балкани в ЕС и ще има ли необходимост от изменения в първичните нормативни актове на Съюза в тази насока. Освен това ще се приеме, че всички страни от Западните Балкани ще станат членки на ЕС и това ще се случи след 2014 година. Целта на разработката е да представи как би изглеждал ЕС след приемането на още седем държави¹, как тяхното членство ще повлияе на останалите страни-членки и ще се наложи ли промяна на законодателството на Съюза като предпоставка за ефективното му функциониране в бъдеще.

2. Европейски парламент

Европейският парламент е една от институциите на ЕС, създадена през април 1951 г. с подписването на Договора за Европейска общност за въглища и стомана. Членовете му се избират пряко от гражданите на съюза за мандат от 5 години при демократично провеждани избори от 1979 г. насам. В момента членовете на ЕП са 736, като всяка държава има определен брой представители, пропорционален на населението ѝ, но не превишаващ 99 и не по-малък от 5. Депутатите в Европейския парламент са представени по партиен, а не по национален признак, разделени на политически групи. Някои от по-важните функции/роли, които изпълнява Европейският парламент са следните:

- Осъществява контрол върху дейността на всички институции в Европейския съюз и на първо място върху дейността на европейската комисия.

¹ Турция и Исландия няма да бъдат включени в изследването.

- Споделя със съвета на Европейския съюз законодателната власт.
- Има решителна роля за приемането на бюджета на Европейския съюз.
- Одобрява сключването на международни договори за асоцииране и сътрудничество, както и всяко разширяване на Европейския съюз.

Промени след 01.11.2014 според Договора от Лисабон:

Броят на представителите на гражданите в Европейския парламент не трябва да надвишава 750 плюс председателя на Европейския парламент. Представителството е регресивно пропорционално с минимален праг шест представители за държава- членка, като никоя държава не може да получи повече от 96 места в Европейския парламент. Това, от своя страна, означава, че страни като Германия ще трябва да намали представителите с 4.

Договорът от Лисабон прилага като общо правило (макар и с някои изключения) процедурата за „съвместно вземане на решения“, която дава на Европейския парламент права на съзаконодател наравно със Съвета. Освен това засилва законодателните и бюджетните правомощия на Европейския парламент.

3. Съвет на Европейския съюз

Съветът се явява основен административен орган за вземане на решения. В своя състав той включва министрите на 27-те страни- членки, които отговарят за конкретни области в зависимост от дневния ред на срещата. Министрите са политически отговорни пред националните парламенти и пред гражданите на съответните страни, които представляват. Председателството на Съвета се осъществява съгласно принципа на ротацията като всяка страна изпълнява председателки функции в продължение на 6 месеца.

Съветът на Европейския съюз изпълнява следните функции:

- Разполага с правомощията да вземане на решения. Той приема законите на Европейския съюз съвместно с Европейския парламент.
- Осигурява координация на икономическата и социалната политика на страните членки на Европейския съюз
- Споделя с Европейския парламент функциите по приемане на бюджета на Европейския съюз.
- Приема юридическите актове на Европейския съюз.
- Съветът сключва редица споразумения между Европейския съюз и страните, които не са членки на съюза. Тези споразумения обхващат области като търговия, текстилна промишленост, рибовъдство и други.

Съветът взема решение с единодушие, квалифицирано мнозинство или обикновено мнозинство. Когато се изисква решенията да бъдат взети с квалифицирано мнозинство, членовете на представителите на държавите членки гласуват с различен брой гласове. Областите, в които се изисква квалифицирано мнозинство са свързани с работната сила, равните възможности на мъжете и жените, борбата срещу социалното изключване, здравеопазването, митническото сътрудничество и други. Квалифицирано мнозинство означава над 72,5% от гласувалите – т.е. най-малко 249 гласа от общо 345. Областите в които се изисква абсолютно мнозинство се отнасят до решаването на въпроси от конституционно значение – приемането на нова държава, с промяна или приемане на нови договори или при данъчна политика.

Съветът на Европейския съюз е основен политически орган за вземане на решения. Съвета разполага и със законодателна власт, която в отделни области разделя с Европейския парламент. Когато заседанията на съвета на Европейския съюз се включват и държавните и правителствените глави от всички страни на Европейския съюз се формира т.н. Европейски съвет. Той заседава четири пъти годишно за да одобри цялостната политика на Европейския съюз и да отчете направения напредък.

Промени след 01.11.2014 според Договора от Лисабон:

Съветът съвместно с Европейския парламент осъществява законодателни и бюджетни функции. Съветът взема своите решения с квалифицирано мнозинство. От 1 ноември 2014 г. квалифицираното мнозинство се определя като мнозинство, формирано от гласовете на най-малко 55 % от членовете на Съвета, което включва най-малко петнадесет члена и представлява държави-членки, които обхващат население не по-малко от 65 % от населението на Съюза. Съветът заседава в различни състави в зависимост от разглежданите въпроси. Той подготвя заседанията на Европейския съвет и съвместно с председателя на Европейския съвет и с Комисията следи за изпълнението на взетите решения.

4. Европейски съвет

Европейският съвет определя общите политически насоки и приоритети в развитието на ЕС. Той не изпълнява законодателни функции. В своя състав той включва държавни или правителствени ръководители на страните-членки, председателя на Съвета и председателя на ЕК. Европейският съвет заседава 4 пъти годишно като за целта се свиква от председателя му. Когато въпросите от дневния ред го изискват, членовете на ЕС могат да решат да бъдат подпомагани от по 1 министър, а председателят на ЕК - от 1 член на ЕК. Европейският съвет избира свой председател с квалифицирано мнозинство за 2,5 години, като неговият мандат може да бъде подновен еднократно.

Председателят на Европейския съвет осигурява външното представителство на Съюза по въпросите, отнасящи се до общата външна политика и политика на сигурност на ЕС.

5. Европейска комисия

Комисията е институция, която е създадена за осъществяване на изпълнителната власт в Европейския съюз. Тя олицетворява общият интерес на Европейския съюз и изпълнява

важна роля в процеса на интеграция. Тя се състои от 27 члена и се избира от парламента за срок от пет години като нейният мандат съвпада с този на Европейския парламент.

Всеки комисар отговаря за определена сфера на дейност влизаща в компетенциите на Европейския съюз. В голяма степен този начин на работа наподобява дейността на национално правителство.

По-важните функции, които изпълнява Европейската Комисия са:

- Подготвя законопроектите, които представя за обсъждане и приемане от Европейския парламент и съвета на Европейския съюз.
- Ръководи общите политики на Европейския съюз.
- Следи за спазването на общественото право едновременно с Европейския съд.
- Изготвя позицията на Европейския съюз и води преговори за международни споразумения предимно в сферата на търговията и сътрудничеството.
- Изпълнява ролята на посредник между държавите членки, когато възникнат междуправителствени спорове

Много често европейската комисия е представител на Европейски съюз на преговори с трети страни. Тя отговаря също така и за изразходването на средствата на годишния бюджет на съюза. Комисията има и значителни правомощия в администрирането на програми и фондове на Европейския съюз.

Промени след 01.11.2014 г. според Договора от Лисабон:

От 1 ноември 2014 г. Комисията ще се състои от брой членове, който отговаря на 2/3 от броя на държавите-членки, освен ако Европейският съвет с единодушие не реши да промени този брой. Членовете на Комисията ще се избират измежду гражданите на държавите-членки на основата на строго равнопоставена ротационна система, която отразява демографското и географското многообразие на всички държави-членки на Съюза.

6. Заключение

В заключение може да се каже, че процесът на присъединяване на държавите от Западните Балкани ще наложи промени във взимането на решения в ЕС. Гласовете в ЕП ще се разпределят по нов начин, като така някои решения биха могли да бъдат определяни именно от тежестта на тези гласове.

Масата на членовете на Съвета на ЕС и на Европейския Съвет ще се увеличи, като след разширяванията от 2004 и 2007 година (когато тя почти се удвои). Тя ще отбележи прогрес с около 20 %.

Важно е да се каже, че статутът на Косово е неясен. Разработката обаче беше съсредоточена върху това, как би се променила институционалната рамка на ЕС, когато ЗБ са интегрирани.

Също така нови около 7 езика биха били официални за ЕС, тъй като всяка държава член на ЕС има това право.

Страна	Население 2010	% от Населението на ЕС-27	% от населението на ЕС-34	ЕС-27 Нищ 2009-2014	ЕС-27 Лисабон след 2014	ЕС-27 Лисабон след 2014	ЕС-27 Лисабон след 2014	ЕС-34 Лисабон след 2014	ЕС-34 Лисабон след 2014
Германия	81 802 257	16,32	15,59	99	96	104,9	96	83,7	84
Франция	64 714 074	12,91	12,33	72	74	84,1	85	67,2	68
Великобритания	62 008 048	12,37	11,82	72	73	80,8	81	64,6	65
Италия	60 340 328	12,04	11,50	72	72	78,7	79	63,0	63
Испания	45 989 016	9,18	8,76	50	54	61,2	62	49,2	50
Полша	38 167 329	7,62	7,27	50	51	51,6	52	41,7	42
Румъния	21 462 186	4,28	4,09	33	33	31,2	32	25,6	26
Нидерландия	16 574 989	3,31	3,16	25	26	25,3	26	20,9	21
Гърция	11 305 118	2,26	2,15	22	22	18,8	19	15,9	16

Португалия	10 637 713	2,12	2,03	22	22	18,0	18	15,2	16
Белгия	10 839 905	2,16	2,07	22	22	18,2	19	15,4	16
Чехия	10 506 813	2,10	2,00	22	22	17,8	18	15,1	16
Унгария	10 014 324	2,00	1,91	22	22	17,2	18	14,6	15
Швеция	9 340 682	1,86	1,78	18	20	16,4	17	14,0	14
Австрия	8 375 290	1,67	1,60	17	19	15,2	16	13,1	14
България	7 563 710	1,51	1,44	17	18	14,2	15	12,3	13
Дания	5 534 738	1,10	1,05	13	13	11,8	12	10,3	11
Словакия	5 424 925	1,08	1,03	13	13	11,6	12	10,2	11
Финландия	5 351 427	1,07	1,02	13	13	11,5	12	10,1	11
Ирландия	4 467 854	0,89	0,85	12	12	10,5	11	9,3	10
Литва	3 329 039	0,66	0,63	12	12	9,1	10	8,2	9
Латвия	2 248 374	0,45	0,43	8	9	7,7	8	7,2	8
Словения	2 046 976	0,41	0,39	7	8	7,5	8	7,0	7
Естония	1 340 127	0,27	0,26	6	6	6,6	7	6,3	7
Кипър	803 147	0,16	0,15	6	6	6,0	6	5,8	6
Люксембург	502 066	0,10	0,10	6	6	5,6	6	5,5	6
Малта	412 970	0,08	0,08	5	6	5,5	6	5,4	6
ЕС - 27	501 103 425	100	95,49	736	750	747,2	751	616,8	631
Черна гора	632 922		0,12					5,6	6
Македония	2 052 722		0,39					7,0	7
Косово	2 208 107		0,42					7,1	8
Албания	3 184 701		0,61					8,1	8
Босна и Херцеговина	3 844 046		0,73					8,7	9

Хърватия	4 425 747		0,84					9,3	10
Сърбия	7 306 677		1,39					12,0	12
Западни Балкани	23 654 922		4,51					57,7	60
ЕС - 34	524 758 347		100,00					674,6	751
Турция	72 561 312								
Исландия	317 630								

Население на страните в Европа:

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- <http://plus.maths.org/content/formula-europe>

Свобода на медиите в страните от Западните Балкани

Виолета Петрова

Европейската перспектива се превърна в мощен стабилизиращ фактор за страните от Западните Балкани, които до скоро бяха огнище на междуетнически конфликти и вражди. Хърватия, Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина, Македония, Албания и Косово положиха големи усилия и осъществиха многобройни реформи в името на една движеща цел - евроинтеграцията.

Размирното минало на региона е причина Европейският съюз да определи за свой главен приоритет опазването на мира, демокрацията, доброто управление и стабилността, върху които се гради политическият и икономическият живот на всяка една държава. Основен стълб на всяка демокрация е свободата на словото, която според член 19 на Международния пакт за граждански и политически права включва *“правото на всяко лице да търси, да получава и да разпространява информация и идеи от всякакъв вид, независимо от границите, било устно, писмено, печатно или като произведение на изкуството или чрез каквото и да е друго средство по свой избор”*.

Достъпът на гражданите до информация е основополагащ за морала на нацията. Без него демократичните структури не функционират правилно, а хората остават без възможност да упражняват правата си. Основно средство за доставяне на информация на обществеността са независимите и свободни медии.

Въпреки, че средствата за масова информация са свободни и не е наложена цензура в нито една от балканските страни, в последния доклад на “Репортери без граници” ситуацията със свободата на медиите е определена като “изключително тежка”. На нея се гледа като на конституционна даденост, а стандартите, с които се измерва тя, са тема табу за обществения дебат.

Предизвикателствата, пред които са изправени всички дър-

жави в региона, включват най-общо преплитане на политически, икономически и корпоративни интереси.

В Хърватия, въпреки че свободата на изразяване е предвидена от хърватското законодателство и като цяло се спазва, редактори и журналисти продължават да сигнализируют за непромомерен натиск от политически и икономически групи. Налице е и липса на напредък в разследването на заплахи срещу журналисти, които работят по случаи на корупция и организирана престъпност. Независимостта на медиите на местно ниво също е поставена под въпрос след обвинения, че някои ежедневници и радиостанции са закупени от търговски партньори на управляващата партия с финансови средства с неясен произход. През октомври 2008 година страната е потресена от убийството на журналиста Иво Пуканич. Тежкия инцидент е определен като “израз на тероризма в Загреб”¹. Това е тежък период за хърватската политическа система, който показва, че тя е неефикасна в борбата с престъпността. Именно борбата с престъпността и корупцията са сред главните предизвикателства, които Хърватия трябва да преодолее, ако иска да приключи преговорите за присъединяване към ЕС.

В един от последните доклади² на ЕК се подчертава, че “ще са необходими засилени политически и технически усилия за поддържане и либерализация на всички сегменти на пазара на електронни съобщения, за да се отбележат осезаеми резултати по отношение на развитието на информационното общество и насърчаване на конкуренцията на пазара и независимостта на електронните медии”.

В Сърбия ситуацията не е много по-различна. През 90-те години сръбските медии са системно преследвани от режима на лидера Слободан Милошевич, а арестите и саморазправата с журналисти са ежедневие. След падането на режима на Милошевич, новата демократична власт гарантира пълна свобода на словото и на пресата. Оказва се обаче, че политическият

¹ Из интервю на Степан Месич, президент на Република Хърватия 2000-2010.

² European Commission Report on Croatia 2010

натиск върху медиите дори е нараснал, особено на местно и общинско ниво. Някои разследващи журналисти живеят под постоянна полицейска охрана, а независимите медии са поставени на ръба на оцеляването, поради постоянни глоби за клевета. Запазването на сегашното положение пряко застрашава изпълнението на един от основните европейски принципи, че държавата не трябва да се намесва в работата на медиите.

Най-често атакувани са журналистите, отразяващи организираната престъпност, военните престъпления и националистическите групи. Факт е, че повечето такива случаи остават нерешени, включително убийствата на двама журналисти от времето на Милошевич и на Милан Пантич през 2001 година.

Черна гора, която обяви своята независимост от Сърбия през 2006 г., е обвинявана, че прилага наказателни закони за клевета и оказва икономически натиск, за да накаже и заглуши медийните критици. Има редица случаи на жестоки нападения над независимата преса, като например убийството на Душко Йованович, издател и редактор на вестник, през 2004 година. Страната неотдавна предприе стъпки да отмени наказателните закони за клевета. Тази битка може и да е спечелена, но войната с липсата на разследваща журналистика, недостатъчно ниво на професионализъм сред журналистите, както и липсата на ефективно сътрудничество, правна и социална защита предстои.

Различни проучвания показват, че в някои страни медийната среда се е влошила през годините и това намира израз в нарастващ натиск върху журналистите. Такъв е случаят в Албания, Македония, Босна и Херцеговина и Косово.

В Албания има регистрирани нападения над журналисти и една сурова съдебна присъда срещу телевизионен канал, позволил си да изобличи злоупотреба с власт на бивш министър.

В Косово правителството явно подкрепя онези вестници, които одобряват неговата политика и избягват да го критикуват, а обществените радио и телевизия са под политически контрол.

В Македония от доста време се води кампания срещу медии и журналисти, които са критични към политическата линия на правителството. Определени медии в Македония получа-

ват огромни парични суми за правителствени рекламни обяви, което е друг начин да се спъва здравословната конкуренция в медийния сектор. “Фрийдъм хауз” също изрази загриженост за медийната свобода в Македония в последния си доклад като заяви, че “медиите са изправени пред политически натиск и влияние, защото някои от техните собственици са лидери на политически партии от управляващата коалиция”.¹

В Босна и Херцеговина проблемите са сходни – политиките засилват натиска върху медиите в страната, органичайки способността им да информират свободно, точно и честно. Това е неприемливо за едно демократично общество, стремящо се към членство в Европейския съюз. Очаква се положението да се влоши, тъй като наблизават избори, а по време на кампании, политиките често залагат на националистически настроения и използват „огнен език”. Спорът между бошняци и хървати от една страна, и сърби от друга, относно бъдещето на страната обикновено набира скорост преди избори, когато кандидатите се опитват да използват медиите, за да играят с националните чувства и болки.

Пред страните от Западните Балкани предстоят още много предизвикателства по отношение на свободата на словото. Тя не може да бъде гарантирана само чрез приемане на закони и създаване на институции – тя е основна ценност, която трябва да бъде уважавана от всички общества, и без която никоя демокрация не може да съществува. Свободата на изразяване е основен стълб на добро управление и отчетност в демократичните общества, което изисква и отговорност от страна на медиите. Европейският съюз очаква от страните-кандидати за членство и бъдещите такива да следват основните демократични принципи, да разрешат разнообразен, плуралистичен дебат в публичното пространство, дискусии и обмяна на добри практики, както и да търсят решения относно нарастващите предизвикателства по отношение на свободата на медиите в региона.

¹ Freedom house report on Western Balkans 2011.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- <http://www.europeanforum.net>
- <http://www.setimes.com>
- <http://humanrightshouse.org>
- <http://www.freedomhouse.org>
- <http://eurlex.europa.eu>
- <http://www.europarl.europa.eu>

**Икономическа интеграция
на региона в ЕС –
възможности и отговорности**

Западните Балкани наблюдават хода на кризата и реформите на Еврозоната. Докато станат готови за единната валута, домът ѝ може да бъде достроен, а може и да се окаже издигнат на нестабилни основи

Владимир Митев

Във филма „Властелинът на пръстените” своеобразно мото е фразата „One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the darkness bind them” („Един пръстен, който да властва над тях, да ги открие, да ги събере и в тъмнината да ги обвърже”¹), която подсказва, че всички действащи лица и историята на техните отношения се въртят около един-единствен обект – Единствения пръстен. „Пръстенът”, около който се завъртат всички ключови отношения и дебати в ЕС, всъщност е монета и се нарича евро.

От въвеждането на единната европейска валута през 1999 г. досега тя измина дълъг път и се превърна във втора по употреба световна парична единица след американския долар. В края на 2009 г. международният дълг, деноминиран в евро, достигна 31,4% от световния (при 45,8 % за долларите дългови книжа) посочва анализ от юли 2010 г. на Европейската централна банка².

Еврото е най-големия и може би единствения значим и видим актив на ЕС. Единният трудов пазар, единният енергиен пазар и свързващата транспортна инфраструктура тепърва предстои да бъдат изградени, така че да свържат целия континент.

Еврото понесе със себе си обещанието за „все по-тясна интеграция” на страните-членки (както бе заложено по споразуменията в Маастрихт), за тяхното икономическо сближаване

¹ <http://www.quotationspage.com/quote/27743.html> , посетен на 01 април 2011 г.

² <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/euro-international-role201007en.pdf> , дата: 14 юли 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

(кохезия) по показатели като конкурентоспособност и нива на лихвените проценти. В момента еврото се използва като валута дори извън Еврозоната – в западнобалканските страни Косово и Черна гора. В същото време в Босна и Херцеговина се поддържа валутен борд, като местната валута е фиксирана за еврото. В Сърбия, Хърватия, Албания и Македония то се използва често за ипотечни кредити, наеми и други разплащания¹.

Дали широката употреба на единната валута в региона и перспективата на Еврозоната ще донесат на Западните Балкани обещанията за икономически напредък, залегнали в основата на европейската валута? За да се отговори на въпроса, първо трябва да се разбере в каква Еврозона ще влязат страните от региона в онзи бъдещ момент, когато станат членове на ЕС и покрият изискванията на Маастрихт.

Минало, настояще и бъдеще на Еврозоната

От 2009 г. насам източникът на паневропейски оптимизъм за световната роля на ЕС – еврото, се оказа под безпрецедентния натиск на световната икономическа криза, дълговото бреме на страните от периферията на Еврозоната и други проблеми на икономическата и на финансовата политика в съюза. Европейските елити се сблъскаха с проблеми, за които бяха наясно в продължение на години, но чието решаване избягваха да постигнат, докато системата продължаваше да функционира сравнително гладко. Сблъсъкът на еврото с първата значима криза в историята му бе и знак за лидерите на ЕС, че къщата на икономическия и политически съюз трябва да се дострои, че тя има стени, но не и покрив.

Коментаторите побързаха да намерят виновници за нежеланото положение. В статия във в. „Уолстрийт джърнъл“ Нобеловият лауреат Пол Кругман припомни, че проблемите с дълга на евространите се коренят в „арогантността на елитите, и то

¹ http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm, 9 ноември 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

най-вече политическите елити, които накараха Европа да приеме единната валута дълго преди континентът да е готов за експеримент от подобен род”. Решението не е било икономически оправдано, то е било политическо и е целяло засилване на интеграционните тенденции. Вместо това обаче се получава Европа на поне две, ако не и на повече скорости. Единството на подобен съюз във времето буди съмнения у редица експерти¹.

Някои припомниха как за пореден път политическата целесъобразност е надделяла над икономическата, когато Гърция и Италия са били приети в Евророната, въпреки че не са отговаряли на Маастрихтските критерии в графата процент на публичния дълг към БВП. Други подчертаха очевидното изоставане в конкурентоспособността на страните от периферията на ЕС, което е било определящо за икономиките още в началото на 90-те. През първото десетилетие на 21-ви век тези държави се опитаха да наваксат икономическата пропаст от сърцевината на Евророната, съставена от експортно ориентирани икономики като Германия и Холандия. Резултатът бе бум на кредитирането в страните, които впоследствие станаха известни като групата PIIGS (Португалия, Италия, Ирландия, Гърция, Испания). Тези икономики щедро черпеха кредити с ниски лихвени проценти, заради членството си в считаната за стабилна Евророна. Заемите си периферните държави вземаха от същата сърцевина, която междувременно изнасяше на пазарите им излишъка си от технологични продукти. Така в крайна сметка Евророната стана класически пример за известната „теория на зависимостта” (dependency theory).

Центъра на Евророната образуват страни износителки на стоки и капитали, които увеличават своята конкурентоспособност във времето – Германия, Холандия, Австрия и други. Именно тези страни са се радвали на най-силни валути преди въвеждането на еврото. Другият полюс – този на зависимата периферия се изгражда от държавите-прасенца, които не смо-

¹ <http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=607&aid=14454> , 10 март 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

гват да поддържат икономическото темпо на големите и чиито стопанства изглежда са осъдени да произвеждат дефицити, дългове и да бъдат зависими от центъра.

Кризата в Еврозоната бе наречена криза на дълга, криза на фискалния контрол или пък криза на конкурентоспособността. Тя със сигурност може да съчетае и трите фактора в себе си. Но кризата в Еврозоната е и криза на опита политическата целесъобразност да надделее над икономическата логика.

Де юре зоната е една, де факто са две. Разделянето на Еврозоната на две обаче би означавало край на самата идея за единен европейски проект, казва Джордж Магнъс, икономически съветник в швейцарската финансова компания UBS AG¹. Затова изминалите месеци отприщиха различни планове за реформа на икономическото обединение, които се материализираха под формата на пактове.

Двете страни лидери на ЕС – Германия и Франция, предложи-ха своя „Пакт за конкурентоспособност“, който предвижда затягане на бюджетната дисциплина във всички страни-членки на еврозоната, нарастване на заплатите само при съответен ръст в конкурентоспособността. Отделно се създава финансов механизъм, който да позволи бъдещи преливания на парични потоци, така че закъсали дългово страни от Еврозоната да бъдат спасявани².

Пряко следствие от въвеждането на Европейския механизъм за стабилност е превръщането на Еврозоната в зона на зависимостта, в която привидната стабилност се поддържа с постоянни изливания на заеми от „здравите“ икономики към „болните“. Ала задлъжняват не само „болните“, но и „здравите“ икономики, които се налага да набират средства за изпадналите си събратя чрез дефицити или на световния кредитен пазар. Проблемът с дълга се решава чрез трупане на нови дългове, а Еврозоната има всички предпоставки да

¹ <http://www.bloomberg.com/video/64812374/> , 26 ноември 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

² http://www.economist.com/node/18330371?story_id=18330371 , 10 март 2011 г., посетен на 01 април 2011

се превърне в пирамида, ако не започне поголовно опрощаване на дългове (чрез т.нар. „подстрижка“).

Един възможен начин за решаване на дисбалансите навярно ще бъдат засилените парични трансфери от развити региони към бедните и от стабилни страни към тези в криза. Въпреки това перспективите пред Еврозоната остават мрачни – поне докато тя продължава да е единна. Идеята за хомогенност на обединението може би все по-ясно ще се оказва илюзорна – просто не могат всички да бъдат богати.

Тъй като еврото е скъпа валута, то не позволява на по-ниско конкурентните икономики като тези на страните PIIGS да постигнат предимство при износа на своите стоки. Как тогава те ще се измъкнат от дълговата криза, още повече когато са принудени да правят болезнени бюджетни орязвания, които на свой ред намаляват потреблението и ограничават публичните инвестиции?

„Пактът за конкурентоспособност” въвежда това, което Пактът на еврото от Маастрихт не успя да стори – контрол в европейските финанси. Важно е обаче той да съумее да надрасне функцията си на пакт на икономии и да допринесе не само за бюджетна дисциплина, но и за пренос на икономическо благосъстояние и динамика от бързоразвиващия се център към изоставащата периферия на ЕС. Иначе е твърде вероятно спасяванията на закъсали държави да се превърнат в отегчително и постоянно случващо се събитие. А цифри от стотици милиарди евро да се окажат недостатъчни, за да вдъхнат икономически живот и сигурност на изпаднали страни-членки. Все пак засега старите дългове се плащат с нови заеми, сключени с нарастващ лихвен процент. Рано или късно някой трябва да плати сметката...

Очаква се дългът на Гърция да достигне 150% от БВП до края на 2011 година¹. Как точно Гърция ще се впише в разпоредбите на „Пакта за конкурентоспособност”, който потвърждава,

¹ http://billingsgazette.com/business/article_0d5d756b-efc8-5e2b-ac51-da7a653d55b9.html , дата: 30 март 2011 г., посетен на 01 април 2011 г.

че държавният дълг не бива да надхвърля 60% от БВП? А дали въздържата политическа целесъобразност няма да позволи отново на редица членки на ЕС да нарушават изискванията на поредния документ, който са разписали? Едва няколко държави в ЕС отговарят на Маастрихтските критерии в момента, а лидерите – Германия и Франция, не са в тях. Как можем да сме сигурни тогава, че законът ще бъде един за всички и че мечтаният на книга бюджетен контрол действително ще заработи?

Евروزоната продължава да има много неизвестни пред бъдещето си, но основният проблем пред нея все пак е и обещанието, с което е създадена – да допринесе за появата на единен, хомогенен пазар и просперитет за всички. Ако тя се превръща в Еврозона на две скорости, то все по-често ще се чуват радикални предложения за реформи. Като например да се обособят две еврозони. “Северната” ще съдържа страните от центъра на обединението и ще има силна валута, която ще отговаря и на високата конкурентоспособност на съставните икономики. “Южната”, която ще включва страните от периферията, ще им позволи да обезценят националните си валути, така че да постигнат конкурентно предимство при износа и да реструктурират по-бързо стопанствата си. Така ще се избегне болезненият и протяжен вариант на вътрешно обезценяване на валутата чрез свиване на заплатите, които се наблюдава в страните PIIGS в момента¹.

Еврото и Западните Балкани

Дали обещанието на еврото за просперитет за всички ще засегне и Западните Балкани – в онзи бъдещ момент, когато всички страни от региона влязат в ЕС и покрийт изискванията на Еврозоната? Със сигурност, ако този обет не бъде изпълнен

¹ <http://www.economynews.bg/%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BC-%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%8E%D0%B6%D0%BD%D0%BE-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE-news9492.html>, 21 май 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

за сегашните 17-членки, той няма да сработи и при нови държави във валутното пространство. Как ще се отрази приемането на еврото на страните от Западните Балкани и как тяхната интеграция в Еврозоната ще повлияе на валутния съюз?

Прогнозата навярно се отнася за поне 10 години напред във времето, а навярно и повече, след като до 2020 г. ЕС не е предвидил пари за присъединяването на страни от региона. Очаква се такива да бъдат гласувани за евентуалната интеграция на Хърватия. При това положение членството в Еврозоната навярно ще отнеме още повече години на страните от Западните Балкани. Състоянието им в онзи лелеян бъдещ момент сигурно ще е различно – по-добро или по-лошо от сегашното. Въпреки това някои предположения могат да бъдат направени – най-вече като се изхожда от сегашните макроикономически показатели на страните и докладите за тяхното стопанско и политическо състояние от страна на Европейската комисия.

Проблемите, които стоят пред региона и неговата интеграция в Еврозоната са няколко: компетентността и качеството на работа на статистическите служби, нуждата от драстично повишаване на заетостта в много от страните, дълговото бреме на някои от тях, породено от хронични търговски дефицити и съответната ниска конкурентоспособност. Може ли Еврозоната и сегашните ѝ правила вкл. Пактът за конкурентоспособност да осигурят на региона измъкване от тези проблеми?

1. Националните статистики

Доклади на ЕК от ноември 2010 г. критикуват статистическите служби на Босна и Херцеговина, Сърбия, Косово, Черна гора, Албания и Македония. Единствено Хърватия е похвалена за значителния ѝ напредък в усвояването на европейските стандарти в тази област¹.

Въпросът за националните статистики е жизнено важен

¹http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm, 9 ноември 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

за бъдещето на еврото. През 2001 г. Гърция влезе в Евророната, след като изманипулира своите статистики. През 2009 г. отново Гърция бе първата държава, която се сблъска с дългов проблем, след като се оказа, че има драстична разлика между официалните ѝ сметки за бюджетния дефицит и реалните (два пъти по-високи). Именно гръцкото измерение на кризата в Евророната накара мнозина политици и икономисти да прикрият структурните проблеми на Евророната с лозовото листо-етикет, наречено „фискална криза“.

2. Безработица и проблеми с дълговете и конкурентоспособността

Западните Балкани имат нуждата от инвестиции, повишаване на мобилността на работната ръка и най-различни стимули, включително данъчни, така че да се провокира създаването на нови работни места. Безработицата в някои страни е на нива, които звучат абсурдно. Според официалните данни безработицата в Босна и Херцеговина към юли 2010 г. е 43,2 %. В Македония през 2009 г. 32,2% от работната ръка са незаети. В Черна гора същото число варира според различни източници между 10 и 20%. За 2009 г. в Сърбия показателят е малко над 16%. В Косово безработицата достига 45%¹.

Като цяло еврото в сегашния вид може и да затвърди проблемите на страните, тъй като те няма да имат възможност да влияят на курса на националната си валута и да го обезценят, за да насърчат износа си. Вместо това скъпата валута ще насърчава вноса в тези страни. А еврото в момента и навярно за напред ще бъде скъпо – заради вездесъщата за Европейската централна банка борба с инфлацията.

Насърчаването на вноса за сметка на износа пряко води до друг от разпространените проблеми в региона дори и в момен-

¹ http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm, 9 ноември 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

та. Много от страните имат значителни търговски дефицити, а някои имат публичен дълг от над 60% от БВП (например Хърватия, Сърбия и Албания)¹.

Влизането на страните от региона в Еврозоната означава техните икономики да постигнат нужната фискална дисциплина, така че да допринесат за сигурността на цялата зона. Държавите с големи дългове на Балканите обаче са предразположени към сътресения. Те може лесно да се превърнат в нови държави от периферията, които все повече изостават в производителността си, но в същото време трябва да въвеждат жестоки икономии, за да поддържат макроикономическата стабилност, предвидена от „Пакта за еврото плюс“. Повече от логично, това ще доведе до народни бунтове в територии, където има силни евроскептични чувства. Дори в момента подобни протести, продиктувани от „икономически патриотизъм“ бушуват в Хърватия. Възход на такава идеология не липсва и в Западна Европа – в страни като Франция, Холандия, Финландия и други.

Парадоксално или не, влизането на Западните Балкани в сегашната Еврозона може да донесе допълнителни рискове и за тях, и за самата Еврозона. За обикновените хора и фирмите ще бъде удобно да избегнат различните разходи, свързани с употребата и на националните, и на европейската валута в разплащанията. Стопанствата ще функционират под колективната защита на Европейския механизъм за сигурност. Но Еврозоната в сегашния си вид сама по себе си струва все по-скъпо на всички живеещи в нея – и на север, и на юг. Тя превръща членките в нея в зависими един от друг стопански субекти, които един след и заради друг потъват в блатото на дълговото бреме.

За държавите от региона навярно би било много по-изгодно, ако Еврозоната се раздели на две – на „слабо“ и „силно“ евро, и те преминат към зоната на слабото евро. Така би бил даден шанс за по-бърза структурна реформа и повишаване на конкурентоспособността в рамките на европейската валута.

¹ http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm, 9 ноември 2010 г., посетен на 01 април 2011 г.

Идеята за две еврозони обаче все още звучи екзотично и може би ще изплува отново в публичното пространство, ако приетият наскоро „Пакт за конкурентоспособност“ се окаже не-ефективен. Ако той не успее да преодолее изоставането на периферията от центъра, то рано или късно кризата в Еврозоната ще се повтаря отново и отново, и за пореден път десетки милиарди евро кредити ще се изливат, за да закърпят положението в някоя затънала в дългове страна.

Да гледаш отстрани европейските дебати

Дебатите около бъдещето на Еврозоната бяха преди всички кулоарни. Решенията, които големите политически организации в ЕС предложиха бяха под формата на „пактове“ – т.е. на правила, които би трябвало да гарантират положителната обществена промяна. Но не са ли политическите елити на Европа твърде късогледи и не виждат ли преди всичко своят тесен групов интерес?

В дебата за бъдещето на Еврозоната европейските социалисти излязоха със своя пакт за растеж, който представиха като по-отговорен спрямо интересите на малките държави в съюза. На идеята за „икономии“ и „дисциплина“ в европейски мащаб, социалдемократите отговориха с „повече работни места“. Замерянето с пактове между леви и десни европейци обаче отразява един изконен конфликт в европейската общност – този между прагматици и идеалисти. Докато прагматиците от край време акцентуват на трезвото мислене и егоизма в отношенията между народите, дори поместени в едно семейство, то идеалистите не спират да припомнят, че Европа е преди всичко обещание за един нов свят, за равен старт, за социална справедливост, свят, в който има място за всеки, а не само за онези, застанали на върха на хранителната верига.

Световната криза и кризата на Еврозоната изостриха противоречията не само между икономическите субекти в ЕС, но и между прагматиците и идеалистите в техния вечен спор какво е Европа – бизнесклуб, в който по-силното лоби се храни по-

добре, или съюз на ценности, който има просветителска мисия както в света, така и в своята собствена територия.

Битката за бъдещето на Еврозоната продължава и „Пактът за еврото плюс“ е само едно от много й измерения. Ако този пакт не успее в обещанието си за повишаване на конкурентоспособността, най-прякото последствие от него ще бъде нарастване на евроскептицизма и обръщане към крайни идеологии като тези на икономическия патриотизъм. Егоизмът на част от лидерите на ЕС може да саботира именно по-нататъшния строеж на съюза. Но може и, парадоксално, да създаде нова криза, чието решение да се намери в още по-тясната интеграция.

Изоставането на Западните Балкани по пътя им към ЕС може да се окаже тяхно предимство. Те може да влязат в един реформиран съюз, който е отговорил на екзистенциалните заплахи за съществуването си. А може и да се окаже, че мъдро и по балкански за тях ще е по-подходяща ролята на зрители на европейския политически театър.

Каквото и да се случи, за всичко това ще е виновно еврото...

Инвестиции на Изток и на запад от Европейския съюз: дестинация Западни Балкани

Илина Димитрова

Кой казва, че Западните Балкани са много далеч от Европейския съюз? Те са само на няколко милиарда инвестиции от него – повече или по-малко. Но по-скоро повече. Говори се за интеграция, за сближаване, за нови хоризонти и дългосрочни перспективи. За възможности, за пречки и за новите предизвикателства. Който иска обаче Западните Балкани да са по-близо до Европа, и петното на картата с различията, простиращо се на югоизток, да избледнява, нека да инвестира. Ползите ще бъдат двупосочни.

Факт е, че Европа гледа към Западните Балкани. Такъв е планът. За тях това е най-добрият път, по който могат да поемат. По-добър вариант няма. През последните години ЕС беше изправен действително пред много сериозни предизвикателства, които дойдоха с кризата. Дори основите му бяха разклатени до известна степен от различни грешни политики на отделни страни, и спекулации в резултат от тях. Но това е структура, която е силна и ще се справя с трудностите, защото залогът е твърде голям. А естественият стремеж на Западните Балкани е Европейският съюз, заради по-добрата дългосрочна перспектива, която той очертава пред страните от региона.

Но за да бъде интеграцията по-бърза и по-успешна, са нужни много капиталовложения в икономиките на страните от Западните Балкани – Сърбия, Македония, Косово, Албания, Черна гора, Босна и Херцеговина и Хърватска. Повече инвестиции в западната част на Балканите са начинът да се повиши не само скоростта, но и качеството на интеграционния процес.

Страните на неизползваните възможности

Страните от Западните Балкани са пълни с възможности. Те могат да се открият или в многото все още незаети ниши, или в неизползвани ресурси, или в евтините ресурси. Всичко опира до точната и осведомена преценка на инвеститора и избора на конкретно бизнес начинание.

Според едно от последните проучвания на Ernst & Young, в дългосрочен план инвеститорите виждат Централна и Източна Европа като третия най-притегателен център за инвестиране на капитала след неизненадващо заелите първите места Индия и Китай. Не е ли това добра новина?

От друга страна в последните години основен източник за нарастването на преките чуждестранни инвестиции в страните от Западните Балкани са компании от държави, които са установили дългосрочни търговски отношения със страни от региона. Така значителен брой инвеститори са от Словения, Австрия и Германия. Очакванията са тази тенденция да продължи.

Само през 2010 г. международните финансови институции са влели 6 млрд. евро в региона. В основната си част инвестициите са насочени към инфраструктурата, която е болезнен проблем за страните от Западните Балкани. 49% от средствата са използвани за осигуряване на питейна вода и пречиствателни инсталации. Останалите средства в по-голямата си част са насочени към пътищата, железопътната мрежа, енергийната инфраструктура и социални дейности, свързани с училища, лечебни заведения и други. Планът за 2011 г. е разширяване на финансовата помощ към малките и средни предприятия и различни инициативи, свързани с опазване на околната среда. Основните парични потоци сега идват от международни организации като USAID и разбира се ЕС, и различни други международни институции под формата на структурна помощ и структурно кредитиране.

Това, което прави региона уникален е възможността за достъп до множество незавоювани още пазари. Безброй възможности чакат да бъдат уловени. Правителствата са

благоприятно настроени към чуждестранните инвеститори, за да привлекат колкото може повече от тях. Всяка от страните членува и в CEFTA¹. Това дава възможност на инвеститорите, вложили капитал в която и да е от страните от Западните Балкани, да имат достъп по пазар от над 28 милиона потребители². Производителите в Косово имат право на безмитен внос на определени стоки на американския пазар. Това преимущество е резултат от факта, че в края на 2008 г. страната става бенефициент на Обща система за преференции на САЩ. Кой инвеститор би отказал комбинацията от стратегическо разположение и либерални търговски режими?

Благоприятни възможности за инвестиции има в областта на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост, защото природно-климатичните условия са предпоставка за високи добиви при ефективно земеделие. Разходите за труд са ниски, включително и за квалифициран персонал. Освен това към момента се търси повече, отколкото произвеждат местните икономики, което е един добър сигнал за потенциала на вътрешния пазар в страните. Делът на младото и трудоспособно население е голям – само в Косово повече от 50% от населението е под 25 г., а Албания регистрира рекордна раждаемост. На фона на демографската криза в Европа, застаряващото население и всички съпътстващи това проблеми, демографската снимка на Западните Балкани е далеч по-оптимистична.

Възможностите за туризъм са много добри. Хубаво би

¹ CEFTA е многостранно споразумение за създаване на зона за свободна търговия чрез постепенно премахване на митата за индустриални стоки, либерализиране на търговията със селскостопански продукти и свободна конкуренция на територията на страните – членки. Страните по CEFTA споразумението, считано от 1 май 2007 г. са: Албания, Черна гора, Сърбия, Косово, Босна и Херцеговина, Хърватска, Македония, Молдова. Старите членове, чието членство в CEFTA приключи с присъединяването на страните към Европейския съюз, са: България, Унгария, Полша, Чешката република, Румъния, Словакия и Словения.

² Това е приблизителният брой на жителите на страните – членки на CEFTA.

било страните да почерпят от горчивия опит на своите съседни, като България, например, и да бъдат предпазливи с израждането на стотици бетонови гиганти по живописните си плажове.

Регионът има и огромен, неизползван на практика досега, хидроенергиен потенциал. С най-големи хидроенергийни ресурси са Сърбия, Черна гора и Македония. Това е една от причините инвестициите в енергетиката на региона да се счита са особено перспективна в средносрочен план, както и инвестициите в инфраструктурата и транспорта.

Съществуват и редица инвестиционни стимули, които предвиждат данъчни ваканции за корпоративен данък от 10 години при реализацията на големи инвестиционни проекти, както и 5 години данъчна ваканция за инвеститори в неразвити региони¹.

Какви бизнес условия предлагат страните от Западните Балкани за бизнес?

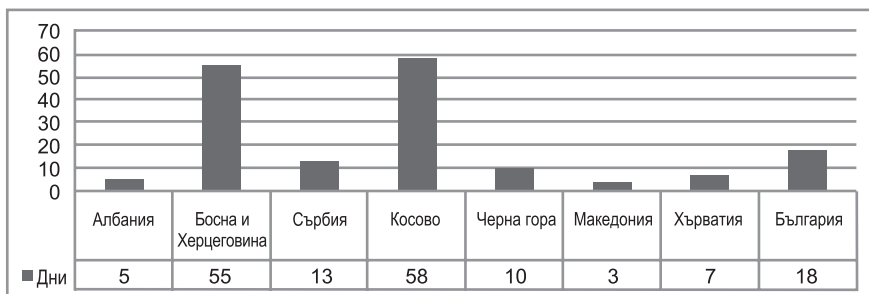
За да реши даден инвеститор да вложи парите си зад граница, решението му трябва определено да бъде мотивирано. Никой не би инвестирал капитала си в Черна гора, само защото има хубав излаз на Адриатика, нали?

Много често, когато започнат да проучват нов пазар, инвеститорите проследяват позиционирането на страните в определени класации. Тяхната цел е да посочат нагледно кой, как, къде и какви условия за бизнес е предложил и уредил. Навярно най-известната подобна класация е тази на Световната банка, която се изготвя съвместно с International Financial Corporation и стартът на проекта е даден през 2002 г. Позицията, която заема дадена страна в най-общи линии дава представа за състоянието на бизнес условия там, но е редно да се обърне внимание на нещо много важно. Когато става дума за класации по подобни

¹ Примерът се отнася конкретно за програмите на Инвестиционни облекчения („Investment incentives“) в Сърбия.

показатели е от значение стабилната преценка на инвеститора. Много често, позицията в тези класации е манипулирана. И то по съвсем честен начин. Тези сборни показатели са отражение и компилация от редица други¹. Така например, ако се намали минималния изискуем капитал при регистрацията на фирма, това ще изтегли страната нагоре по класацията, но дали това ще означава, че цялостните бизнес условия и климат ще се подобрят? Не е задължително. Това важи и за редица други променливи, чиито съставки са известни и подлежат на манипулация с цел придвижване нагоре по стълбицата.

В следващата таблица се вижда колко дни би коствало на един потенциален инвеститор да започне бизнес в някоя от страните. Времето не е без значение, нали?

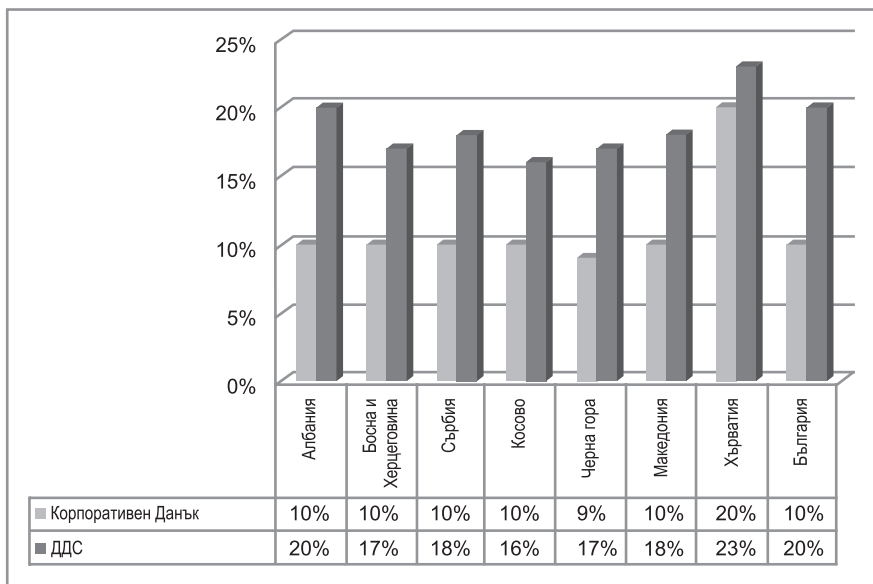

фиг. 1: Необходим брой дни за започване на бизнес.

фиг. – от автора; данни – Световната банка

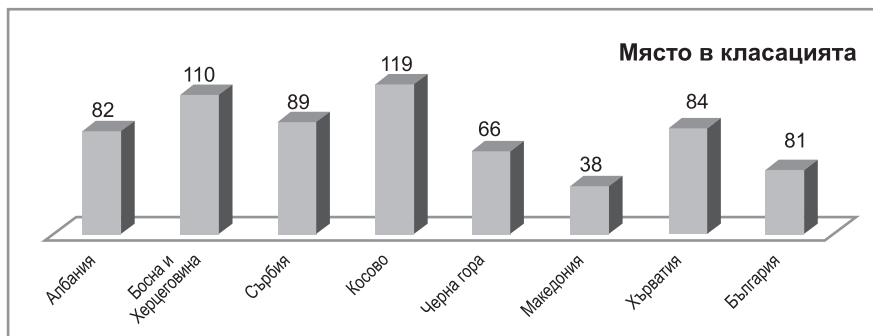
Друг и един от най-важните въпроси за инвеститора са данъчните ставки. Колкото по-високи са данъчните ставки и относителният дял на социалните плащания, толкова по-малко привлекателен е пазарът за инвеститора, ако останалите условия са непроменени.

¹ В изчисляването на позицията на определена страна в класацията „Doing Business” основните моменти, които се включват са: стартиране на бизнес; разрешително за строеж; регистриране на имущество; получаване на финансиране; защита на инвеститорите; данъци; международна търговия; изпълнение на договори, излизане от бизнес;

фиг.2: Данъчни ставки за корпоративен данък върху печалбата и данък върху добавената стойност в страните от Западните Балкани и България.
фиг. – от автора; данни – Световната банка

Като обобщение на всички най-разнообразни показатели включени в индекса за благоприятни условия за правене на бизнес, по-долу е таблицата, която показва кое място заема всяка от страните.

фиг.3: Място на държавите в класацията, която подрежда страните в света според благоприятните условия за бизнес, които предлагат.
фиг. – от автора; данни – Световната банка

Малко камъче или голямо камъче обръща колата?

Когато пътищата не са от най-добрите, а крайната цел е желана, камъчетата не обръщат колата. Това съвсем не значи, че проблемите, които стоят пред инвеститорите са лесни за преодоляване или пък малко, но факт е, че се работи за отстраняването им.

Основните пречки, които смущават инвеститорите и ги плашат са общи и болезнени проблеми за отделните държави от Западните Балкани.

Един от най-сериозните проблеми са наложилите се корупционни практики. Това отблъсква силно инвеститорите и е препоръчително да бъдат положени системни и продължителни усилия за борба с корупцията на всички нива.

Друг сериозен възпиращ фактор е непредсказуемостта на правната и регулаторната рамка. Това включва всички условия по стартирането на бизнес, регистрацията на имоти, всякакви нормативни срокове и особено много данъчните ставки и размера на социалноосигурителните задължения от работодателя, както и още много други. Непостоянството в регулаторните и нормативни решения носи единствено сигнали за несигурност и отблъсква инвеститорите.

Голям проблем също е и неефективната бюрокрация. За инвеститора е важно да може да влезе и излезе бързо от даден бизнес, ако естеството на бизнеса го позволява и ако се налага, но при всички случаи тромавата бюрокрация е затормозяващ за процеса фактор.

Като недостатъци на региона инвеститори посочват ограниченият достъп до финансиране, неразвитата инфраструктура, недостатъчно образована работна ръка и ниска корпоративна култура на местно ниво.

Решаването на всички тези въпроси трябва да бъде приоритет за страните от Западните Балкани.

Бизнес възможност значи да уловиш това, което друг инвеститор не вижда.

Западните Балкани крият много такива възможности. Те не са някаква уникална инвестиционна дестинация, но предлагат много незаети ниши, незавоювани пазари, много неизползвани ресурси.

А нима това не е достатъчно за един прозорлив инвеститор?

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Българо-търговска промишлена палата, <http://www.bcci.bg/>
2. Doing business – measuring business regulations, <http://www.doingbusiness.org>
3. EU energy policy and the EIB, <http://www.wbif.eu>
4. Western Balkans Investment Framework, <http://www.wbif.eu/WBIF+Projects/>

Икономическата интеграция на Западните Балкани, в контекста на изграждане на енергийна сигурност, е “win-win” стратегия за всяка страна?

Албена Петкова

„Само ако някой умре, токът няма да спре 24 часа...”¹

Звучи малко зловещо, но ако това е реалност за някои държави от Западните Балкани, то и през последната енергийна криза от януари 2009г. доста граждани на европейски държави със силни икономики, могат да разпознаят отчасти страховете си.

Енергетиката е основен двигател за всяка икономика, но всички страни са изправени пред предизвикателствата от промените на климата, увеличаващата се зависимост от внос на енергийни ресурси и енергия и от нарастващите енергийни цени. В случай, че досегашната енергийна политика не се промени, общата енергийна зависимост на ЕС от внос на енергия ще нарасне от 50% до 65%, зависимостта от внос на природен газ – от 57 % до 84 %, а зависимостта от внос на нефт – от 82 % до 93 %, през 2030 г. „Все по-високите цени на енергийните ресурси и техния съществен негативен ефект върху конкурентоспособността на европейската икономика. При цени на нефта от 100 \$/ барел през 2030 г., общият внос за ЕС-27 ще се увеличи със 170 млрд. евро или с 350 евро годишно за всеки европейски гражданин”.²

Именно заради подобни прогнози, изграждането на енергийна сигурност, независимост и капацитет, е основен приоритет на ЕС и първа стъпка към икономическата интеграция на страните от Западните Балкани.

Енергетиката и интеграцията на енергийния пазар вече са изиграли важна роля в доближаването на региона до Европа. Неслучайно идеята за Енергийна общност предшества реше-

¹ “Albania: Facing a dark winter”, by Anke Truijen, <http://www.europeanenergyreview.eu/site/pagina.php?id=539&zoeek=western%20balkans>

² „Концепция за енергийна стратегия на България до 2020г”.

нието на Европейския съвет в Солун от юни 2003 г. за Западните Балкани. През 2005 г. Атинския процес е обновен създаване на организация на Договора за енергийната общност (ЕСТО), чийто Секретариат е във Виена. ЕСТО обхваща шестте държави от Западните Балкани, всички държави-членки на ЕС и Косово. Организацията изиграва важна роля при присъединяването на България и Румъния, както и при преговорите за присъединяване на Хърватия. В тази връзка ЕСТО може да се счита за предпоставка и средство за интеграция в ЕС, независимо от първичната му функция за изграждане на единен енергиен пазар за доставка на електричество и газ. Интересен факт е, че първият директор на Секретариата е българин, което може да се тълкува като знак за това какво място иска да заема България в енергийното развитие на Балканите.

Общите предизвикателства пред страните от Западните Балкани

Войната за наследството на бивша Югославия оставя след себе си една западна енергийна индустрия и разрушена инфраструктура в Западните Балкани. Подписването на Договора за Енергийна общност през 2005 г. установява стабилна регулаторна рамка, която налага европейски норми за прозрачност и либерализация, и отваря пътя на чужди директни инвестиции, насочени към съживяване на енергийната инфраструктура и по-ефективно използване на енергийните ресурси на всяка от държавите.

Съществуват поразителни разлики между държавите от Западните Балкани по отношение на техния енергиен микс, поведението в потреблението и ресурсите им. В същото време, целият регион е изправен пред няколко общи енергийни предизвикателства:

- свръхзависимост от използването на нефт и въглища за производство на енергия, което също има и директно негативно екологично влияние;
- висока зависимост от внос на нефт и газ, необходими за покриване на търсенето;

- липса на енергийна ефективност;
- неразвитост на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ);
- и липса на газови интерконектори между страните

Свърхзависимост от нефт и въглища като източници на електроенергия

Противоположно на тенденциите на енергийно потребление в ЕС, които показват постоянно намаляване на употребата на петрол и лигнитни въглища, за сметка на природен газ, ядрена енергия и ВЕИ, страните от Западните Балкани се движат в точно обратната посока. От 2000 г. потреблението на петрол и петролни продукти се е увеличило с 7% за осем години като е достигнало до 35,5% от общия размер на първичните енергийни източници през 2007 г. в сравнение с 28,4% за 2000 г. Също така, използването на каменни и лигнитни въглища в сферата на производството и битовото потребление е два пъти повече в сравнение със средните за ЕС стойности (17 %).

Никъде негативният ефект от прекаленото използване на въглища не е по-осезаем, както в енергийния сектор. В Сърбия въглищата покриват повече от 40% от търсенето и заемат повече от 60% от производството на електроенергия. Въглищата доминират енергийния микс в Косово (100 %) и Македония (80%). Също така, въглищата заемат 20 % от доставките на електроенергия в Хърватия и Черна гора и почти 60% от производството на енергия в Босна и Херцеговина. Само Албания е независима по отношение на въглищата като източник на енергия, тъй като произвежда енергия чрез три основни ВЕЦ (имащи сериозна нужда от обновяване).

Зависимост от внос на газ

Регионът е изцяло зависим от внос на руски газ, транспортиран до Хърватия, Сърбия и Босна и Херцеговина по газопровод през Унгария. За съжаление, като изключим Хърва-

тия, която задоволява 60 % от търсенето на природен газ със собствено производство, само Сърбия има малки запаси, които представляват по-малко от 7 % от консумацията на природен газ. Босна и Херцеговина и Македония също използват изцяло руски газ, транспортиран през Сърбия, а Косово и Черна гора не използват никакъв. Албания използва незначителни количества природен газ (по-малко от 0.6 %), които сама произвежда. От целия регион, само Сърбия и Хърватия имат значителен пазар за природен газ и сравнително стабилна регулаторна рамка.

Опасността от прекалена зависимост от един единствен източник ясно пролича през последната енергийна криза в Европа, когато на 7 януари 2009 г. всякакви доставки на руски природен газ бяха прекратени. Само Хърватия успя да се справи със ситуацията, като незабавно увеличи собственото си производство и започна да внася природен газ от запаси в Германия. Сърбия също прибягна до собствените ограничени запаси, но това имаше незначителен ефект и в крайна сметка беше принудена да използва лигнитни въглища и суров петрол, за да компенсира недостига.

Ограниченост на източниците и пътищата на внос

Ресурсният потенциал на региона по отношения на нефт и газ е ограничен. Само Хърватия и Сърбия произвеждат някакви осезаеми количества нефт, достатъчни да покрият около 20 % от консумацията. В Сърбия и Хърватия има рафинерии, които изнасят значителни количества петролни продукти за Босна и Херцеговина и Черна гора, докато Албания снабдява Косово, а Гърция – чрез HELPE (Hellenic Petroleum) – покрива по-голямата част от търсенето на петрол на Македония и част от южна Сърбия (включително части от Косово). Вносът на суров петрол за Босна и Херцеговина е 100 % от Русия.

Вносът на руски петрол предоставя почти 2/3 от общия внос за Сърбия, Хърватия и Македония. Косово и Черна гора нямат никакво производство на петрол и изцяло зависими от внос на петролни продукти от Сърбия, Албания и Гърция.

Ниска енергийна ефективност

Друго предизвикателство пред интеграцията на региона е лошата енергийна ефективност, резултат от неподдържани и/или разрушени енергийни мрежи. Ефективността на системите за производство на енергия в съотношение с потреблението варира между около 50 % за Косово и 80 % за Хърватия. Може да се твърди, че Хърватия е най-малко осакатената от страните в региона, но все пак може да спести още 25 % от общата консумация на енергия. Според направени изчисления Международната агенция по енергетика регионът може да спести около 5 трилиона w/ч годишно, ако сведе тези загуби до нивата на Хърватия (около 14 %).

Недостатъчна развитост на ВЕИ

В Доклад относно напредъка по пътя на присъединяването към ЕС на страните Западните Балкани Европейската комисия отбелязва, че няма развитие в областта на насърчаване развитието на енергийно ефективни системи в Босна и Херцеговина, Косово и Сърбия, а ограничени мерки за взети в Черна гора и Македония. Само в Хърватия има значителен позитивен напредък. Македония и Албания са предприели законодателни мерки за стимулиране на енергийната ефективност и са налице инвестиции в тази насока. Като цяло ВЕИ остават неразвити и неизползвани.

Газови интерконектори

Липсата на интерконектори за пренос на природен газ е пагубна по отношение на постигане на интеграция на енергийния пазар и диверсикация на вноса. В случай на бъдеща енергийна криза, Сърбия няма да може да се възползва от повишеното производство на природен газ в Хърватия или повишения внос от Австрия, или бъдещия терминал в Крк, освен ако не се изгради хървацко-сръбски интерконектор, който може да стигне

и до Босна и Херцеговина. Единственият тръбопровод (който е в процес на завършване) е интерконектор от Хърватия към Унгария, който може да се свърже с бъдещия терминал за втечен природен газ на остров Крк.

Всички тези общи предизвикателства влошават проблема за енергийната бедност, която засяга около 16 % от населението в региона. В доклада на Международната агенция по енергетика от 2008 г. „Енергията в Западните Балкани: пътят към реформи и възстановяване“ енергийната бедност е определена като „състояние, при което големи групи от населението на една държава нямат адекватен достъп до енергия; състоящо се в недостатъчен и ненадежден достъп до електричество, което ги лишава от способността да задоволяват основни битови нужди.“ Това състояние също рефлектира и върху неефективното използване на енергия на национално ниво. Все пак, въпреки десетилетие на войни, които сериозно разрушиха енергийната инфраструктура, само 16 % от населението в района на Западните Балкани е изправено пред проблема с недостатъчност на електроенергията, дефинирана като енергийна бедност.

Win – win за държавите от региона?

Енергийният сектор – гръбнакът на икономическото развитие и политическата интеграция на целия регион – е емблематичен с прехода от игра с нулев резултат към „win-win“ мислене и подход. Институционалният отпечатък на ЕС трансформира енергийната геополитика във фактор за политическа стабилизация и икономическа интеграция.

Установяването на енергийна сигурност в региона е предпоставка за по-дълбока икономическа интеграция, която ще увеличи външните директни инвестиции и това ще помогне да се преодолеят недостатъците на малките по размер икономики на държавите.

Изследванията показват, че недостигът на електроенергия може да се окаже основен проблем за намаляване на външните инвестиции и влошаване на бизнес средата. В Албания, напри-

мер, недостигът на електроенергия оказва значително влияние върху БВП и инвестициите.

Участието на всяка страна от Западните Балкани в Европейската енергийна общност и възприемането на политика на изграждане на общ енергиен пазар е от изключително значение за малките енергийни системи, за които ползите от регионалното сътрудничество произлизат от трансграничната конкуренция, възможността да се намали скъпия капацитет за съхранение на запаси и възможността да се търгува електроенергия със съседни държави, имащи различни енергийни ресурси (в Албания това е водно-електрическата енергия, а в Косово лигнитните залежи). Чрез активния обмен на електроенергия е региона ще се повиши енергийната ефективност и ускори икономическия растеж на по-слабите икономики, без да се увеличава зависимостта от внос на енергия.

Енергийната сигурност в страните от Западните Балкани зависи от най-вече от приемане на стратегия за диверсификация на вноса на нефт и газ и геополитическо използване на участието на всяка една държава във важни газови и петролни инфраструктурни проекти, засягащи няколко регионални играчи. Някои анализатори смятат, че осъществяването на основните международни проекти за газопроводи в Европа като подкрепяния от ЕС „Набуко” и подкрепяния от Русия „Южен поток” ще дадат стимул на газовите пазари в ЮИЕ, където тези търбопроводи ще минават според плановете. Тези проекти създават икономически връзки, които ускоряват интеграцията и либерализацията на енергийните пазари – основна цел на ЕС – не само между държавите в региона, но и между държавите и ЕС.

Win – win за Европейския съюз?

За ЕС развитието на енергийните ресурси и изграждане на сигурна енергийна система на Западните Балкани е част от общата цел за постигане на единен енергиен пазар, ясно декларирана в Договора за създаване на Енергийна общност. Перспективата за присъединяването на държавите от Запад-

ните Балкани в ЕС е дългосрочна цел, която позволява на европейските институции да прилагат различни инструменти като средства за управление на конфликтите в региона. Условностите (изразяващи се в материалните измерения на евентуалното присъединяване към ЕС) и социалното приобщаване (дългосрочното предефиниране на интересите и идентичността на регионалните играчи) са се обособили като основните пътища за установяване на европейското влияние в Западните Балкани.

Все пак, до реалното присъединяване на всяка една от държавите към ЕС отношенията с държавите ще бъдат отношения с трети страни, а това крие известна несигурност. Всяка една държава, която не е членка на ЕС и е производител на електроенергия или транзитна държава за пренос на петрол и газ, може да вземе политически решения, които противоречат на идеята за енергийна независимост на ЕС.

Нека не забравяме, че регионът е трайно зависим от внос на газ от Русия, а през 2008 г. в Москва се сключи „сделката на века“ с придобиването на Сръбската национална газова и петролна компания (NIS) от Газпром (51 %), като според някои анализатори това беше награда за руската подкрепа на сръбското правителство по въпроса за независимостта на Косово. По този начин Сърбия си подсигури място е проекта „Южен поток“, отвори пътя си за развитие на енергийния си пазар, но и се постави в политически несигурна позиция. Дългосрочните последиствия от тази сделка остават неясни както за Сърбия, така и за ЕС¹. Това осигури на Сърбия възможност да бъде лидер на газовия пазар в региона и като цяло може да се каже, че промени статута на Западните Балкани от „наблюдатели“ в активни играчи в голяма игра за енергийна независимост на Европа.

Win – win за България?

България има стратегическо географско положение, което предоставя възможност за страната да осигури доставките си

¹ <http://www.europeanenergyreview.eu/site/pagina.php?id=584&zoek=Serbia%20Russia>

на енергия, да се възползва максимално от проектите за диверсификация на източниците и маршрутите на газовите и нефтените доставки.

За България всички проекти за изграждане на газопроводи и петролопроводи са възможност да утвърди своето положение на „енергиен център“ на Балканите и защо не и на ЕС. Общата европейска политика въплътена в Енергийната общност, представлява благоприятна основа за постигане на тази цел.

България е сред главните участници в проекта за изграждане на газопровод “Набуко”, който би осигурил достъпа на България и Европейския съюз до значителните газови ресурси на Каспийския регион и Близкия изток, но според българското правителство това няма да направи страната „енергиен център“ и може би това именно поради факта, че Западните балкани остават по-встрани от този проект.

За България реализацията на стратегически проекти, свързани с другите страни от Западните балкани, са начин за осигуряване на сигурност на енергийните доставки и постигане на конкурентни цени на енергийните ресурси. Такива проекти са изграждане на нефтопроводите Бургас – Александруполис и Бургас – Вльора; изграждане на Европейски коридор №8 (България – Македония – Албания – Италия), реализация на газопровода Дупница-Димитровград-Ниш и др.

И в крайна сметка...

ЕС и страните от Западните Балкани са изправени пред общи предизвикателства като необходимост от повишаване на енергийната ефективност, намаляване на зависимостта от вноса на енергия, задоволяване на растящото търсене и разширяване на възобновяемите енергийни източници. Страните в региона са на различен етап по пътя на интеграция в ЕС, тъй като са си поставили различни енергийни и екологични стандарти и цели. Темпът на прилагане на практиките и законодателството на ЕС, особено по отношение на либерализирането на енергийния/ газовия пазар и взаимосвързаността му, е бавен и незадо-

волителен, с изключение на Хърватия, която е значително напреднала с хармонизиране на законодателството и политиката си с тези на ЕС.

Националните пазари на природен газ в Западните балкани са малки и зависими от руски внос. Като цяло те са недоразвити, а в Албания, Косово и Черно море въобще липсват дистрибуционни мрежи. Без адекватно подобряване на националните регулаторни рамки, възстановяване на енергийната инфраструктура и включване в регионални и международни проекти ще бъде много трудно, дори невъзможно, за правителствата от Западните Балкани да привлекат инвестиции в газовия сектор и да постигнат диверсификация на източниците и пътищата на електроенергия, което означава, че всички ползи от очакваните допълнителни количества газ, преминаващи през региона, ще бъдат пропуснати.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Директива 2003/54 ЕС на Европейския парламент и Съвета относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия (Електрическа директива);
- Проект за енергийна стратегия на България до 2020 г.
- <http://www.emi-bg.com/index.php?id=636>
- <http://www.europa.bg/htmls/page.php?id=5518&category=5>
- <http://www.europeanenergyreview.eu>
- <http://ekemprogram.org/awg/images/stories/staff/energy.pdf>

Коридор № 8 и неговото въздействие върху развитието на страните от Западните Балкани по пътя на членство в ЕС

Милен Савов

Основен проблем пред страните от Западните Балкани е недостатъчно развитата инфраструктура и липсата на непрекъснати, последователни и постоянни транспортни мрежи, които да осигуряват бързо и безопасно придвижване на по-дълги разстояния. Пример за това е липсата на автомагистрални връзки между главните градове и граничните контролно-пропускателни пунктове. Този проблем би се разрешил с концепцията на ЕС за подобряване на инфраструктурата на страните от Западните Балкани. Също така и с проектът за Трансевропейска мрежа. Той съдържа 10 транспортни коридори и играе важна роля върху региона.

Коридор 8 е ключов за страните от Западните Балкани. Главно направление на Общоевропейски транспортен коридор № 8 е Бари/Бриндизи–Дуръс/Вльора-Тирана–Кафасан-Скопие-София-Пловдив–Бургас/Варна. Коридорът е интермодален и се включва пристанищата, пътищата, железниците, летищата, а когато е целесъобразно - и комбинирани и интермодалните транспортни инфраструктури, включващи помощните съоръжения, необходими за управление на трафика по горния маршрут.

За формиране на правната рамка на сътрудничеството между страните, заинтересувани от развитието и експлоатацията на Коридор 8 – България, Македония, Албания, Гърция, Турция, Италия и Европейската комисия, бе подготвен Меморандум за разбирателство за развитието на Общоевропейски коридор 8¹. Меморандумът е рамков документ, изразяващ добрата воля на страните да работят съвместно и координирано за развитието на Коридор 8. Основната му цел е стимулирането на регионал-

¹ Меморандум за разбирателство за развитието на Общоевропейски коридор 8 , подписан на 9 септември 2002 в Бари, Италия

ното сътрудничество при развитието на транспортната инфраструктура и нейното ефективно и пълноценно приобщаване към Трансевропейската транспортна мрежа. Меморандумът предвижда договорености относно общите технически правила, които ще се прилагат при развитието на транспортната инфраструктура по протежение на коридора, обмена на информация за извършените проучвания, етапите на изграждане на инфраструктурата, мерките за улесняване преминаването на граничните преходи, рамковите условия за участието на частния сектор при развитието и експлоатацията на Коридора.

Реализацията на този инфраструктурен проект се подготвя вече повече от почти 15 години. Той трябва да свърже Балканите с европейския пазар. Разположението му от изток на запад е от жизнено значение за обвързването на ЕС с Балканите и с държавите от Централна Азия. Изграждането на Коридор 8 ще свърже Западните Балкани с ЕС, включително в сферите на икономиката, политиката и културата.

Предизвикателства пред реализирането на коридор 8

Изграждането на Коридор 8 е забавяно (от години) поради различни политически и икономически причини.

Един от основните проблеми е липсата на железопътна връзка между България, Македония и Албания. Проектът за жп линия между България и Македония съществува отдавна и цели 20 години „се строи“. България вече почти изцяло е готова с изграждането на своята част от линията, с изключение на 2 км, и със средства от ЕС построи нов гранично-пропускателен пункт на българската граница. Македония обаче не е постигнала подобен напредък и все още липсват 89 км от линията на македонска територия. Правителството на Македония обяви, че съгласно Държавния план за изграждане на железопътна инфраструктура през периода 2011-2013 г. ще започне строителство на ЖП-линия до границата с България. Предвижда се изграждането на линията да приключи през 2018 година.

Освен това за Македония Коридор 10 – Австрия – Слове-

ния - Сърбия – Македония – Гърция е приоритетен в по-голяма степен в сравнение с Коридор 8. Това се дължи основно на факта, че Сърбия и Гърция са много по-важни търговски партньори за страната отколкото България или Албания, а Коридор 10 ще подобри достъпа и до Белград, и Атина.

Но Македония ще ограничи възможностите си, ако продължава да забавя изграждането на Коридор 8. При завършена железопътната връзка София – Скопие - Дурас транспортирането на очакваните огромни количества руда, газ и други стоки от Кавказкия регион за Западна Европа ще бъде много по-изгодно от наземния транспорт. Едно евентуално забавяне по завършването на железопътната линия ще пренасочи тези стоки към други коридори и те ще отиват към Австрия през Сърбия. Също така завършването на железопътната връзка ще повлияе положително на увеличаващия се брой на македонските туристи и посетители в България.

От своя страна Гърция също забавя завършването на Коридор 8. Гърция се стреми да изгради конкурентната магистрала Виа Игнатия, която върви от турската граница в Тракия през северна Гърция до пристанище Игуменица срещу остров Корфу. Ако бъде довършена, Виа Игнатия ще предложи връзка с България, Македония и Албания, по този начин Гърция ще привлече трафика от Средния Изток. Така товарните превозни средства ще могат да избират между Коридор 10 през Скопие и Белград към централна Европа, и ферибота от Игуменица към Италия. Това допълнително затруднява реализирането на проекта за Коридор 8 като част от паневропейските коридори, които ще свържат ЕС с Югоизточна Европа.

Част от Коридор 8 е и проектът за петролопровод, известен като АМБО, целящ да свърже българското с албанското крайбрежие и оттам с Италия. Основната роля на АМБО е диверсификация на петролните доставки - освен от Русия да се доставя петрол и от Каспийския басейн. Той трябва да пренася каспийски петрол от пристанище Бургас през територията на Македония до албанското пристанище Вльора, а оттам към европейски страни и САЩ. На този етап обаче среща противодействие от руско-гръцкия проект за петролопровод Бургас-Александруполис.

Основни ползи за страните от региона

Реализацията на проекта за Коридор 8 е важен за страните от Западните Балкани по много причини. Той ще подобри цялостната транспортна ефективност на региона, което ще намали разходите на операторите и потребителите и ще подкрепи икономическото развитие.

На следващо място, туризмът. Туризмът е един важните аспекти, които са засегнати в плана на коридора. По-добрата връзка между страните ще даде възможност да бъде доразвит този отрасъл.

През последните години туристическият сезон в Албания е изключително успешен. Рекордно количество туристи от Европа са посетили държавата и са почивали най-вече на Йонийско море или в Дурас. Албанските курорти стават все по-известни и търсени.

За Македония това ще е шанс да подобри развитието на своя туризъм. Макар че няма излаз на море, за разлика от България и Албания, тя привлича с Охридското езеро - ползващо се с голям интерес от цял свят, както и разполага с много културни паметници. Коридор 8 ще предостави възможност за по-лесно пътуване, което от своя страна ще увеличи интереса към страната. Това ще привлече повече инвестиции към сферата на туризма. Допълнително ще спомогне за още по-качественото изпълнение на общите проекти за еко- и културен туризъм с България.

Изграждането на магистрали и железопътни линии ще окаже положително влияние и върху развитието на експозиционните комплекси в региона и върху засилване на интереса върху тях. Бари и Пловдив са най-големите такива. В своеобразната панаирна верига са и Скопие и Тирана. Основната цел е да бъдат активизирани бизнес връзките между България, Италия, Македония и Албания и цялостното развитие на страните, през които минава тази трансевропейската артерия.

Коридор 8 ще засили икономическото сътрудничество и регионалното развитие на Западните Балкани. Това ще окаже

благоприятен ефект както от икономическа и социална, така и от геополитическа гледна точка. Защото не просто ще съдейства за сближаването между хората от двете страни на границите, но и ще помогне за укрепването на икономически позиции на отделните страни. Колкото по-бързо бъде изграден Коридор 8, толкова по-бързо ще се осъществи кохезията между държавите от региона.

Страните от Западните Балкани трябва да бъдат подкрепени в усилията им да развият възможностите на техните пазари. Реализирането на Коридор 8 ще подпомогне намаляването на дисбаланса по отношение на ЕС и в същото време ще създаде по-добри пазарни шансове и по-добри перспективи по отношение на заетостта в региона, а не само последният да бъде възприеман като нов пазар.

Значението на тази транспортна връзка за четирите страни - Италия, Албания, Македония и България е много голямо и е без алтернатива, защото е естествено продължение на коридора ТРАСЕКА, който ще свързва Европа с Азия.

Ето защо, трябва да се изиска сериозен ангажимент от страните от региона да удвоят усилията си и да извършат необходимите действия за завършване на Коридор 8.

ЕС има преки интереси в Западните Балкани, тъй като регионът се намира в центъра на Европа. Страни от Западните Балкани са или кандидати, или потенциални кандидати за членство в ЕС. За да се постигне тази цел, те трябва да изпълнят всички критерии и условия, изисквани за членство. Регионалното сътрудничество е една от предпоставките за успешната им интеграция в Европейския съюз и поради това е и основен компонент на процеса на стабилизиране и асоцииране. Затова той подкрепя и следва да подкрепя реализирането на важни за региона проекти – инфраструктурни, транспортни, екологични и тн.

Ето защо ЕС следва да бъде по-активен в подкрепата си за завършване на Коридор 8. Необходимо е да бъде ограничен натиска от страна на Гърция и Русия върху изграждането на Коридора. Проблемът се е превърнал от икономически в геополитически. Засегнати са интересите на страните от Западните

Балкани. Една част от страните са изпълнили голяма част от изискванията към тях във връзка с изграждането на Коридор 8 – като България и Италия, а други са в процес на изпълнение. Въпреки техните усилия, те продължават да изпитват трудности с реализирането на проекта. Подкрепа от страна на Европа, ще покаже, че ЕС вярва в Западните Балкани и иска най-доброто за тях по пътя към присъединяване към него.

България като страна-член на ЕС и като страна, която високо оценява значението на Коридор 8 за развитието на регионалното сътрудничество в Западните Балкани, което пък от своя страна е още един стимул за засилване на европейската перспектива на региона, трябва да покаже повече последователност и активност в усилията си за реализирането на този коридор с ключово политическо, икономическо и енергийно значение.

Европейските фондове като фактор за интеграцията на Западните Балкани

Ивайло Цонев

Рано или късно страните от Западните Балкани ще се присъединят към Европейския съюз, това е ясно. Ясни сигнали за това неведнъж са давани от страна на Парламента и Комисията. Потвърждение за това са и подписаните Споразумения за стабилизиране и асоцииране, които са първа стъпка в дългия процес на подготовка за членство. Въпросът е по-скоро кога, при какви условия и при какви нива на интеграция ще стане това. Ясно е, че пълното интегриране на тези държави в ЕС няма да се случи преди 2021 г. поради редица причини, част от които са недостатъчната подготвеност на страните за членство в Съюза, липсата на предвидени за това средства във финансовата рамка за следващия бюджетен период, ниското ниво на регионално сътрудничество и развитие и пр.

Съществен момент обаче от подготовката им за членство се явява оползотворяването на средствата, предвидени за тяхното развитие по различните Предприсъединителни и други фондове. Добре изпитана практика на ЕС е да подпомага страните, които се готвят за присъединяване чрез различни фондове, които допринасят за развитието на съответните държави в различни области. С помощта на тези фондове, държавите от Западните Балкани трябва да реформират своето политическо, икономическо и институционално развитие в съответствие с ценностите и моделите на Съюза. Задължително тук се акцентира върху демокрацията, спазването на човешките права и принципите на пазарната икономика, засиленото регионално сътрудничество и т.н.

Факт е, че обикновено средствата, предвидени по Предприсъединителните фондова са далеч по-малко от средствата по Структурните и Кохезионния фонд, разпределени в съответните оперативни програми след присъединяването на страните към ЕС. Това обаче не бива да означава, че не трябва да

се обръща сериозно внимание на усвояването на предприсъединителните средства, защото те са изключително важни за извършването на правилните първи стъпки в процеса на интеграция на Западните Балкани. С тяхна помощ ще се създадат и укрепят важни за развитието на държавите институции, ще укрепне гражданското общество, ще се финансират проекти за развитие на икономиката и малките и средни предприятия, ще се подобри инфраструктурата.

Същевременно обаче, тези средства вероятно ще се окажат недостатъчни за да осигурят догонващото развитие на страните от Западните Балкани спрямо това на държавите-членки. Регионалното сътрудничество и развитие и икономическата интеграция продължат да изпитват сериозна нужда от стимулиране на тяхното развитие. Досегашната история на присъединяването показва, че ако Предприсъединителните фондове на ЕС са били доста ефективни в укрепването на гражданския сектор, хармонизиране на законодателството, спазване на човешките права, правовия ред и основните ценности на Съюза, то в сфери като регионалното развитие, инфраструктурата и повишаване на конкурентноспособността на местните икономики това никак не е задължително да е така. Обикновено, след присъединяването си, държавите продължават да страдат от недостиг на средства за повишаване на тяхното икономическо развитие и интеграция в Съюза.

Поради тази причина, за страните от Западните Балкани е изключително важно да съумеят да се възползват в максимална степен от различните допълнителни фондове и инициативи, които ЕС насочва към региона. Предвидените в новия мандат на Европейската инвестиционна банка 9,2 млрд. евро до 2013 г. за инвестиции във водните ресурси в региона и по-специално в строежа на изкуствени водни басейни и ВЕЦ, например, е чудесна възможност за значително подпомагане на развитието на енергийната инфраструктура и пазар на Балканите. Това разбира се, означава и свързване на енергопреносните мрежи на тези държави с тази на ЕС, а освен това и повишение на дела на ВЕИ в енергетиката, което е една от основните цели на Съюза, разписана и в стратегията „Европа 2020“.

Такива инициативи и значителни средства няма да останат изолиран случай в бъдеще. Европейският съюз ще продължи да насочва допълнителни средства към региона, най-малкото защото съзнава, че разликата в развитието на Западните Балкани с останалата част от Съюза е толкова значителна, че приемането на един такъв регион за част от Общността би означавало да се преосмисли изцяло регионалната и кохезионна политика и основната част от средствата да се пренасочат към Западните Балкани. От друга страна, колкото по-добре подготвен е един регион за членство, толкова по-малки проблеми ще има с него след това и по-лесно ще може да се интегрира напълно в Съюза.

За да успее да се справи ефективно с тази задача обаче, регионът на Западните Балкани трябва да постигне нещо много важно преди това – да успее не само да хармонизира законодателството си с *acquis communautaire*, но и да изгради необходимия капацитет за присъединяване и ефективно управление на средствата. Изграждането на капацитет не само в публичната администрация, но и сред бизнеса е задължителна предпоставка за ефективността на процеса на присъединяване.

Наличието на реален административен капацитет е особено важен елемент от процеса на хармонизиране на законодателството с европейските норми. Не е важно просто да се препишат те в националните законодателства, по-важното е да бъдат транспонирани разумно и с оглед на включването на националните специфики в тях. От особена важност тук са области като обществените поръчки, държавни помощи, свободно движение на стоки и услуги и пр.

Голямо значение за ефективността на процеса на интеграция и усвояване на европейските фондове в страните от Западните Балкани има и създаването на необходимия административен капацитет, който да се заеме ефективно с процесите на създаването на необходимите звена за управление и разплащане, да разработи необходимите механизми за управление на средствата, както и за мониторинг и верификация. Съществен елемент от изграждането на този капацитет трябва да се отдели на звената, свързани с

процесите на планиране и програмиране. Обикновено в бившите социалистически страни и особено в тези, които и след 1989 г. са били управлявани от комунистически или „реформирали“ се такива партии, думите планиране и програмиране се възприемат като нещо изключително вредно и незаслужаващо внимание.

В света на Европейския съюз обаче, нещата са малко по-различни. Всичко, което се случва в Съюза, е плод на предварително планиране и програмиране, резултат на различни стратегии и планове за действие. Разходите, бюджетната политика също се планират и то на седемгодишни периоди и т.н. Тези специфики на Съюза трябва много ясно да бъдат осъзнати от държавите от Западните Балкани и техните администрации, за да могат по-лесно и ефективно да разработват след това техните национални програми и финансови меморандуми. Постигането на качествен административен капацитет в това направление ще осигури в значителна степен тяхната по-голяма подготвеност и равнище на интеграция към момента, в който ще трябва да се присъединят към ЕС. Най-малкото, умението на администрацията ефективно да планира, програмира и координира механизмите за управление и разплащане по фондовете ще доведе и до цялостно повишаване на икономическото развитие на региона в следствие на изпълнените проекти.

Възможните начини за изграждане на достатъчен административен капацитет в Западните Балкани са много. На първо място, това са методите на техническата помощ, туининг проектите, обученията, които досега винаги са давали сериозен резултат в процеса на интеграция и подготовка за членство. Това са и едни от най-предпочитаните от ЕС методи за създаване на капацитет. Те са особено подходящи и за страни като България да предадат своя най-пресен опит в подготовката за членство и да споделят научените от грешките уроци, така че новите страни в процес на интеграция да не допуснат същите грешки и да се забавят допълнително в своето развитие. От друга страна, България поддържа добри контакти и е добре приета сред повечето от страните от Западните Балкани, което я прави особено подходяща за тази роля.

Нещо повече, българските фирми, наред с българските институции също се научиха как да работят по европейските правила и изградиха капацитет за усвояване на европейските фондове. Такъв капацитет трябва да бъде изграден и в бизнеса на държавите от Западните Балкани. Нито една инициатива, насочена към икономическото развитие на региона няма как да бъде успешна без активното участие на бизнеса в нея. За да бъде активен и ефективен обаче, бизнесът трябва да знае как да работи и отговори на предизвикателствата пред усвояването на тези фондове. Тук става въпрос не само за това да се познават правилата и да се спазват, а и за капацитет за подготовка на качествени проекти, които да бъдат реализирани. Няма как тези средства да бъдат усвоени, ако не се представят качествени проекти, които да бъдат финансирани. В условията на съвременния свят, където всичко вече е базирано на проектния принцип, да не разполагаш с капацитет за подготовка и управление на проект е равносилно на това тепърва да се луташ да откриваш топлата вода.

Естествено, никой не очаква, че всички представители на бизнеса ще са амбицират и ще започнат да градят капацитет за подготовка и управление на проекти. Някои ще го направят, други не. Интересна тук ще бъде ролята на националните държави и дали те ще създадат предпоставки за наличие на капацитет у бизнеса да работи на проектен принцип и да усвоява ефективно предоставените му европейски средства. Може би добра идея би било да се създадат специални структури в подкрепа на бизнеса, които да предоставят безвъзмездно пълния набор от професионални услуги в тази област на малките и средни предприятия. Добра европейска практика в това направление съществува и може да се търси и в новите страни-членки, като например Полша. Такива звена биха могли да бъдат финансирани от държавата и да подпомагат малките и средни предприятия в целия процес от идеята, подготовката на проектното предложение и се стигне да помощ при управляването и отчитането на проектите. Защото много по-лесно е да подготвиш един проект и да го предадеш, отколкото да го изпълниш съгласно

всички изисквания на договарящия орган. Отделно, далеч не е задължително тези структури да бъдат държавни, те спокойно могат да бъдат частни компании, изградили капацитет и притежаващи експертиза, които да бъдат подпомагани от държавата в тази дейност. Дори е по-добре, защото по този начин ще се стимулира допълнително изграждането на капацитет у бизнеса за ефективно участие в процеса на управление и усвояване на европейските средства.

Но нека обърнем взор и малко по-напред във времето, когато регионът вече ще е станал част от Европейския съюз. Предвид на бавните темпове, с които държавите от региона се развиват (с изключение на Хърватия), това едва ли ще се случи в следващите десет години. Когато и да стане, обаче, някои от аспектите на икономическата интеграция ще бъдат все така актуални.

Основният от тях, според мен, ще продължава да бъде равнището на различията в регионалното развитие и сътрудничество. Разликата е в това, обаче, че тогава от тези диспропорции ще бъдат пряко финансово засегнати и редица други държави-членки. Ако страните от Западните Балкани продължат да се развиват със същата скорост, както и досега, може обосновано да се очаква, че към момента на тяхното присъединяване към ЕС те ще се превърнат в най-бедния регион в Съюза. Това ще повлияе моментално не само върху регионалната и кохезионна политика на Европейския съюз, но и на разпределението на средствата от Структурните и Кохезионния фонд.

Акцентът им ще се премести от сегашните най-бедни региони, намиращи се в България и Румъния, към Западните Балкани. Това поставя въпроса какво ще се случи с досегашните най-бедни региони. Дали те до този момент вече са променили този свой нещастен статут или ще продължават да са на това ниво? Опитът дотук сочи, че за последните два десет години те не са се променили съществено в икономически план, тяхното развитие продължава да изостава спрямо останалите региони и не се наблюдават сериозни инвестиции в икономиката им. Това ни подсказва, че и към момента на присъединяване на Западните

Балкани към Съюза, досегашните най-бедни региони ще бъдат все още най-бедните такива. Разликата ще дойде след присъединяването. Тогава Западните Балкани ще държат палмата на първенството по най-бедни и слабо развити региони в ЕС.

В този случай, трябва да се подходи много внимателно към преразпределението на средствата от Структурните и Кохезионния фонд за да се осигури балансираност на европейската помощ за развитие. Добра възможност би била създаването на специален фонд за развитието на Западните Балкани, който да не изнемва от ресурса за развитие на по-бедните региони в старите страни-членки. В противен случай рискуваме да постигнем един значително негативен ефект – да лишим от средства за развитие дотогава най-бедните региони в ЕС, които по стечение на обстоятелствата са именно на Балканите, и по този начин да задълбочим още повече техните икономически проблеми и диспропорциите в развитието им.

С оглед избягването на този случай и намаляването на диспропорциите в регионалното развитие на Балканите, както и увеличаване на нивото на регионално сътрудничество, може да се помисли и върху друг подход. Така или иначе, след присъединяването на страните от Западните Балкани към ЕС те ще трябва да разработят свои оперативни програми, за да развият приоритетните за тях области и сектори от икономиката и обществения живот.

Заслужава си да се помисли обаче и върху промяна на организацията и обхвата на въпросните оперативни програми. От национални и секторни, те могат да станат наднационални, регионални секторни програми, които да третират определена проблематика в целия регион на Балканите, а не само в отделните държави-членки. Това би осигурило няколко важни аспекта на развитието. На първо място, балканските страни имат редица сходни проблеми в най-различни сектори – икономика, енергетика, транспорт, води, опазване на околната среда и т.н. Характерното за тези проблеми е, че те обикновено се простират далеч над държавните граници на страните, като засягат поне още една или две съседни държави.

От друга страна, поради мащабността на тези проблеми в развитието и тяхната свързаност с други сектори и райони, решаването им често пъти бива забавено или се оказва неефективно заради териториалния обхват на съответната програма, който се ограничава само до държавните граници. Разбира се, трябва да се отчете и съществуването на транс-гранични програми за сътрудничество, но те са твърде ограничени както по обем и финансова помощ, така и териториално, защото обхващат само пограничните зони от двете страни на границата.

Ако обаче се възприеме модела на регионалните, наднационални секторни оперативни програми, тогава тези пречки ще бъдат елиминирани и ще бъде много по-лесно да се преодолеят диспропорциите в развитието и сътрудничеството. Такива регионални оперативни програми могат да бъдат изготвени за сектори като транспорт, регионално развитие, опазване на околната среда, енергетика и пр. Така освен, че ще елиминираме факторът държавни граници, ще съумеем да ангажираме значително повече средства за реализирането на проектите и не на последно място, ще имаме възможност да увеличим мащаба на реализация на проектите, което е предпоставка за тяхната по-висока ефективност и ефикасност.

Още един момент си заслужава да бъде отчетен тук и това е елементът на съвместното лобиране за развитието на региона на ниво институции на Съюза в Брюксел. Съчетанието на наднационалните, регионални секторни оперативни програми с възможностите за съвместно лобиране и изпълнение на програми и проекти ще допринесе в значителна степен за по-високата степен на концентрация на усилия на усилия и ресурси към региона, както и ще доведе до по-ускореното и устойчиво развитие не само на Западните Балкани, но и на целия Балкански полуостров. Освен това, възможността да се защитават интересите на региона като едно цяло пред институциите на Съюза ще бъде подпомогната и от наличието на представители на всяка от държавите в тези институции. Така те ще бъдат в състояние да влияят по-ефективно на дневния ред на Съюза, като насочват повече средства и усилия в насочени към него-

вото развитие инициативи и създадат предпоставки икономическото му развитие да се изравни с това на развитите региони от старите страни-членки.

Разбира се, това е дълъг и сложен процес, който изисква значително сходство в политическите виждания на участниците и постоянни и целенасочени усилия в тази посока. Единствено времето ще покаже дали е реалистично да се очакват такива смели решения за развитието и европейското бъдеще на региона на Западните Балкани и Балканския полуостров като цяло.

Урок за бягство от парите

Мария Георгиева

Когато е необходимо да правим прогнози за бъдещето на определено място обикновено първо отправяме поглед към неговото минало. Когато този обект е държавата, историческите събития могат да ни проговорят на език, който трябва да владеем, за да успеем да достигнем до някаква идея за предстоящото ѝ развитие. Съществува обаче и следната ситуация – миналото е твърде комплицирано, белязано от непрекъснати етнически, социални и военни конфликти и противоречиви събития, довели до разпадане на държавни обединения и създаване на нови такива, до благоприятното развитие на условията на живот в определени региони и за изоставането на други. Дори и да познаваме езика на миналото, какво се случва когато погледнем назад? Събитията от базата, върху която трябва да създадем прогноза вземат резки завои в най-невероятните моменти, често с „помощта“ на външни сили и заради нечий егоистични интереси. Тогава трябва да се осланяме на догадки, да се превърнем в гадатели на бъдещото развитие на тези държави...

Сложете пръста си върху картата на Европа. Сега го преместете на юг и след това на запад. Ако имате късмет ще сте попаднали на мястото, което искам да ви отведе – а именно Западните Балкани. Нима сега сценарият с пламтящата в огъня на кризите история не ви напомня на нещо? Нима държавите от Западните Балкани не са точно онези, разчитането на чиято история се явява твърде сложна задача? От друга страна обявяването на независимост на част от тези държави се случва едва преди 20-ина години, а на Косово едва преди 3. Периодът, в които те съществуват като държавни обединения е твърде кратък, а спекулациите около историята на създаването им – огромни (например Македония). Всъщност всяка от страните от Западните Балкани е уникален пример за раждането на нови общности, обединени около разнообразни идеи и цели. Последващата кулминация на развитието им, имайки предвид

създадите се условия, би могла да е в най-различни посоки - крайно противоречащи се, криволичеши, несигурни..

Терминът Западни Балкани се е наложил твърдо като понятие. Според автора поставянето под общ знаменател на страните от региона е донякъде повърхностно. Макар и според критериите на ЕС всички те да спадат към категорията бедни, между тях, а още повече между отделните им региони, съществуват съществени различия в социално и икономическо отношение. Като че ли стремежът за опростяване е довел до грешната представа за еднаквата степен на развитие на тези страни и поставянето на етикета „Западни Балкани”. Ярък образец например за напредничавост е Хърватия и перспективата в средносрочен план за нейното присъединяване към ЕС, за разлика от Косово, където едва сега започват да се поставят градивните камъни за създаване на правова демократична държава. Разбира се, говорейки за Хърватия противоречия могат да бъдат намерени и в рамките на самата ѝ територия, тъй като на страната принадлежат едни от най-слабо развитите икономически региони в Европа, които ярко контрастират например с високото развитие например на региона Истрия, дължащо се на туризма.

Каква е следващата ни стъпка в ролята ни на орисници? При описаните обстоятелства за създаването на анализ за вероятната съдба на тези държави, колкото и близък или пък далечен от истината да се окаже той, друг избор освен да разиграем различните възможни сценарии за развитие няма. Въпреки всички величини, над които на сегашния етап в голяма степен може само да се гадае, едно обаче е сигурно. Присъединяването на тези страни към ЕС е неизбежно. В този ред на мисли вече можем да приемем това твърдение като опорна точка. И тъй като вече имаме фаворизиран сценарий със сигурност ще имаме нужда от актьори, които да изиграят ролите. Актьорите от едната страна на ринга са страните от Западните Балкани, а от друга – страните пълноправни членки на ЕС. Това, което се очаква да се случи е сблъсъкът между тях. Колизия, която може да протече както като ръкостискане между приятели, чиито ръце ще се препле-

тат, за да допълнят една друга, така и като шумна и болезнена борба в опит за сближаване и дори уеднаквяване. За да протече сливането на ЕС и на Балканите в първия описан вариант е наложително търсенето на решение относно проблема за крайните различия в икономическото развитие на отделните региони в двата ъгъла на ринга. Тук в ролята си на ментор ЕС ще трябва да положи усилия с помощта разбира се и на самите държави да приравни противоречащите си условия на живот в отделните региони, но в същото време да доближи тяхното развитие и до развитието, ако не на най-богатите региони в ЕС, то поне на тези със средно ниво. Резултатите от миналото са важни, за да се зароди и определи бъдещето, но въпреки тъмните цветове на миналото на Западните Балкани, погледът ни трябва да бъде вперен в обаятелността на бъдещето му в светли цветове. Но да не забравяме, че освен тези две понятия съществува и трето - настоящето. Точно тук започва ролята на ЕС. Въпросът е какво иска да види като позитивен резултат от действията си Съюзът. И как да стигне до този резултат. Резултатите изискват подходящи пътища за постигането им. Така политиката на сближаване на ЕС се превръща в пътя, по който отделните региони, принадлежащи на различните държави в ЕС получават „равни права“ на живот. Нека сега да помислим за финансовия аспект, без който политиката няма как да се осъществи. Нека да опростим нещата и да го кажем направо - да помислим за главната ценност на съвременното общество (за съжаление) - парите.

Откъде идват парите? Централните банки ги емитират, сечат монети, а след това контролират потока им. Ние ги печелим, събираме, а след това и изхарчваме. Понякога ни ги подаряват по определен повод в плик... например за рождения ни ден. На голяма част от държавите принадлежащи към ЕС се „подаряват“ пари ... и то не от кого да е, а от други държави от Европейския съюз, които играят ролята на нетни донори на средства, насочени за изпълнение на регионалната политика. „Пликът“ в който се отпускат те на солидарен принцип са фондовете, а един от тези фондове е именно кохезионният. За да вземеш трябва и да докажеш резултат - условието е оползотворяване-

то на тези пари така че чрез тях да се намали икономическото и социалното изоставане и да се доближат нивата на развитие в отделните региони. Съществува и условие чрез отпускането на тези средства да бъде получен позитивен резултат не само за конкретния регион или държава, към който той принадлежи, а и за цялата европейска общност.

Възниква въпросът как би се отразило бъдещото присъединяване на Западните Балкани със своите икономически слабо развити региони върху кохезионната политика на ЕС и разпределението на средствата по фондовете. Тъй като страните от тази територия най-вероятно ще заместят България и Румъния като „опашка“ на съюза и ще заемат място номер 28, 29, 30 и т.н. ще са необходими солидни средства за доближаване на условията на развитие между силно и слабо развитите региони на съюза. Тогава страните от ЕС ще са принудени да вземат решение как да бъдат разпределени средствата по фондове, за да бъде постигната необходимата конкурентоспособност и устойчиво развитие на бъдещите членки.

Възможни са няколко сценария:

- увеличаване на средствата по фондовете, така че старите бенефициенти да не бъдат лишени от финансиране на проекти в полза на слабо развитите им региони и да бъдат в същото време финансирани и проекти за изграждане на инфраструктура, опазване на околна среда и повишаване нивото на образованието в новите членки;
- процентът на отделените средства спрямо бюджета да остане същия и да бъде извършено определено преразпределение на средствата;
- загърбване на кохезионната политика като инструмент за постигане на хармонично развитие на ЕС и връщането към стария метод за намаляване на регионалните различия чрез третирането им изцяло от засегнатите страни членки.

Имайки предвид, че третият вариант представлява стъпка назад в развитието на ЕС и ще влоши партньорските отношения между страните членки, възприемането на този вариант е малко вероятно.

Що се отнася до втория, вероятно е този вариант да създаде известно напрежение и дори конфликти във взаимоотношенията между старите бенефициенти по фондовете и новите такива, които ще „откраднат“ средствата по тях. Имайки предвид незаменимата възможност, която се предоставя на слабо развитите региони, те трябва пълноценно да се възползват от нея. За съжаление част от сегашните бенефициенти не са се научили достатъчно дълбоко „да бъркат в плика“ на фондовете. Или може би са твърде незаинтересовани, за да го направят (визирам в това число и България, чиято усвояемост на средствата е около 20%). Всъщност европейските фондове са един от най-достижимите начини да бъде „увеличена скоростта“ на развитие или поне да бъде направен опит за това. Има ли смисъл когато такава възможност буквално се подарява, а бива подминавана, да се отнема от нечие право на повече нуждаещ се да се възползва от нея? Когато си в дъното по икономически показатели, няма на кого да отстъпваш. Но когато в играта се включат и другите претенденти за опашката, то ситуацията коренно се изменя. Тогава погледнато от етична и морална гледна точка – отговорът на горния въпрос е твърдо не. Когато обаче онова, около което циркулират интересите, са парите реалността се пречупва..

Макар и наистина да не знаем по какъв начин точно ще се разрешат политическите и етническите конфликти в страните от Западните Балкани, в едно нещо можем да сме сигурни – че тези държави имат и ще продължават още дълго време да имат крещяща нужда от средства за подпомагане развитието на икономиките им и догонване намиращия се на светлинни години стандарт на държавите от ЕС. Ако за част от бенефициентите на средствата по Кохезионния фонд стимулиращия ефект и усвояемостта клони към ниски стойности, може би това просто не е начинът те да бъдат мотивирани да излязат от апатията си. Може би е необходимо ново решение за повишаване на конкурентоспособността и генериране на нови идеи за напредък. Конфликтността при предстоящото разширение би могла да бъде избегната, ако бъде осъзнато, че все пак не може опре-

делени региони вечно да се определят като слабо развити, да им се отпускат възможности за усвояване на средства, а тази възможност да бъде в голяма степен пропиляна. Западните Балкани са част от Европа, ще се превърнат и в част от ЕС и затова е обезателно той поне първоначално да вложи средства за развитието им.

Първият сценарий от своя страна може би крие още по-големи рискове за създаване на напрежение, тъй като сегашните нетни донори на средства ще трябва да се превърна в още по-големи такива. Това разбира се е при положение, че се запази статута им на силно напреднали в развитието си държави. Имайки предвид, че за присъединяване на част от страните от Западните Балкани не можем да говорим нито в краткосрочен, нито в средносрочен план, то е възможна известна промяна в икономическата картина за много от страните от ЕС. Възможно е дори част от сегашните бенефициенти по Кохезионния фонд да се превърнат в донори на средства. Това би могло да е плюс за тях, тъй като подходът при разпределение на средствата позволява предприятията на страните-бенефициенти да се превърнат в големи инвеститори в подпомаганите региони. Синергичният win-win ефект на кохезионната политика спомага и за постигане на по-висока конкурентоспособност на целия ЕС.

Припомнете си в каква роля бяхте. Позволете ми да Ви помогна – Вие се бяхте преобразили в гадателя. Сега помислете добре – кой сте Вие сега? Този въпрос не е толкова труден. Вие сте онзи, който има избор. Вие сте от онези, които имат правото да решават. Да решават какво ще е най-доброто за бъдещето на Западните Балкани. Надявам се, че ще бъде взето правилното решение за откъсване от старите условности и за стремителното поемане по нов, по-перспективен път на развитие.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- <http://www.quotationspage.com/quote/27743.html>
- <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/euro-international-role201007en.pdf>
- <http://www.quotationspage.com/quote/27743.html>
- <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/euro-international-role201007en.pdf>
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm
- <http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=607&aid=14454>
- <http://www.bloomberg.com/video/64812374/>
- http://www.economist.com/node/18330371?story_id=18330371
- http://billingsgazette.com/business/article_0d5d756b-efc8-5e2b-ac51-da7a653d55b9.html
- <http://www.economynews.bg/%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BC-%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D1%8E%D0%B6%D0%BD%D0%BE-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE-news9492.html>
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm
- http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_nov_2010_en.htm

**Западните Балкани: Преодоляване
на границите – разрешаване на двустранни
конфликти и установяване
на добросъседски отношения**

Роля на Европейския съюз за разрешаване на бежанските проблеми в Западните Балкани

Мила Даскалова

Войните в Югославия от средата на 90-те години на XX век без съмнение са едно от най-значимите събития в новата балканска история. Довел до разпада на федеративната държава, въоръженият конфликт оставя “наследство” до наши дни. То се проявява не в добри отношения и мирно съжителство между етносите, живели заедно в Югославия, а в спомени за военни престъпления, във взаимни обвинения и омраза. Един от съществените проблеми, имащи най-силно изразено човешко измерение днес, е свързан със съдбата на военновременните бежанци.

Въпреки че въоръженият конфликт приключва преди повече от 15 години, и до днес голяма част от бежанците (които според данни на Висшия комисариат за бежанците на ООН наброяват между 600 000 и 1 000 000 души¹) не могат да се върнат в родните си места и да получат компенсации за отнетото имущество. На пръв поглед проблемът изглежда лесен за уреждане и възпрепятстван единствено от бавните юридически процедури. Неговите корени обаче са дълбоки и са свързани с множество субективни фактори. Присъствието на организации от ранга на ОССЕ и Върховния комисариат за бежанците към ООН донякъде спомагат за диалога между засегнатите страни. В същото време обаче тяхното медиаторство води до малко мерки с практически последици. При така създалата се ситуация се стига до задънена улица.

Поглеждайки назад във времето, виждаме, че между бившите югославски държави не липсва политическа воля за

¹ По данни от “Refugees and displaced people from the former Yugoslavia since 1991.” (2003, 2007), От *UNEP/GRID-Arendal Maps and Graphics Library*; <http://maps.grida.no/go/graphic/refugees-and-displaced-people-from-the-former-yugoslavia-since-1991>; прочетен на 04.04.2011г.

разрешаване на бежанския проблем. Той е засегнат още в Дейтънското споразумение от 1995 г., с което се слага край на въоръжения конфликт в Хърватия и Босна и Херцеговина. В Първа глава на Анекс 7¹ към него се описва отношението, което подписалите страни възприемат спрямо бежанците: а именно, че ще им бъде осигурена възможност да се завърнат в местата, които са напуснали, получавайки обратно имуществото си или компенсация за него. Предвижда се страните да предприемат мерки за ограничаване на неблагоприятните влияния, които биха могли да забавят или да попречат на този процес, и да осигурят защита от дискриминация – от страна на властите и на населението. Във Втора глава на Анекс 7 се предвижда и създаване на независима комисия в Сараево, която да следи за изпълнението на договорените клаузи. Според текста на договора страните по него ще съдействат на Комисията, ще уважават и прилагат решенията ѝ. Подробно се описва съставът, в който тя ще заседава, както и процедурите ѝ на действие – въпреки че не е изрично указано в договора, тя се занимава изключително с имотните права на бежанците.

Създаването на Комисията с Дейтънското споразумение и съществуването ѝ до днес е израз на добрата воля на страните. Като основен проблем в работата ѝ обаче се очертава фактът, че нейните решения нямат обвързващ характер за всички страни по договора, а само за Босна и Херцеговина. Това, за съжаление, не означава, че до този момент тя е била по-успешна по отношение на осигуряване на условия за завръщане на бежанците.

Нуждата от съвместно действие за разрешаване на проблема, засягащ целия регион, се изразява и в подписването през януари 2005 г. на Сараевската декларация от Мирсад Кебо, Божидар Калмета и Расим Ляич – министрите, занимаващи се с бежанските въпроси съответно в Босна и Херцеговина, Хърватия, Сърбия и Черна гора. Документът изразява стремежа

¹ Пълният текст на Анекс 7 на Дейтънското споразумение може да се намери на: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=375 ; прочетен на 08.04.2011г.

да се предприемат както индивидуални действия във всяка от страните, така и да се създадат съвместни инициативи, с които да се постигне прогрес по въпроса. Отбелязва се значението на разрешаването на проблема във връзка със стабилността в цяла Югоизточна Европа, както и в контекста на усилията, които полагат подписалите страни по пътя си към членство в Европейския съюз. Подчертано е неоспоримото право на бежанците да се завърнат в родните си места, както и задължението на страните да предприемат всички необходими административни, юридически и национални мерки, за да осигурят това право.

В Сараевската декларация¹ от 2005 г. залягат и редица принципи, които трябва да бъдат спазени, за да бъде успешен процесът по завръщане на бежанците – да им се осигури защита от дискриминация и предразсъдъци, да им бъдат възстановени всички права на местни граждани, да им бъде върнато имуществото и да им бъде осигурено жилище. Предвижда се в рамките на три месеца всяка от страните да разработи План за действие, който да очертава действията, които тя трябва да предприеме, за да бъде усилието успешно. Подчертава се многократно, че всички тези постъпки се извършват в тясно съдействие с Европейския съюз, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и Върховния комисариат на ООН за бежанците – те са поканени и да назначат свои представители в група, която ще бъде създадена, и която ще се среща поне четири пъти годишно, за да обсъжда заложените в Декларацията проблеми. Документът дори посочва крайна дата, до която трите страни чрез съвместните си действия ще са разрешили проблема – а именно края на 2006 г. – по-малко от 24 месеца след подписването на Декларацията.

Въпреки потенциала на тази съвместна инициатива и желанието да бъде намерено бързо и приложимо решение на бежанския въпрос, до днес Сараевската декларация постига малко резултати. Трудно е да се каже дали развитието в момента

¹ Текстът на Декларацията е достъпен на: http://unhcr.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=179:sarajevodeclaration&catid=117:refugees&Itemid=131

е резултат от усилията по нея, или по-скоро от наблюдението и натиска на международната общност чрез организации като ВКБООН, ОССЕ и различни структури на ЕС. Не може да се каже, че страните от Западните Балкани се характеризират със стабилно хармонични отношения помежду си и може би именно това в голяма степен ги възпира от съвместни действия по разрешаването на заплетения бежански въпрос.

През 2010 г. до краен предел се изострят отношенията между Хърватия и Сърбия, след като Белград стартира дело срещу Загреб за извършен геноцид по време на войната от 1991-1995 г. Това се явява отговор на същата постъпка, предприета от Хърватия през 1999 г. През 2007 г. Трибуналът в Хага отсъжда по дело от същия характер, заведено от Босна и Херцеговина срещу Сърбия, по обвинение за геноцид срещу босненски мюсюлмани в Сребреница. Заключение е, че въпреки че страната не е директно отговорна, тя не е предприела нужните мерки, за да предотврати престъпленията, и не е спазила всички свои задължения по Конвенцията за предотвратяване и наказване на геноцида от 1948 г.

Решенията по тези дела са от изключителна важност и се намират в пряка връзка с бежанския въпрос. Ако погледнем отвъд формалните и легални последствия от тях, те имат значително влияние и на чисто субективно ниво, формирайки чувство за справедливост и сигурност. Този момент е от изключителна важност, когато става дума за решението на всеки един отделен човек да се върне на мястото, което е бил принуден да напусне. От друга страна, също на психологическо ниво, съществува опасността тези дела и решенията по тях да се интерпретират като наложена от международния авторитет победа на едната страна над другата. Поради това е наложително те да бъдат съпроводени със странични дейности и комуникация между държавите, предприемане на различни мерки за укрепване на доверието и други акции, за да се поддържат добрите отношения между тях.

Бавният напредък, ограниченият успех на съвместните инициативи, липсата на постоянно съвместно усилие в разре-

шаване на бежанския проблем на Западните Балкани са фактори, които налагат засилване на регионалното внимание и ангажирането на международната общност. Оставена единствено на страните от региона, бежанската криза не намира решение вече прекалено дълго време; тя спира засегнатите държави по пътя към тяхната европейска интеграция и пречи на отношенията между тях, както и на разрешаването на други, не по-малко належащи проблеми. Израз на продължаващата фрустрация на засегнатите хора са действията на сръбските бежанци от Хърватия през пролетта на 2011 г. През март 2011 г. те връчват на говорителя на сръбския парламент Славица Деянович петиция¹ с 45 000 подписа, в която призовават народните представители да обърнат по-голямо внимание на тази група от населението и да започнат усилена комуникация с Хърватия с цел предприемане на нови ефикасни мерки за разрешаване на проблема. Малко по-късно документът е връчен и на хърватското посолство в Белград². Подписалите петицията настояват Сърбия да прекрати всякакви действия по своята евроинтеграция, докато не бъде уреден проблемът с бежанците и техните имоти в Хърватия. От страна на Загреб отговорът на тази гражданска инициатива е пределно лаконичен – президентът Иво Йосипович отбелязва, че наистина е имало проблеми в тази област, но въпреки това страната му полага усилия и според него темпът на напредък е добър. Тази ситуация е само един от примерите за липса на развитие, на диалог и на последователни усилия за разрешаване на бежанския проблем.

В така очертаното положение именно Европейският съюз е организацията, която би могла да изиграе най-голяма роля. В качеството си на единствен регионален фактор, който комбинира политическите, икономическите, юридическите и медиаторски елементи с авторитетната си роля на световната сцена, ЕС носи

¹ Данни на Balkan Insight, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serb-refugees-from-croatia-petition-for-rights>; прочетен на 05.04.2011г.

² Данни на B92, http://www.b92.net/eng/news/society-article.php?yyyy=2011&mm=04&dd=01&nav_id=73565; прочетен на 05.04.2011г.

морална и демократическа отговорност да предприеме мерки от разнообразен характер. С тях ще се помогне на Западните Балкани да отворят нова страница в историята и отношенията си, която да не е белязана от въпроса за съдбата на бежанците. Също така трябва да се отбележи, че осъзнавайки предимствата на членството в Европейския съюз и стремейки се към него, страните от Западните Балкани са изключително възприемчиви и добре настроени към предложенията на Европа.

Начините, по които ЕС би могъл да повлияе, са многобройни и разнообразни. Общността може да изиграе важна медиаторска роля между държавите, като улесни комуникацията между тях, създаде условия за различни съвместни програми и дейности, както и като установи наблюдение над вече започнатите алтернативи. Ако бъдат предприети подобни мерки, при които фокус да бъде изрично бежанският проблем, то ефектът ще е значителен. Може да се твърди, че причината подобен метод да не дава резултати до този момент се заключава именно в това, че мерките се осъществяват с недостатъчна политическа воля (тъй като са били част от друго, по-голямо решение) и върху бежанските проблеми досега реално не е поставян акцент. При нови усилия, в които решението на този въпрос да бъде формулирано като първостепенно важно, успехът би бил много по-голям. Опитът на европейските експерти в областта на предприемането на различни мерки за укрепване на доверието и алтернативната дипломация биха имали голямо значение за западнобалканските страни, при които липсата на комуникация често е проблем номер едно.

Различните финансови и структурни механизми на ЕС също могат да изиграят важна роля за решаване на бежанския въпрос. Чрез предприєединителните фондове и инструменти могат да бъдат финансирани различни програми. Начинанията могат да имат най-различен характер – от проекти за изграждане на временни или постоянни жилища за онези бежанци и изселени, които са загубили имотите си, до мерки за подобряване на отношенията между различните етнически групи и преодоляване на взаимните предразсъдъци. Когато поне една от стра-

ните от региона се присъедини към Съюза, ще бъдат достъпни и много други инструменти (например фондовете за пограничните райони), чрез които могат да се предприемат различни по характер мерки, водещи едновременно до икономическо развитие, подобряване на двустранните отношения и демократичен прогрес.

Възможностите на ЕС да помогне в бежанската ситуация на Западните Балкани са многобройни. Негов морален и политически дълг като най-значителен регионален фактор е да се възползва от тях. Европейският съюз трябва да даде по-голяма значимост на разглеждания проблем поради спецификите му и поради факта, че той засяга съдбите на много хора, чиито основни човешки права се нарушават. Въпреки различния им статут по пътя към еврочленството, спрямо страните от Западните Балкани трябва да се предприеме еднакво отношение, щом става въпрос за бежанските проблеми. Само по този начин Обединена Европа може да изпълни дълга си спрямо региона и да даде нужните инструменти за дълготрайната стабилност и сигурност на Балканите.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Профил на ВКБООН за Босна и Херцеговина, достъпен на: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48d766>; прочетен на 09.04.2011г.
- Профил на ВКБООН за Хърватия, достъпен на: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e48d7d6> ; прочетен на 08.04.2011г.
- Профил на ВКБООН за Сърбия, достъпен на: <http://www.unhcr.org/pages/49e48d9f6.html>; прочетен на 08.04.2011г.
- Данни на Международния съд за делото на Република Хърватия срещу Република Сърбия за геноцид: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=cry&case=118&k=73>; прочетен на 06.04.2011г.
- Данни от доклад на ECRE: *"Position on Refugees from the Former Yugoslavia"*; достъпен на <http://www.unhcr.org/refworld/country,,ECRE,,BIH,,3ae6a65f4,0.html>; прочетен на 10.04.2011г.

Европейската интеграция и Западните Балкани. Сръбският казус

Антон Кондов

Европейската интеграция на страните от Западните Балкани е естествен път за развитието им след края на Студената война и преминаването от комунистически към демократичен режим. По примера на другите балкански страни, вече членки на Европейския Съюз - Словения, България и Румъния, държавите от западната част на полуострова също се стремят към присъединяване към Съюза. Но по пътя към тази цел, Западните Балкани трябва да преодолеят много трудности и проблеми. Войната в Югославия през деветдесетте години остави трудно излечими рани в народите от региона. Изграждането на доверие между страните, на сътрудничество между тях вече се проявява, макар и началото на този процес да бе поставено още след края на войната. Процесът на интеграция към ЕС е възможност, посредством която в региона най-накрая да се установи стабилност и партньорство между държавите.

Територията има специфично значение за балканските страни като цяло. В хода на историята териториалните граници са се изменяли многократно, имало е борби за национално единство и множество войни на полуострова. Възприятието на балканските народи за границите на тяхната държава е изпълнено със силна емоция и, в определена степен, антагонизъм към съседите. Този факт важи с пълна сила за държавите от Западните Балкани. На множеството малки неуредени гранични въпроси със съседите се обръща прекалено много внимание, ангажирането с пълна сила на общественото мнение акцентира върху негативите, а не се провежда политика за промяна на възприятията спрямо другите в духа на добросъседството. „На Балканите всяко парче земя е от значение“¹ споделя собственик на таверна на границата между Словения и Хърватия.

¹ „The Balkan border disputes“, Hajrudin Somun, <http://www.globaliamagazine.com>

Това разбиране за границите и територията на Западните Балкани е абсолютно противоположно на европейските принципи. В рамките на ЕС „всеки гражданин на Съюза има право свободно да се движи и да пребивава на територията на държавите-членки“¹. Интеграционният процес цели да направи границите все по-малко значими и в крайна сметка да ги „премахне“ като по този начин да се достигне най-високото ниво на политическа интеграция между страните в размирната допреди половин век Европа.

Тези ценности трябва да бъдат възприети и от желаещите членство в ЕС държави от Западните Балкани, в противен случай тяхното приемане не би се осъществило в обозримо бъдеще. Именно процесът на европейска интеграция може да изиграе ролята на катализатор за разрешаване на двустранните спорове и да осигури приемане в съюза.

Важността от урегулиране на границите

След последните разширявания на Европейския съюз със страните от Централна и Източна Европа, нарасна и вълната от скептицизъм относно последващо разширение – както сред европейските политици, така и сред самите европейски граждани. Самото изискване за членство в общността изрично посочва че между страните-членки не може да има териториални претенции или спорове. Макар малки и незначителни, граничните спорове между страните от Западните Балкани могат да доведат до много негативи за бъдещо присъединяване. Малко вероятно е от политическа гледна точка, ЕС да рискува с присъединяване на потенциално „проблемни“ страни, като се има предвид, че трудно може да упражнява влияние за решаване на споровете, когато една страна е вече член на Съюза – както се получи с неразрешения кипърски въпрос². При такава ситуация, запла-

¹ Харта на Основните права на Европейския Съюз, чл.45 т.1

² Кипър бе приет в ЕС, без да бъде постигнато споразумение за подялбата на острова, а от тогава няма развитие по въпроса.

хата от налагане на вето и спиране на интеграционния процес, в който и да е момент и на която и да е държава, би била пагубна за европейските политици. Имайки предвид изброените фактори и бъдещото, почти сигурно приемане на Хърватия като двадесет и осмата страна-членка, в настоящото изследване е важно да се разгледа казусът с граничните спорове на Република Сърбия, която официално подаде молба за членство в ЕС през месец декември 2009 година².

Сърбия – бившият лидер на Западните Балкани между старите вражди със съседите и европейската интеграция

Последните 20 години бяха един изключително труден период за сръбската държава, изпълнен с дипломатически, както и военни спорове и влошаване на отношенията с повечето свои стари съюзници от бивша Югославия. Така тя изгуби лидерската си позиция на Западните Балкани и реши да поеме по пътя на европейската интеграция. Но за тази цел, Сърбия трябва да „зарови томахащата“ и да установи добросъседски отношения с останалите западнобалкански страни – задача с повишена трудност за сръбските държавници.

Сърбия формално вече подаде молба за членство в ЕС, въпреки че все още не е получила статут на кандидат-членка. Успоредно с усилията за постигане на всички изисквания за влизане в ЕС, Сърбия трябва да направи и стъпки към урегулиране на границите със съседите си. Особено внимание трябва да се отдели на граничните спорове с Хърватия, при условие че последната страна се е устремила към европейско членство и то скоро ще бъде факт. Двете държави все още не са се споразумели под чий контрол да бъдат два острова в река Дунав, както и по каква линия да преминава границата. В рамките на бивша Югославия спорните острови Вуковар и Саренград са били под юрисдикцията на Хърватия, но след войната през деветдесетте години те са окупирани от сръбски войски и остават под техен

¹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8425407.stm>

контрол и досега. Спорът е с юридически характер, но въпросът може силно да се политизира в контекста на външнополитическите аспирации на Белград. Тези два острова представляват потенциална пречка пред интеграцията на Сърбия в ЕС. Не е прецедент страна-членка да наложи вето за присъединяване на страна-кандидатка, какъвто бе случаят между Словения и Хърватия поради пограничен спор. Аналогична ситуация може да се получи и при спора между Сърбия и Хърватия.

Именно поради тази причина е нужно сръбското правителство да направи постъпки за уреждането на спорния въпрос и възвръщане на добросъседските отношения със Загреб. Отношенията между двете държави са комплексни и не се отнасят само до териториалния им спор. След края на войната в Югославия, през 1999 г., Хърватия завежда дело срещу сръбската държава с обвинения в геноцид в Международния Съд. Интересен е фактът, че Сърбия също завежда такова дело срещу Хърватия по същите обвинения, но 11 години по-късно – на 4 януари 2010 г. Това се случва след официалното подаване на молбата за членство на Сърбия в ЕС. И двете заведени дела могат да се считат за чисто политически акт, като Белград се старее да използва заведеното дело като разменна монета за оттегляне на хърватските обвинения от 1999 г.

Разбира се, трябва да се отчетат и положителните инициативи и съвместните договорености постигнати между двете страни с цел сътрудничество. И двете държави участват в Организацията за югоизточно сътрудничество, Централноевропейската инициатива и Съвета за регионално сътрудничество в рамките на Балканския полуостров. Сключеното споразумение за военно сътрудничество е голяма стъпка за двете страни, едва 15 години след края на войната помежду им¹. Реториката на политическото говорене от страна на двете правителства приема позитивен и добросъседски тон в последната година и половина и се отбелязва „че диалогът и разбирането сега определят отношения унищожени от война“². В допълнение Пре-

¹ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5663480,00.html>

² <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-10691468>

зидентът на Хърватия Иво Йосипович в свое изявление обяви, че неговата страна няма да спира преговорите на никоя друга балканска държава с мотива за спорна граница¹.

Перспективи пред приемането на страните от Западните Балкани в ЕС

Разгледаният проблем е един от многото съществуващи на територията на Западните Балкани, като дори някои от споровете са с много по-голям интензитет и се намират в начална фаза на разрешаване. Съществуват спорове между Белград и Сараево за границата преминаваща по течението на р. Дрина, както и възроденият спор с Македония относно урегулирането на пограничната линия, която бе изменена след ново споразумение между Скопие и Косово през миналата година. Разрешаването на тези спорове при възприемане на индивидуалния подход на интеграция е ключово за бъдещето както на Западните Балкани, така и на ЕС. Тази цел е в основата на бъдещето на страните от региона и тяхната обща цел – присъединяване към Съюза. От гледна точка на сегашното развитие на процеса, могат да се разгледат няколко различни сценария за бъдещето на Западните Балкани в този контекст.

Досега установеният принцип за преговори и приемане в ЕС беше всички държави кандидат-членки, които са на относително еднакъв стадий от своята интеграция и напредък да бъдат разглеждани в пакет, като едно цяло. От тази тенденция следва да се разграничат преговорите на Хърватия, които са в доста напреднал етап. За останалите страни от региона този подход би бил по-подходящ – целите Западни Балкани да се разглеждат като едно общо при интеграционния процес. По този начин ще се неутрализират негативните отношения между самите държави кандидатки – те ще си помагат, защото преследват обща цел; ще установят добри взаимоотношения помежду си и въпросът с териториалните спорове няма да бъде толкова

¹ <http://euobserver.com/?aid=29783>

широко засегнат. При условие, че на всички страни е обещано членство, при това едновременно и в пакет, след евентуалното присъединяване на страните границите ще имат само формално значение. Сведен до това, въпросът става много по-лесен за разрешаване.

Разбира се съществува и другият вариант – кандидат-членките да не се съобразяват с напредъка на останалите от региона и преговорите да вървят в индивидуалното темпо на всяка една държава. Така ще се неутрализира дефекта за изчакване на изоставащите, но съществува вероятност самите държави да си пречат една на друга в процеса на интеграция. Ако се възприеме този сценарий негативните ефекти биха били по-големи. В крайна сметка решението за типа подход трябва да се вземе от ЕС. В такъв случай сръбската държава, поради своето географско положение – общата граница с всички останали страни от региона ще представлява крайъгълен камък за интеграцията на Западните Балкани в Европейския съюз. Отношенията с Хърватия се подобряват, но тези с останалите и съседи нямат същата перспектива, поне в близко бъдеще.

Предвид настоящата ситуация на Балканите, европейската интеграция е един от последните шансове за нормализиране на отношенията между страните в региона. ЕС предоставя път за установяване на добросъседски отношения и всеобщи ползи за държавите на Западните Балкани. Единственото условие е те сами да си помогнат - да спрат да живеят в миналото, защитавайки стари национални каузи и да осъзнаят, че пътят им е общ, ползата - взаимна, да загърбят своите различия за сметка на общите действия и по-добрата перспектива за бъдещите поколения.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Харта на Основните Права на Европейския Съюз, 7.12.2000
- A bridge over troubled borders: Europeanising the Balkans, Rosa Balfour and Dijana Basic, European Policy Centre – Policy Brief, November 2010
- www.bbc.co.uk
- <http://euobserver.com>
- CIA World Factbook, International Disputes, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2070.html>
- <http://www.dw-world.de>
- <http://www.setimes.com/>
- Speech/09/492, Olli Rehn, EU Commissioner of Enlargement, Brussels, 22.10.2009
- The Balkan Border Disputes, Hajrudin Somun, <http://www.globaliamagazine.com/?id=712>, 14.05.2009
- The resilience of territorial conflict in an Era of Globalization, David Newman, Ben Gurion University
- Yugoslavia's Successor States, Nebojsa Vladislavjevic, LSE 2004

Въпросителните пред бъдещото членство на Албания в ЕС

Петя Радулова

Онова, което Жан Моне осъзнава още през 1954 г., е, че пътят на европейското единство трябва да премине първо през икономическо обединение, което по-късно да се трансформира в политическа и военна интеграция. В своята шестдесетгодишна история Европейският съюз успява да води целенасочена и постоянна политика към реализиране на основния замисъл на неговото създаване. В днешно време Съюзът е достигнал до решаващ момент в своето развитие, изходът от който ще покаже дали притежава необходимия потенциал да запази своето място на глобалната сцена. Това, което му предстои, е нелесната задача да засили вътрешнополитическото си обединение и да акцентира върху общата външна политика – последна стъпка преди изграждането на наддържавно военно обединение. С оглед на неговото разрастване ЕС е достигнал до проблемните Западни Балкани, чието интегриране е от особено значение за запълването на празнината, която иначе би се заела от престъпния елит и би се превърнала в нестихващ източник на криминални организации и проблеми, граничещи със Съюза и създаващи опасност за неговата сигурност. Ето защо Брюксел трябва да намери баланса между ефективни инициативи и постижими условия, тъй като твърде кратките срокове за присъединяване, придружени от занижени изисквания, биха довели до повърхностни реформи и слаби резултати. От друга страна, обещание за членство, необвързано с времеви момент, би се оказало недостатъчна мотивация за извършването на каквито и да е реформи и за постигането на конкретни резултати.

Глобално погледнато, държавите в Западните Балкани се делят на три групи¹: страни, членуващи както в НАТО, така и в ЕС (Словения, а в близко време и Хърватия); страни-членки на

¹ Western Balkans policy review 2010 – Janusz Bagajski

НАТО и кандидатки или подали молба за членство (Хърватия и Албания); държави, не принадлежащи към нито една от двете международни организации (Черна гора, Босна и Херцеговина, Бивша югославска република Македония, Косово, Сърбия). На пръв поглед изглежда, че след Хърватия, Албания е следващата най-вероятна членка на ЕС. Приемането и в редиците на НАТО (макар това да не е условие за интегриране в ЕС, както свидетелстват Финландия и Швеция) е доказателство за нейната прозападна насоченост и за постигането на реален вътрешен напредък. Освен това, на регионално ниво тя е единствената държава с почти еднороден етнически състав (повече от 90% албанци), без вътрешни етнически или религиозни конфликти и най-важното – без да се намира в граничен конфликт с някоя от съседките си. В такъв случай трябва да се зададе въпросът каква е причината, която възпира Европейския съюз от иницирането на преговорите за присъединяване. Безспорно продължителната липса на диалог между двете основни партии, причинена от яростното оспорване на изборните резултати от 2009 г., доведе до съмнение в европейските лидери относно стабилността на демокрацията. След присъединяването на България и Румъния, считано от някои европейски столици за прибързано, общността не желае да се обвързва с определени срокове и обещания, особено в случаите, когато няма достатъчно доказателства за изкореняването на корупцията и за изграждането на стабилни демократични институции. Но дори Албания да успее да постигне напредък в тези области, пред Европа се появява един нов въпрос – готова ли е да направи изключение от модела на своята демокрация, основаващ се на римското право, гръцката философия и християнската религия?

Религията като ценностна система, а не фанатична идеология.

В днешно време дали заради събитията в Израел, дали заради атентатите от 11 септември, дали заради историческите съдбини на някои народи или пък просто поради недоста-

тъчното познаване на проблема, споменаването на исляма обикновено води до отрицателни асоциации сред голяма част от населението на т.нар. западни демокрации. Независимо от своя произход всички ислямски организации – и тези, създадени от крайни виждания с определени фанатични цели, и тези, които са за толерантност и търпимост, се поставят под един и същ знаменател. В Албания 70% от иначе етнически еднородното общество се определят като мюсюлмани, 20% изповядват източноправославното християнство и 10% - католицизма. На Балканския полуостров ролята на религията обичайно не се изчерпва с изграждането на ценностна система. По времето, когато тези територии били под властта на Османската империя, религията била тази, която спомогнала за запазването на идентичността на индивида¹. Поради това, по-късно при зараждането на националните движения тя (заедно с препокриващата я етническа самоопределеност) станала тяхна водеща сила. Не такъв бил случаят с Албания. Тамошното движение още от самото начало се сблъскало със силното вътрешнорелигиозно разделение. Въпреки опитите то да бъде пренебрегнато с пропагандирането на албанизма като единствената истинска вяра, религиозните различия в крайна сметка довели до раздेलението на обществото, превърнало се в пречка за националното обединение. Усилията за неутрализиране на това деление дали резултат в края на XIX в., когато албанският език се превърнал в обединителен елемент за обществото. Инициативата била поета и от редица съвременни автори, които в творбите си призовавали за обединение на базата на албанизма. С идването на комунизма в страната борбата с религията придобила ново измерение. Енвер Ходжа направил от Албания първата атеистична държава в света. След неговото сваляне, обаче, религията отново се завърнала в живота на обикновените хора и до известна степен предишното деление се възстановило. В този контекст, в началото на 90-те години на XXв. учени и

¹ Albanian identities: myth and history – Stephanie Schwandner-Sievers, Bernd Juengen Fischer

политици дебатираат дали страната да търси своите съюзници в християнския Запад или в мюсюлманския Близък изток. Самоволното решение на тогавашния президент Сали Бериша да присъедини страната към Организацията на обединената ислямска конференция довело до нови противоречия. За да преодолеят религиозните различия и най-вече, за да не позволят на една конкретна религия (исляма) да спечели политическо превъзходство, либерални албански интелектуалци иницирали пропаганда на екуменизма¹.

Тази идея се възприема добре и произвежда желаните резултати, най-вече защото не противоречи на вижданията на двете ислямски подразделения в Албания – ортодоксални сунити и суфисти. Първите² определят своята вяра като чиста и неподправена, тъй като тя не е претърпяла изменения от началния си вариант. Друга важна тяхна характеристика е, че се стремят към консенсус. Затова и първите сунитски последователи се опитват да тушират ранните сектантски противоречия в мюсюлманството, стремейки се да изградят една по-хармонична визия на религията и традицията. Суфистите³, от своя страна, са представени като митичния клон на исляма заради вярванията им, че те могат да усетят божие присъствие и в настоящия си живот (преди смъртта). На това се дължат и необичайните упражнения, завършващи със състояние на транс. Суфистите не се свързват с религиозен фанатизъм. Между тях не съществува мюсюлманска солидарност, а присъствието им представлява пречка за развитието на войнствения ислямизъм от вида Уахаби.

Направеният анализ показва, че мястото, което заема религията в живота на албанците, не се различава съществено от

¹ Основното значение на термина е движение за сливане в едно на всички християнски църкви. В албанския му вариант обаче той придобива смисъла да се оставят настрана религиозните различия и да се постигне обединение около нещата, в които всички вярват

² Encyclopedia of psychology and religion, Volume 1 – David Adams Leeming, Kathryn Wood Madden

³ The influence of Sufi Islam in the Balkans – Euobserver.com

мястото, което ѝ е отредено в живота на средностатистическия европейец. Проучване, проведено от Gallup сред 114 държави, нарежда Албания на 13-то място по незначимост на религията за всекидневния живот.

Пътят на Албания към обвързване с европейската кауза

След почти пет десетилетия комунистическо управление победител в първите многопартийни избори в Албания, проведени през 1991 г., става Социалистическата партия. Нейната неспособност да задържи властта довежда до нови парламентарни избори през 1992 г., които очаквано се печелят от Демократическата партия. Новото правителство е изправено пред необходимостта за провеждане на тежки реформи с неясен резултат. Началото на преходния период на страната се поставя с преустройството на държавната администрация, стояща до този момент под монопола на управляващата върхушка. Въпросът пред Демократическата партия е дали да запази съществуващия обучен персонал, който обаче може да подрие основите на управленската програма, или пък да го замени с нов и неопитен, излъчен сред антикомунистическите кръгове¹. Отговорът става ясен с започналата чистка, обхванала всички нива на държавния апарат. Така в периода 1992 – 1996 г., подобно на предишния режим, постове в държавната администрация се разпределят на базата на политически критерии.

Това явление се превръща в характерен белег за преходния период на Албания. Резултатите от направените независими проучвания около устоите на демокрацията в страната доказват, че всяка новопоела властта политическа партия запълва институциите със “свои хора”. В резултат на липсата на политически консенсус държавният апарат остава слаб и нестабилен. Това, заедно с недостатъчния опит, рефлектира върху лошото ръководство на прехода и предизвиква всенародни стачки през 1997

¹ Enlargement instruments and democratic constraints: public administration reform in post-communist Albania – Arolda Elbasani, Südosteuropa 57 (2009)

г. Хората недоволстват от провалилите се реформи и особено от неспособността да бъдат предотвратени новопоявилите се схеми на пирамиди, погълнали спестяванията на две трети от населението. Последвалите избори връщат отново социалистите на власт. През техния осемгодишен период на управление страната успява да се възстанови от кризата с пирамидите, приема нова конституция, усеца икономически растеж и осъществява важни правни реформи. В същото време, водещата роля в преустройството на албанските институции се поема от международната общност. През 1997 г. Световната банка, ЕС, Европейската банка за възстановяване и развитие създават специална “Стратегия за възстановяване и растеж”, в която държавната администрация и управление представляват един от седемте основни елемента на политическата, социалната и икономическа реформа. Въпреки положителните промени, обаче, Социалистическата партия не успява до осъществи добро управление, поради ожесточените вътрешнополитически борби и аспирации за властта, които стават пречка за политическото развитие на страната, отклонявайки вниманието от по-важни проблеми. На това се дължи и провалът на партията на парламентарните избори през 2005 г. и сформирването на коалиционен кабинет начело със Сали Бериша и Демократическата партия.

През последвалите два мандата на управление страната продължава започната добра практика на развитие. Осъществяват се социални реформи, развива се инфраструктурата, намалява безработицата и се създава по-благоприятен климат за чуждестранни инвестиции. Албания претърпява също така много важно развитие на външнополитическите си отношения. През 2009 г. е приета за пълноправен член на НАТО и след подписания през 2006 г. Договор за асоцииране, през 2009 г. подава молба за пълноправно членство в ЕС.

Предизвикателствата пред Албания

Въпреки значителния напредък в политическия, икономическия и социалния сектор, пред Албания все още и стоят проблемите с корупцията, организираната престъпност и нестабил-

ната демокрация, представена от Европейската комисия като “работа в прогрес”. В последния доклад на Комисията от 2009 г. за напредъка на страната са посочени още като проблемни области укрепването на правовия ред (rule of law), създаване на условия за нормалното функциониране на държавните институции, зачитане на независимостта на съдебната власт и подобряване свободата на медиите.

Това, което Европа дава ясно да се разбере (особено след опита от последното разширяване на Съюза), е, че няма да приеме държава с нестабилно управление и с ширеща се корупционна практика¹. Според проучванията, извършени от Transparency International, Албания е една от най-корумпираниите страни в района и заема 95-а позиция от общо 180 държави в Corruption Perceptions Index. Допитване до населението, проведено от Institute for Development Research and Alternatives, показва, че 91.8% от запитаните определят корупцията сред чиновниците като “широко разпространена”, а политическите партии и съдебната система се ползват с най-ниско доверие.

Но едно от най-големите предизвикателства пред Албания остава задълбочаващата се конфронтация между двете основни политически формации, причинена от оспорването на изборните резултати от социалистите. След започналата гладна стачка на опозицията през май 2010г., лидерите на двете партии се съгласиха да участват в обща среща с посредничеството на представители от дясноцентристките и социалистически групи в Европейския парламент, заедно с Комисаря по разширяването – Стефан Фюле. В резултат на това Рама и Бериша постигнаха споразумение за инициирането на диалог за помиряване, тъй като бяха официално предупредени, че по-нататъшното продължаване на конфликта би отдалечило сериозно страната от бъдещото ѝ членство в ЕС.

¹ Western Balkans policy review 2010 – Janusz Bagajski

Войводина – пример за разрешаване на мултикултурните проблеми или тлеещ конфликт

Павел Петров

Както е известно, според сегашната конституция на Република Сърбия в тази държава влизат две автономни области – Косово и Метохия и Войводина. На 17 февруари 2008 г., косовските албанци едностранно обявиха независимостта на Косово, която незабавно беше призната от САЩ, както и от водещите държави от ЕС – Великобритания, Германия и Франция. Създаването на независимо Косово накара редица многонационални държави (или такива с федерално устройство) да се замислят върху бъдещите предизвикателства за своята сигурност. Опасенията им се задълбочават от факта, че този акт беше приветстван от трима измежду общо петимата постоянни членове на Съвета за сигурност на ООН, включително от единствената в света свръхдържава.

В самата Сърбия, мнозина се питат, дали с отделянето на Косово процесът на разчленяване на сръбското държавно пространство окончателно е приключил, или ще продължи. Защото само няколко седмици след провъзгласяването на “косовската независимост” в сръбските медии се появиха спекулации и за бъдещето на северната автономна област Войводина.

На пръв поглед, статутът и политическата съдба на Войводина в състава на Сърбия не би трябвало да поражда съмнение. От двата и половина милиона души, които живеят в областта, сърбите са мнозинство (65%). Следващи по численост са унгарците (15%), а нито една от останалите етнически групи не надминава 3% от цялото население на Войводина.

Нещата обаче не са чак толкова прости. Сред сърбите от Войводина не са малко онези, които по време на продължителното управление на Тито (а може би още преди това, имайки предвид факта, че областта дълго време е част от Австрийската империя) почти напълно са изгубили усещането за сръбските

си етнически корени и предпочитат да се наричат “войводжяни”. Техен основен политически представител е прозападно ориентираната Лига на социалдемократите на Войводина (ЛСВ). Формално, тя се бори за разширяване автономията на областта, но основната ѝ цел е федерализацията на Сърбия и превръщането на Войводина в своеобразна “държава в държавата”.

Впрочем, водещата управляваща партия в Белград – Демократическата партия (ДС) също разполага със силни позиции в автономната област. Интересно е обаче, че на парламентарните избори през май 2008 г., тя спечели във Войводина, залагайки на лозунги и използвайки терминология, сходни с тези на спомената по-горе ЛСВ.

В момента Демократическата партия на практика контролира цялата власт във Войводина и именно с гласовете на нейните депутати само осем месеца след обявяване независимостта на Косово, беше приет новият Статут на областта, редица членове на който влизат в противоречие със сръбската Конституция, предоставяйки на Войводина някои пълномощия, принадлежащи на централната власт в Белград.

Приемането на новия областен Статут породило крайно негативна реакция в самата Сърбия, провокирайки дори намесата на Сръбската православна църква, която изпрати писмо до председателя на Скупщината, министър-председателя и президента, в което Статутът се подлага на остра критика, като се посочва, че той представлява опит за създаване на “държава в държавата”. В писмото на Архиепископския синод се изброяват правата, които Статутът предоставя на Войводина, в разрез с действащата сръбска Конституция:

- право да сключва международни договори в сферите на своята компетенция (*ius contrahendi*);
- право да създава свои представителства в чужбина, особено в Брюксел (*ius representationis*);
- присвоеното от парламента на Войводина право да приема закони.¹

¹ Вестник Печат, 2009, № 50, стр. 11.

Друг вътрешен елемент на дестабилизацията на политическата ситуация в северната сръбска област са политическите партии на местното унгарско малцинство и техните лидери. В официалните си изказвания унгарските политици от Войводина декларираат лоялността си към сръбската държава и обявяват за своя цел създаването на силна, демократична и проевропейска Сърбия. Практическите им действия обаче, не винаги съвпадат с думите.

Така, непосредствено след като косовските албанци се обявиха за независими, унгарските лидери настойчиво поставиха въпроса за правата на сънародниците си от Войводина, включително за тяхната “персонална” и териториална автономия, макар че тази етническа група в Сърбия разполага с всички възможни права на едно национално малцинство.

Още в началото на март 2008 г. (т.е. само няколко седмици след провъзгласяването на независимо Косово), водачът на Демократичната общност на унгарците във Войводина (ДЗВМ) Шандор Пал обяви, че е настъпил “най-подходящият момент да повдигнем темата за автономии в региона, тъй като, както показва косовският случай, правото на самоопределение вече се поставя над принципите на държавния суверенитет”.¹

Кратка предистория на религиозните и етнически конфликти във Войводина

През 1993 г. Ханс Кьонг и Карл-Йозеф Кушел, коментират конфликта в бивша Югославия така: “...мирните преговори между православните сърби, хърватите католици и мюсюлманите босненци се разпадат отново. И няма съмнение, че религиите, които са толкова съпътстващи този процес, са пренебрегвани в продължение на повече от четиридесет години, тъй като от Втората световна война до днес, за да се участва в траур, честно трябва да се признаят престъпленията, което са били извършени от всички страни в течение на векове, и да се поиска

¹ Вестник Дневник, 7 март 2008, стр. 4.

един от друг взаимна прошка.... Мисля, че не може да има мир между народите без да има мир между религиите!”¹ Въпреки че това посочване се отнася по-скоро за Босна, а не за Войводина, принципът е един: за пропусната възможност в миналото и религиозна нетърпимост в настоящето.

Войводина е най-северната провинция на Република Сърбия, с население малко над 2 500 000 души, от тях около 350 000 жители на областта са етнически унгарци. Те биват подлагани на системен натиск от централната власт да напуснат домовете си и/или да напуснат страната. Конфликтът все още не е достигнал нивото на гражданска война или геноцид. Все пак, ако миналото на Хърватия, Босна и Херцеговина и Косово е някакъв показател, унищожаването на етническата унгарска общност малцинство е само въпрос на време.

Дали кризата във Войводина е етнически конфликт или по-скоро религиозен конфликт? Етническите унгарци във Войводина, както и гражданите на Унгария, са католици. Правителството на Република Сърбия се контролира от сърбите, по-голямата част от които изповядват сръбско православие. Въпреки че и двете религиозни групи са християнски, религиозната омраза между тях тече вече доста време.

Ситуацията във Войводина се различава значително от тази в Косово, където основната причина за разпратата е между религиите, а не в рамките на една религия. Конфликтът в Косово е между сръбското правителство и етническите албанци. Албанците са предимно мюсюлмани, с римокатолическо и сръбско православно малцинство.

Както във всички конфликти, включващи етническа принадлежност, религия, национални стремежи, икономически причини и т.н., няма само една конкретна причина за конфликта във Войводина.

Историята на Югославия обуславя нейното настояще и предначертва бъдещето ѝ. Югославия излиза от Втората световна

¹ Ханс Кьонг и Карл-Йозеф Кушел, “Глобалната етика: Декларацията на Парламента на световните религии”, стр. 43-44)

война като федерация, съставена от шест републики. От север-запад до югоизток, политическите субекти са Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина, Сърбия, Черна гора и Македония. В различни периоди по време на последното хилядолетие, Югославия обхваща границите на три религиозни групи: ислям, православно християнство и католицизъм. Тито разгневява сърбите чрез предоставяне на автономия на североизточната провинция Войводина и на южната провинция Косово през 1974 г. След смъртта му, федерацията постепенно се разпада. Страната губи голяма част от своята територия и население. През 90-те години Словения, Хърватия, Македония и Босна и Херцеговина получават независимост. Към 1999 г., Югославия се състои само от останалите четири провинции Войводина, Сърбия, Черна гора и Косово. Черна гора има голяма степен на местна автономия. Правителството и сръбският народ на Югославия се противопоставят на всяка една идея да губят повече територия чрез независимост или автономия. Но това не попречва на 6 юни 2006 г. да се отдели Черна гора, а през 2008 г. и Косово.

“Плодородните равнини на Войводина са микрокосмос на Балканския регион. Войни и договори са преобразявали граници, оставила са етнически малцинства в страни, които не споделят тяхната религия, култура или език.”¹

До края на Първата световна война етническите унгарци формират 41% от населението на Войводина. В края на 1918 г. се провежда Народно събрание, за да реши дали Войводина да стане част от Сърбия. В този момент районът се намира под сръбска военна окупация. Гласуването е в полза на сърбите. Този резултат не е изненадващ, тъй като над 98% от делегатите на събранието делегатите са сърби.

През 1920 г., контролът на Войводина е официално прехвърлен от Кралство Унгария на Сърбия с подписването на Договора от Трианон. Районът се радва на относителен мир, защитен по силата на договори, гарантиращи автономията му след

¹ Уми шметцер “, Унгария получава нови етнически преселение,” Торонто Стар, 1999, стр. А6

двете световни войни. Автономията на двете провинции – Войводина и Косово беше допълнително защитена с приемането на югославската конституция през 1974 г.

Постепенното разцепление между Югославия и Войводина започва през 1980 г. Тогава умира Тито, който управлява Югославия от края на Втората световна война. Макар 30-те етнически групи във Войводина съжителстват дотогава с известно напрежение, с изключение на някои дискриминационни действия от страна на сърбите срещу унгарците и хърватите, положението е сравнително спокойно. През 1987 г., докато тече разследването на твърдения, че сръбското малцинство в Косово е било нападнато от етническо албанско мнозинство, се твърди, че Слободан Милошевич публично обещава на сърбите: “Повече никой няма да ви бие.” Милошевич бързо се превръща в сръбски национален герой. През 1988 г. правителството на Югославия предизвиква масови демонстрации във Войводина. Членовете на етнически и религиозно различните представители в местното събрание подават оставка и биват заменени от сърби, които са “верни на визията на Слободан Милошевич за Велика Сърбия.” Използването на унгарски език е забранено.¹ През 1989 г. под натиска на Милошевич парламентът изменя конституцията на Югославия² така, че автономният статут на провинция Войводина и на южната провинция Косово да бъде прекратен. През 1990 г. демократичната общност на унгарците във Войводина (ДЗВМ) бе организирана за насърчаване на автономията на провинцията. Централното правителство отказа да обсъжда въпроса под каквото и да е повод.

През периода 1991-1995 г. вследствие на хърватската гражданска война (1991-1992 г.) и на босненската гражданска война (1992-1995 г.) стотици хиляди сърби са принудени да се изселят от родните си места. Между 130 000 и 200 000 сърби се пре-

¹ “Конфликтът в бивша Югославия и автономната област Войводина, както и необходимостта от една по-последователна външна политика на САЩ,” „The Stanton“ група, 1993.

² З. Джеймс Хупър, “Албанците се чувстват предадени от американците,” Модерна история, 1999.

селват във Войводина. Унгарските организации по правата на човека отбелязват: “В много случаи заселници от Краина са се преместили в унгарски домове, докато сръбските власти не се намесват... Сръбските преселници от района на Краина се поставят над закона, като получават преференциално третиране спрямо местното унгарско население в областта на заетостта, жилищното настаняване и социалните помощи.”¹ Европейският парламент призовава за спиране на югославското презаселване, което бива игнорирано от страна на управляващите в Белград.

От 1996 г. - до момента, сръбското правителство оказва натиск върху етническите унгарци да напуснат Войводина. 50 хиляди са напуснали през последните години, като повечето са се преселили в Унгария. Унгарското правителство се опитва да обсъжда проблемите на етническите унгарци в провинцията с сръбското правителство. Последното отказва да преговора по всякакви въпроси, свързани с това.

Хюман Райтс Уоч съобщава, че „повечето от злоупотребите с човешките права във Войводина са били извършени от сръбските паравоенни организации и въоръжени цивилни, с мълчаливото съгласие на местните власти ...” В паравоенните групи “с активното съдействие на управляващите биват тероризирани несърби и деца от смесени бракове в систематична кампания да ги изгонят от домовете им.”² Унгарските езикови училища се закриват. Домовете и обществените сгради в провинцията осъмват с надписи: “Унгарци, Вашият Бог е мъртъв и не му пука за вас”.

Демократичната общност на унгарците във Войводина (ДЗВМ) излезе с изявление, осъждащо “зловещ план на окончателно решение за прочистване на Войводина от несръбско етническо население.” Днес, само около 17% от населението на провинцията, което е 2.5 милиона, са етнически унгарци.³

¹ Петър Касилик, “Спешна жалба от унгарската организация по правата на човека „Монитор”, 1996, на адрес: <http://www.newforce.ca/huncor/organ/HHRM/mission.htm>

² Human Rights Watch / Хелзинки, “,” Световен доклад за 1998 г.: Федерална република Югославия”, на адрес: <http://www.hrw.org/hrw/worldreport/> стр. 5.

³ “Световен доклад за 1999 г., Федерална република Югославия, права на човека Дивелпмънт”, на адрес: <http://www.hrw.org/hrw/worldreport99/europe/>

2009 г. донесе важни събития и за страните от Балканите: в Косово се проведеха първите избори за местна власт (участието на сръбското население беше слабо, тъй като официален Белград и влиятелната сръбска православна църква призоваха за бойкот), а Хърватия и Албания станаха членки на НАТО, с което се засилва и контролът на Пакта над нестабилната Босна и Херцеговина, Сърбия и Косово. Това обаче не намали сепаратистките тенденции в Западните Балкани. В края на годината се появиха призови за отцепване на Република Сръбска от федералната държава Босна и Херцеговина, а немалко анализатори прозряха в широката автономия, гласувана на сръбската област Войводина, косовския „ефект на доминото“. Дали това не са индикации за нови бъдещи конфликти на Балканите?

На фона на изострянето на вътрешнополитическите противоречия, свързани с промяната на пълномощията на Автономната област Войводина, и особено след посещението в Сърбия на руския президент Медведев (през октомври 2009 г.), стратегията на Европейския съюз към региона се промени в посока към консолидация на Западните Балкани и превръщането на Сърбия в ключов регионален център.

И така, налице е сериозна активизация на усилията на редица ключови западноевропейски държави (Германия, Австрия, Италия) и наднационални институции (включително Ватикана) за консолидация на региона на Западните Балкани, под егидата на ЕС. В същото време, задълбочаването на кризата в Сърбия, във връзка с проблема за бъдещето на Войводина и паралелното изостряне на междупартийната борба, се съпровожда с трескави опити на управляващите в Белград да си гарантират по-сOLIDна външна подкрепа. Успоредно с това нараства активността в региона и на две мощни „евразийски“ сили (Русия и Турция), в чиято стратегия на Сърбия също се придава голямо значение. В същото време, сегашните сръбски власти (а това се отнася и за целия сръбски елит) изглежда все още нямат достатъчно ясна представа за външнополитическите си приоритети.

На свой ред, сръбският президент Борис Тадич също се опитва да дефинира външнополитическата стратегия на страната

си в европейското пространство. Той оцени геополитическата роля на Сърбия в Европа като „значителна“, изказвайки мнение, че процесът на европейското обединение ще приключи едва когато всички държави от Западните Балкани станат пълноправни членки на ЕС. Запазвайки в центъра на външнополитическата си доктрина сръбското членство в ЕС, Тадич подчерта ключовата роля на бъдещото приемане като цел за постигане на етнически мир: „Подкрепата на европейския ни път има неоценимо значение, а една силна и стабилна Сърбия, като член на ЕС, ще бъде не само залог за по-добрия живот на нейните граждани, но и основа за стабилността на Западните Балкани, което е и в интерес на цяла Европа“.

Културно-историческото наследство на Западните Балкани - перспектива за присъединяване към Европейския съюз

Олга Игнатова

През 2009 г. Европейският парламент прие резолюция относно стратегията за разширяване на Европейската комисия. В нея се включват страните от Западните Балкани – Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Сърбия и Хърватия, както Турция и Исландия. Това дава основание регионът да се възприема по-скоро като контактна зона за европейско сътрудничество на различни култури, езици и народи с обща историческа памет - първоизточници и пазители на средновековния свят и родина на редица възрожденски паметници, отразяващи общества с древен бит и духовност.

През последните десетилетия в страните от Западните Балкани все още тлеят двустранни и многостранни конфликти. Преодоляването им ще се превърне в основно средство за присъединяване и утвърждаване като равностоен партньор в Европейския съюз. Сред териториалните, етническо-религиозните и юридическите конфликти се очертават и тези свързани с културно-историческото наследство. В обстановката на икономическа криза и политическа несигурност за мнозина споровете в тази насока най-вероятно са маловажни, но вникването в културно-историческото наследство ще помогне да се възприеме „като мощен ресурс за духовно оцеляване, но също и като незаменим ресурс за устойчиво развитие.“¹

Понятията култура и културно наследство все по-често започва да се интерпретира като: „множество от отличителни духовни, материални, интелектуални и емоционални черти на дадено общество или обществена група, ... тя обхваща освен изкуството и литературата, начина на живот, формите на съжи-

¹ проф. д-р арх. Тодор Кръстев; „Културно наследство и културна политика”

телство, ценностните системи, традициите и вяванията”.¹ Тези определения се превръщат във визитна картичка на даден народ и в основен инструмент за установяване на межкултурен диалог, отразяващ идеята на Европейския съюз - обединение в многообразието.

Културното пространство в Европа представлява една обща система на ценности, социално поведение, начин на живот, морални и духовни норми, типични за всички европейски държави и затова то не може да бъде поставено в точно определени граници. Те непрекъснато се нуждаят от разширение, обогатяване и „модернизиране”.

Със старта на процесите на присъединяване на страните от Западните Балкани, европейските партньори съзнават, че регионът е създател на една от първите култури и е източник на богата историческа памет, която предоставя всички необходими инструменти за обединение.

В обстановката на глобални промени, които се изразяват в преодоляването на икономически, политически и социални предизвикателства все още се наблюдават културно-исторически спорове между балканските държави. Това поставя няколко значими въпроси в установяване на европейското културно и регионално сътрудничество – Способни ли са Западните Балкани да преодолеят конфликтите? Възможна ли е съвместна политика за културно-историческо сътрудничество между балканските държави? Как ще бъде възприета? Като цяло - възможно ли е регионално сътрудничество в контекста на Европейското културно пространство?

Културно-историческите конфликти в Западните Балкани

Формирайки своята идентичност, всички балкански народи дават противоположни интерпретации на общи за тях събития.

¹ Universal Declaration on Cultural Diversity; Adopted by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization at its thirty-first session on 2; November 2001

Причините за тези конфликти най-общо се откриват в субективното интерпретиране на историческите събития, като се правят опити да „присвоят“ имена на царе, исторически личности, територии или чужди исторически периоди. Именно това е причината Гърция и Македония да не могат да постигнат съгласие за името на тази република и гръцката общественост да налага в международните институции названието „Бивша Югославска република Македония“, отказвайки да признае това име на самостоятелна държава. България признава Македония като държава, но не признава ключовият елемент на нейната идентичност – македонския език. Основната част от това, което Македония създава като свое историческо наследство се разглежда като принадлежащо на българската национална история. Тези и още други подобни примери все повече разединяват балканските народи и ги отчуждават от културно-историческото наследство, а именно то прави региона многообразен.

Безспорно е, че историята на полуострова е изключително богата, културата е идентична, границите са очертани, но все още липсва толерантността между държавите от Западните Балкани по отношение на тяхното културно-историческо наследство. В този смисъл основната задача пред тях е да признаят културната си идентичност, да не разделят на „наше“ и „ваше“ историческото си минало. „Историята се изгражда като поредица от ситуации на противопоставяне, сблъсък, войни, конфликти, при които се е оформила националната идентичност във формата на колективно „ние“ с неговите „героични дела“ срещу някакво колективно „те“, носител на беди и страдания.“¹ Колективното „ние“ в региона трябва да послужи като основа за обединение и доказателство за съвместни инициативи.

Многократно членовете на Европейския съюз подчертават, че „добросъседските отношения и приемането на съответното културно и историческо наследство са изключително важни за

¹ Le monde, Diplomatie; Социеталната несигурност на Балканите; 1 декември 2008, от Васил Проданов

съхраняването на мира, и укрепването на стабилността и сигурността” в региона.¹

В този смисъл процесът на културно единение трябва да стъпи здраво върху нравствени ценности като свободомислие, самочувствие, жажда за новото и готовност за културна мисия.

Как да се постигне това?

Чрез използването на общото историческо минало и култура на балканските държави от региона трябва най-напред да послужи за изграждане на обща регионална политика за опазване на архитектурните паметници, чиито основни цели ще стъпят върху:

1. Насърчаване на устойчивото развитие в региона - сътрудничество в научно-развойната дейност;

2. Насърчаване на регионално сближаване и сътрудничество - културен обмен; местни и регионални мрежи за опазване на археологическите паметници;

3. По-нататъшно културно развитие на Западните Балкани - регионално развитие, базирано на опазването на културните ресурси в района; развитие на туризъм, основан на разумното експлоатиране на съществуващите културни паметници в региона.

За постигането на тези цели Европейският съюз значително улеснява Западните Балкани чрез нормативните инструменти, приети и утвърдени през годините, като Европейската културна конвенция - Обн. ДВ. бр.85 от 15 Октомври 1991г., приета на 19 декември 1954 г.; Конвенцията за защита на архитектурното наследство на Европа - Обн. ДВ. бр.42 от 28 Май 1991г. приета на 3 октомври 1985 г.; Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство - Обн. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004 г., приета на 16 януари 1992 г.; Рамковата конвенция за съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото - ратифицирано на 27 октомври 2005 г., приета на 27 октомври 2005 г.

¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090422IPR54270+0+DOC+XML+V0//BG 04.04.2011 г.>

Всички тези нормативни документи гарантират толерантността и гражданската отговорност, представят добрите практики - насока за бъдещите европейските партньори за опазването на културната си среда в контекста на Европейския съюз. Те са една здрава основа за преодоляване на конфликтите в тази сфера. С тяхна помощ двустранните и многостранни споразуменията ще следват общи методологии и ще се изгради обща визия за съвместни действия за съхраняване на културно-историческото наследство. Межкултурният диалог ще предизвика траен социален ангажимент на регионално ниво и ще концентрира всички видове ресурси за съществуване на динамична културна среда.

Постигането на тези резултати е възможно посредством разнообразните действащи европейски програми – „Европейски културни маршрути“; „Граждани на Европа“ (2007-2013 г.); „Младешката в действие“; „Столици на културата“; „Култура“ (2007-2013 г.); „NET-HERITAGE“ и т.н. Те дават необходимите средства – изследователски кадри, финансова помощ, разнообразен опит, които да построят региона в европейското културно пространство. Посредством тях балканските държави освен културната интеграция в Европейския съюз могат да изградят културно-исторически и научноизследователски центрове на Балканите, които да са общодостъпни за всички и изградени от всички. В тях ще преобладават различни опити, различни езици, различни култури, различни обичаи, обединени в един регион, в един център, който ще засили межкултурното сътрудничеството и ще осигури конкурентноспособността на Западните Балкани.

Основните практики, чрез които може да се установи съвместното културно сътрудничество на балканските държави е толерантността към историческото минало на отделните държави. В тази насока организирането на различни семинари и мероприятия, изнесени навън – например български танцов фестивал на територията на Сърбия, пътуваща постерна изложба на исторически събития и др., ще бъде една успешна дейност за опознаване на културно-историческото наследство на региона, очертаване на приликите и разликите на страните от Западните Балкани и изграждане на връзки помежду им.

Инициирането на гражданската активност на отделните народи, която да мотивира и засилва регионалната политика също би била добра практика. Основният резултат трябва да се насочи към уеднаквяване на общите механизми за сътрудничество около културните паметници, а защо не и да се използва за икономическото развитие на региона. Те биха могли да се превърнат в желана туристическа дестинация и така да започне процес на възстановяване на страните от Западните Балкани.

Всичко това дава общата визия за културно-историческото развитие на Западните Балкани, като добра база за партньорство с Европейския съюз. За да бъде извървян пътят на обединение, те трябва да имат възможност да преживеят прехода към модерността, т.е. всяка една от балканските държави да преосмисли своята национална идентичност, да покаже своята различност, за да постигне наднационалната идея на Европейския съюз.

Установяването на межкултурни връзки е мащабна инициатива на европейските партньори и предизвикателство за страните от Западните Балкани, което ще докаже възможността за създаване на съюз в съюза и способност за изграждане на модерна правова държава базирана на културно богатство. Регионалното обединение на балканските държави има ресурса да създаде многостранен център на историческа памет и бъдещи съвместни инициативи за съхранение на своите културни ценности.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Проф. д-р арх. Тодор Кръстев; „Културно наследство и културна политика
- Universal Declaration on Cultural Diversity; Adopted by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization at its thirty-first session on 2; November 2001
- Васил Проданов; Le monde, Diplomatie; **Социеталната несигурност на Балканите**; 1 декември 2008
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090422IPR54270+0+DOC+XML+V0//BG> 07.04.2011 г.
- Европейската културна конвенция - Обн. ДВ. бр.85 от 15 Октомври 1991г., приета на 19 декември 1954 г.;
- Конвенцията за защита на архитектурното наследство на Европа - Обн. ДВ. бр.42 от 28 Май 1991г. приета на 3 октомври 1985 г.;
- Европейската конвенция за опазване на археологическото наследство - Обн. ДВ. бр.70 от 10 Август 2004г., приета на 16 януари 1992 г.;
- Рамковата конвенция за съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото - ратифицирано на 27 октомври 2005 г., приета на 27 октомври 2005 г.

Влияние на външните фактори за решаването/ задълбочаването на конфликтите в района на Западните Балкани

Николай Мартинов

Историческият преглед на Балканите винаги е бил сложен и доста противоречив по своята същност процес. Това се дължи на множество фактори и обусловености, по-важните от които са може би историческите наслаждания, етническото разнообразие, религиозният фактор, гранично-териториалните спорове и влиянието на чужди сили в региона. Балканският полуостров не веднъж е бил сцена на противопоставяне между Великите сили от една страна, а от друга между самите балканските народи, защото поради своето специфично географско положение той се явява своеобразен „мост“ и „преддверие“ между континентите на Европа и Азия. По тези причини динамиката на процесите в този регион трудно могат да бъдат проследени и описани в детайли, но не това е идеята на този труд. В него по-специално ще обърнем внимание върху влиянието на различните глобални играчи при отделните конфликти в тази част на Европа. Как и чрез какви похвати се имплементира това тяхно влияние? До колко те решават или задълбочават съществуващите и тлеещи конфликти в района? Какви специфични интереси стоят зад всяка провеждана от тях политика в района? Каква е геополитическата тежест на Балканите за страни, като САЩ и Русия? Възможните сценарии и тенденции за бъдещето развитие на Балканския полуостров. За да ограничим обхвата на това изследване, фокусът основно ще падне върху страните от Западните Балкани, по-голямата част от които вече поеха по пътя на евроинтеграцията и приобщаване към семейството на Обединена Европа.

Същност и генезис на конфликтите в Западните Балкани

Когато изследваме причините и първоизточниците на конфликти в района в най-ново време, задължително трябва да обърнем внимание на разпадането на СФРЮ¹ и появилите се след този процес държавни формирания. През 1991 г. Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина и БЮРМ² обявяват поетапно своята независимост, след което избухва гражданска война. През 1992 г. Сърбия и Черна Гора образуват Съюзна република Югославия, която през 2002 г. е преименувана на Държавна общност Сърбия и Черна Гора. Малко по-късно се стига и до разделянето на тази държавна единица в две самостоятелни формирания Република Сърбия и Република Черна Гора. Посочените факти осветляват само една част от конфликтния потенциал на региона – а именно появата на множество малки независими държави. Това от своя страна поощрява и други етноси да търсят своята собствена идентичност, принадлежност и суверенитет. Така например през 2008 г. на политическата карта на Европа се появи най-младата държава в наши дни, Република Косово, по-рано автономна област. Това показва още веднъж, че процесите на трансформация на Балканите не са завършили окончателно. Това подтиква сили като САЩ и Руската федерация да мерят сили в този суб-регион, а през последните няколко години и ролята на ЕС стана значителна, като се превърна в притегателен център за страните от Западните Балкани.

Влиянието на САЩ

Ще се спра по-подробно тук на влиянието на САЩ в конфликтите след разпада на СФРЮ в края на XX и началото на XXI век.

¹ Социалистическа Федеративна Република Югославия. Създадена през 1945 г. През 1963 г. получава окончателно името СФРЮ. Разпадането и започва през 1991 г. с провъзгласяването на независимост на словенския и хърватския и парламент.

² Бивша Югославска Република Македония. През 1992 г. се провъзгласява като Република Македония. България е първата страна, която я признава с това име. ООН и ЕС все още използват съкращението БЮРМ в своите официални документи.

Краят на СФРЮ и разпадът на СССР до голяма степен предопределиха водещата роля на САЩ в балканските дела през 90-те години на XX век. Вече нямаше мощна сила в лицето на СССР, която да балансира влиянието на Щатите в световните дела, а разпадането на обединеното югославско пространство отслаби още повече региона и улесни проникването на чуждо влияние. Този вакуум съвсем естествено беше зает почти изцяло от Съединените американски щати. Активността на Вашингтон може да бъде лесно обяснена – САЩ се опитват да контролират производството и транспорта на нефт и газ от Централна Азия към Балканите, а оттам – към пазарите на Запада. С това ролята и значението на този район от Европа за Белия дом нарасна. Балканите са свързани геостратегически и геополитически с Каспийския регион и Близкия Изток. Може да кажем, че т.нар. „енергиен фактор“ предостави на САЩ, в това число и НАТО още един аргумент да манипулират събитията в Югославия чрез кризите в Босна и Косово, като по този начин едновременно парираха и тестваха влиянието, както на Русия така и на Германия. За съжаление войната в Косово можеше, но не беше избегната. Тя бе замислена не толкова за да предпази албанците в Косово под надслов „защита на човешките права“ и обуздаване действията на Милошевич. По-скоро това беше една превантивна война целяща разширение на НАТО на Изток, укрепване енергийните интереси на САЩ, както и спиране влиянието на Европа върху Балканите. Тази война насърчи албанския **иредентизъм**¹ и заплаши целостта на Република Македония. А всичко това доведе до нестабилност в района и в Европа, като цяло. Ако трябва да посочим виновник за „бъркотията“, която настъпи на Балканите след разпада на СФРЮ, то това определено е ЕС, от една страна и Северно атлантическия пакт от друга. И докато Европейският съюз може да бъде винен в боязливост и пасивност по отношение на случващото се в „задния му двор“, то НАТО установи и разпространи хегемонията на САЩ

¹ Политическо движение за анексиране на чужди територии към предполагаема еднонационална държава. Иредентизмът е сходен с национализма и сепаратизма. Главен фактор за успешното изпълнение на иредентистки програми е влиянието на т. нар. политика на идентичността.

в зони за сигурност, които по време на Студената война бяха под влиянието на СССР. Балканите и Черно море придобиха значимост за Америка, като регион на стратегически транспортни магистрали, пример в това отношение е изграждането на връзка от българското пристанище Бургас до адриатическото пристанище Дурас (Албания) по-известен, като „коридор 8”. Фактът, че една от трите най-големи бази на САЩ, построени в чужбина до скоро беше „Бондстиъл” в Косово, ясно показва намеренията на Щатите и тяхното послание за региона: „ние сме тук и ще трябва да се съобразявате с това”. Подкрепата на Вашингтон на страната на албанците в Косово през 1999 г. първоначално изненада световната общност. Анализирайки причините обаче, човек би могъл да допусне, че, подкрепяйки показната на ислямските държави да поддържат мюсюлманската кауза на Балканите, САЩ обезпечиха до голяма степен произраелската си политика в Близкия Изток. Иначе казано американците правят услуга на арабските страни в замяна на по-умерени техни действия и позиции по отношение на Израел. МВФ също изигра своята роля в събитията в бивша Югославия. Така например институционалната централизация, пакета от реформи и фискалната дисциплина, която фондът наложи срещна остра опозиция на ключовите съставни републики, като Хърватия и Словения. Всичко това обрече конфедеративната република на гибел, след като тези две най-богати републики трябваше да платят цената на тези неолиберални реформи. Наречената „хуманитарна война” в Косово всъщност не бе нито хуманитарна, нито легитимна според принципите на международното право, най-малкото хуманна и в защита на човешките права. В това отношение Дейтънското споразумение¹ и по-късно Охридското споразумение² за съжаление не внесоха необходимата стабилна рамка за мирно и безпроблемно съжителство между

¹ Подписано на 21 ноември 1995 г. край Дейтън, Охайо, САЩ, с него официално се слага край на четири годишната гражданска война в Босна и Херцеговина.

² Мирен договор подписан от правителството на Република Македония и представители на етническите албанци на 13 август 2001 г. Споразумението прекратява въоръжения конфликт между Армията за национално освобождение и македонските сили за сигурност и поставя основата за подобряване на правата на етническите албанци.

балканските народи от района. Това, което те направиха със своите клаузи всъщност беше туширане на проблема и отлагането на тяхното решение в необозримо бъдеще. Сега обаче нещата стоят по по-различен начин. Картината след 11 септември 2001 г. и периодът след това до голяма степен промениха приоритетите на САЩ. В новите стратегии Балканите останаха на по-заден план за сметка на Близкия Изток и пост-съветските републики в Централна Азия. Джеймс Хупър, директор на Групата за международно право и политика от Вашингтон, заявява в интервю за черногорското списание "Монитор", че политиката на САЩ на Балканите "е в ръцете на дипломатите в региона и на нишестоящи чиновници от Държавния департамент, защото лидерите на САЩ се занимават с борбата с тероризма". Това твърдение посочва ясно, че скоро друг „играч“ ще трябва да поеме на своите рамене отговорността и бремето на Балканите. Тук естествено се подразбира, че става въпрос за ЕС. Така всъщност и се случва. След Регионалния подход за Западните Балкани на Европейския съюз от 1997 г., през 1999 г. Европейската Комисия определя по-амбициозна перспектива за развитието на региона – Процес на стабилизиране и асоцииране. Понастоящем всички страни от Западните Балкани са поели по пътя към членство в ЕС. Като Хърватия е най-близо до заветната цел следвана от Черна Гора. Ситуацията в Босна и Херцеговина остава тревожна, като на практика страната представлява един международен протекторат. Съжителството между хървати, сърби и бошняци е трудно, а различията непреодолими по моя обща оценка. ЕС ще трябва да положи значителни усилия и уникален подход за намиране на решение на проблемите там, което да е благоприятно за всички заинтересовани страни. Албания, въпреки визовите облекчения, ще трябва да извърши още реформи, а Косово е още доста назад. Сърбия е на „кръстопът“, докато Македония въпреки статута си на страна кандидат-член ще трябва да реши юридическите си проблеми с Гърция относно своето име и да се справи с все по-настъпателните действия на албанците в обществения и политически живот в Скопие. Дали обаче изложената до тук европейска перспектива пред страните от Западните Балкани означава оттегляне на САЩ? Лично аз не бих могъл да твърдя. По-скоро смятам, че

американските стратегии няма да се откажат така лесно от контрола на енергийните трасета и проекти на Балканите, транспортните коридори, адриатическо-черноморския геополитически и геоикономически излаз, както и от възможността за следене на трафика на наркотици и оръжие, преминаващи в значителни количества през тези земи. До тук накратко очертахме една част от аспектите на американското влияние и интереси в региона. Предстои да разгледаме спецификите на руската политика на Балканите в най-ново време, за да си разясним в още по-пълна представа значението и важността на Балканския полуостров във все по-изменящите се международни отношения.

Влиянието на Руската федерация

Руската федерация още от времето на Царска Русия винаги е имала и отстоявала свои специфични стратегически интереси на Балканите. Москва е водила не една и две войни с Османската империя в миналото в опит да сложи ръка върху проливите и да разшири своето културно-политическо влияние в този район. Това, често я противопоставя срещу силите на Великобритания, Франция и Австро-Унгария, които по онова време имат най-силни позиции в Европа. Ситуацията днес е доста по-различна, но в известна степен и аналогична. Така например до голяма степен Великобритания е заместена от САЩ, а Франция, Австро-Унгария, дори и Германия от новия общностен играч – ЕС. Не е тайна за никого, че Русия все още преследва свои политически цели на Балканите, чрез икономиката, като използва най-мощното си оръжие – енергийното. Така например изграждането на „Южен поток“¹, който е конкурент на европейския „Набуко“² въпреки опитите на

¹ Руски енергиен проект планиращ да транзитира газ от Краснодарск, Русия до Италия, пресичайки по-голямата част от територията на балканските страни. С дължина от 900 км само в черноморската си част и планиран капацитет от 63 млрд. куб.м. природен газ и цена около 10 млрд. евро.

² Европейски енергиен проект с дължина от над 3300 км планиращ да транзитира газ от Кавказкия регион за Европа, през Турция. Планиран капацитет от 31 млрд. куб.м природен газ и цена около 7 млрд. евро.

знайни и незнайни енергийни експерти в Европа да ни убеждават в противното, дава стратегически преимущества, както на Сърбия, така и на България. Посредством този проект Русия се опитва да обвърже в една енергийна ос България, Гърция, Сърбия и Хърватия (последните две като страни от Западните Балкани, все още извън пределите на ЕС), за да го използва, като мирна стъпка за символично възпиране на застрашително надигащия се турско-ислямски ренесанс, както и като контрапункт на модерното влияние идващо от Брюксел. Освен всичко проектът е и икономически ефективен и ще повиши стратегическата тежест на посочените страни. Централна роля за Русия на Балканите, а оттам и в района и на Западните Балкани играят Сърбия и Черна Гора, защото там панславизмът е изключително силен. Възползвайки се от разочарованието на сърбите от Запада заради откъсването на Косово, Путин има амбицията да откъсне традиционно необуздания “славянски брат” от сферата на влияние на ЕС и НАТО и най-вече да превърне Сърбия в енергийно, икономическо и политическо предмостие на руското влияние на Балканите. Нещо, което не успява да постигнат нито Сталин, нито неговите приемници от времето на “реалния социализъм”. Повратна точка в тази насока беше споразумението за енергийно сътрудничество между Сърбия и руския гигант Газпром. Логиката на Москва е да се затрудни и обезсмисли до голяма степен лансирания от Брюксел и Вашингтон „Набуко”. През последните десет години руските петролни компании станали доминиращи лидери на пазара в разпределянето на петрол в Югоизточна Европа, отбелязва анализ на [Southeast European Times.com](http://SoutheastEuropeanTimes.com). Русия продължава настойчиво да развива и контролира потока на петрол и природен газ в региона на Балканите. Когато “Лукойл” построи първата си бензиностанция на Балканите - проект от 1998 г. в българската столица София - много анализатори смятаха това за начало на дългосрочна стратегия за енергийно господство в Югоизточна Европа. Доказателство за плана за дългосрочна стратегия на Русия беше наблюдавано през март 2009 г., когато “Сургутнефтегаз” купи дял от 21% от централната енергийна компания на Унгария “МОЛ”, преди собственост на австрийската “ОМВ”. Купувайки дял от унгарската компания, “Сургутнефте-

газ” автоматично придоби дял в хърватската “ИНА”, 47% от която е собственост на “МОЛ”. По този начин Москва обезпечи позициите си и в Западните Балкани. Няма съмнение, че, влизайки в структурата на собственост на “МОЛ” и “ИНА”, руснаците получиха достъп до пазарите в Хърватия и Унгария. Това е не само бизнес триумф, но свидетелства за геополитическия успех на десетгодишната руска стратегия. Така руснаците прокараха своите геополитически и геостратегически интереси обвързвайки Унгария, Хърватия, Сърбия, Словения, България и Гърция, описвайки една сериозна ос на руска сфера на влияние. Руската „Лукойл” доминира в Босна и Херцеговина, Черна Гора, Хърватия, Сърбия и България, а това се отчита от анализаторите на западните посолства в различните балкански столици и е повод за тревога у тях. В Босна и Херцеговина¹ Русия притежава “Нафтна Индустрия” в Република Сръбска (НИРС), а в Сърбия националната нефтена компания също бе закупена от руския газов монополист и енергиен гигант „Газпром”. Не е трудно, проследявайки горе изложените факти, да стигнем до заключението, че въпреки факта, че някой от тези сделки бяха икономически неизгодни в краткосрочен план, то в стратегически и геополитически план те бяха изключително успешни за укрепване на руското политико-икономическо присъствие на Балканите. Руснаците разширяват влиянието си в региона, като купуват съществуващи компании и ако те не успеят, създават и развиват свои собствени енергийни фирми, свързани със съществуващите. Това е скъп процес, но много добре координиран. В крайна сметка руските компании ще са постигнали почти пълен контрол в продажбите на дребно, рафинериите и транспортните системи за петрол и природен газ във всяка страна в Югоизточна Европа през следващите няколко години. Това разбира се логично ще доведе до съперничество между Москва, от една страна и Брюксел и Вашингтон от друга, освен ако това не е съзнателно допускан вариант одобрен и съгласуван между ръководителите на най-високо

¹ Една от шестте бивши федерални единици образуващи бившата Социалистическа Федеративна Република Югославия. Босна и Херцеговина понастоящем е международен протекторат, включващ в административен план Федерация Босна и Херцеговина, Република Сръбска и Дистрикт Бръчко.

ниво на тези три мощни играча на международната сцена. Може да допуснем, че руснаците постепенно се опитват да се превърнат в бъдещ политически фактор на влияние в рамките на ЕС чрез един от най-важните проблеми на 21 век – енергията. И за да не бъде обвинен в груб материализъм, икономически прагматизъм и късогледство ще отбележа, все пак че това не е единствената ос, по която Русия влияе на Балканите и провежда своята политика. Разбира се тук е важно да отбележим културната и историческа ценност на панславизма, източното православие, близката писменост и език, които още повече улесняват руското влияние в страни като Черна Гора, Македония, Сърбия и България. В тази връзка напълно естествена беше и продължава да бъде позицията на Москва относно кризата в Косово и случващото се след това с провъзгласяването на независимост на Прищина. Тук няма да се спирам на факта, че тази независимост не беше призната от две страни постоянни членки на СС на ООН, нито на факта, че принципите и устоите на международното право бяха сериозно разклатени от този акт. Бих искал само да заостря вниманието на читателите, че ситуацията създаде един огромен парадокс и за самия ЕС. Европейският съюз, който по презумпция е носител на наднационалното начало, на общностния подход, позволи и допусна със своята позиция (поне в болшинството на своите членове) дезинтеграционни процеси, сепаратизъм, раздробяване и поява на ново държавно формиране на мястото на област с изразен автономен характер на картата на собствения си континент. Човек би могъл да разсъждава още по-задълбочено върху тази теза, но по-важното, което трябва да отбележим, е че Европа отново показва, че не познава и не разбира спецификите на Западните Балкани, нищо че полага усилия с различни инструменти и политики да ги приобщи към себе си.

Възможните сценарии и тенденции за бъдещето развитие на Балканския полуостров

Въпреки, че Балканският полуостров е широко понятие и включва не само страните от Западните Балкани, които са

обект на този труд, важно е да отбележим, че процесите, които протичат в този район, често прехвърлят междудържавните граници, както и потенциала на местните политически елити да се справят с тях. Ако трябва обаче да насочим фокуса само върху Западните Балкани и да очертаем възможни тенденции за развитие в посочения регион, бихме могли да посочим следните няколко сценария. Първо, отделянето на Република Сръбска от състава на Босна и Херцеговина. Според Дейтънското споразумение в момента Босна и Херцеговина е протекторат на международната общност, който се администрира от Върховен представител, избран от Европейския парламент. Повече от ясно за всички е, че опитът на САЩ и ЕС за налагането на своя специфичен мулти-културен модел не просто удари на камък, а се оказа пълен провал. Съжителството на едно място на хървати-католици, бошняци-мюсюлмани и сърби-православни християни, раздирани от дългогодишни исторически сплетни се оказва мисия невъзможна. Ето защо тук въпросът с отделянето на Република Сръбска е не дали, а кога. Естествено подобен сюжет ще насърчи хървати и босненци също да търсят своя самостоятелен път и идентичност. Друг възможен сценарий, особено след признаването на независимостта на Косово е появата на мюсюлмански анклав на Западните Балкани, район с иначе преобладаващо християнско население все още. Тази концепция става още по-реална, ако вземем предвид ситуацията в Македония, където албанската популация и политически амбиции растат в геометрична прогресия с всеки изминал ден. Западната част на Македония, както и неукрепената граница с Косово в този район още повече улеснява проникването на идеите за „Велика Албания“ и отцепничество. Властите в Скопие трябва много внимателно да следят тези процеси, защото ако това се случи един ден, логичният завършек би бил сливането на териториите на днешна Албания, Косово и Западна Македония с компактното албанско население там. Това от своя страна ще доведе до капсулирането на малка маса с македонско население в останалия географски ареал, граничещ с България и Гърция, две страни исторически претендентки за тези

земи от дълги години насам. Естествено има и трети вариант – членство в атлантическите структури на НАТО и продължаване на европейската интеграция на района до влизането на всички страни в рамките на ЕС. Това ще бъде най-амбициозната и трудно достижима цел, предвид много фактори, от които тежките политически и социални реформи и преодоляването на недоверието между страните в района е само едната страна на монетата. Ще бъде необходимо изграждането на цялостна нова концепция и напълно нова стратегия за региона от страна на Брюксел. И най-важното стратегия, която да бъде писана тук на Балканите от местни експерти познаващи добре специфичните религиозни, етнически, национални и исторически обусловености и характеристики. САЩ отдавна остави тази отговорна задача в ръцете на ЕС и само от европейците зависи дали и до колко ще успеят да подредят „къщичката в задния си двор”. Западно европейците трябва да се отърсят от своите закостенели разбирания за „добро” и „лошо”, за „редно” и „неправилно” и да отчетат, че в съвременния свят нещата опират до улавянето на нюансите, а на Балканите те наистина са много. Западните Балкани могат да бъдат нещо повече от „барутен погреб” на Европа – те могат да бъдат интегрална част от Общността, където има многообразие в културата и култура в многообразието.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Фускас Василис - „*Конфликтни зони*” Арго пббли-
шинг, София 2005;
- Джентълсън Брус - „*Превантивната дипломация и
етническите конфликти*”;
- „Военните действия в Югославия”. *Военен журнал*,
№2/2000г.;
- Хънтингтън Самюел - „*Краят на цивилизацията*” из-
во „Обсидиан”
- Цачевски Венелин – „*Балканите. Трудният път към
обединена Европа*” из-во „Изток-Запад” 2008

**България - нови възможности
и потенциални заплахи
от присъединяването
на Западните Балкани в ЕС**

България и Западните Балкани - Възможности за лидерство и потенциални партньорства със страните от региона

Анелия Иванова

„Западни Балкани“ често е термин, използван, за да обозначи страните, въввлечени в кървавото разпадане на Югославия, заедно с Албания и без Словения, термин, който се асоциира с изоставане от процеса на европейска и атлантическа интеграция, изоставане и от гледна точка на икономическото развитие на региона¹. Западните Балкани се превърнаха в удобна географски определена форма за изразяване на територия, която се свързва още и с тлеещи междудържавни конфликти и междунационално напрежение.

Все пак става ясно, че пътят към стабилизация и демократизация на Западните Балкани минава през Европа и ЕС. На срещата в Солун е потвърдена позицията, изразена в Загреб, че “ЕС преповтаря своята недвусмислена подкрепа за европейската перспектива на страните от Западните Балкани. Бъдещето на Балканите е в Европейския съюз”². Въпреки това не е предложена пътна карта за преговори, нито пък е определена предварителна дата за присъединяване, независимо че лидерите на пет балкански държави поискаха това. Съществуват опасения, че ако ЕС не предприеме трайни мерки и ясна политика за интеграцията на тези страни от региона, те биха могли да изпаднат в нови кризи и да загубят шансовете си за реална интеграция в Съюза. Със забавянето на политиката за интеграция на тези страни, с неясната позиция относно външнополитическите инструменти на ЕС³ и неефективните мерки по присъединяването им, с които е свързана и стабилизацията в региона, шансовете за реална интеграция на тези страни намаляват

¹ Tekieli, 2004

² Солунската декларация, 21 юни 2003 – EU-Western Balkans Summit

³ Wider Europe, New Neighbourhood Instrument

още повече. Всичко това води до намаляване на увереността в европейските институции и мотивацията за членство.

Опасността от застой в процеса на разширяване на ЕС е реална, особено след представянето на документите, показващи забавяне на реформите в страните от Западните Балкани през последната година. Нежеланието сред европейските страни за продължаване на процеса на разширяване и опасността от неговото блокиране е сериозно предизвикателство за присъединяването на страните от Западните Балкани¹.

Каква е ролята на България в този процес и какви са перспективите пред нея за оказване на влияние в този регион? Какво място заемат страните от Западните Балкани в скалата на нашите национални приоритети? Как би трябвало да действат спрямо тях и тяхното желание за членство в ЕС? Какви са отношенията ни с тези държави и какви инициативи предприемаме в региона?

Настоящият анализ има за цел да отговори на тези въпроси, предлагайки препоръки за действие по отношение на региона, както и да разкрие потенциалните възможности за партньорства със страните от Западните Балкани и условията за засилване на двустранното сътрудничество с всяка от тях, с цел осъществяване на влияние в региона.

Позицията на България и възможности за влияние в региона

Като пълноправен член на ЕС и НАТО официално не би следвало да имаме притеснения от осъществяването на многостранни инициативи в региона, а можем да използваме нашите позиции и да споделим натрупания опит от интеграцията, изявявайки се като своеобразен “двигател” на присъединяването им към ЕС. Засега обаче не прави значими, реални опити за оглавяване на такъв процес, което неминуемо води и до пропускане на ползи от наша страна. След преустановяването на дейността на Пакта за

¹ Szpala, 2010

регионално сътрудничество и поемането на неговите задължения от Съвета за регионално сътрудничество, създаден по инициатива на България, страната ни трябва да следва ясна политика по отношение на тези страни от перспективата на сигурността и стабилността в региона. Лансирането на съвместни инициативи за справяне с общите проблеми на сигурността, като трафика на хора, наркотици и оръжия, борбата с корупцията и организираната престъпност, както и демографските проблеми спомагат за изграждането на регионална стабилност и сътрудничество, което би могло да спомогне за разрешаването на някои проблеми на страната ни със съседни държави, като тези с Македония и Сърбия.

За българската външна политика Западните Балкани и Черно Море са от първостепенно значение. Ние формулираме нашите собствени приоритети, които са в контекста на общите европейска политика към региона, но „това не означава, че не можем да ги реализираме двустранно или чрез инструментите на европейските политики”¹. В областта на борбата с корупцията и организираната престъпност, където полагаме много усилия, сътрудничеството със страните от региона е изключително важно, тъй като проблемите са общи. Предполага се, че европейската перспектива за членство на Западните Балкани ще стимулира още повече страните към сътрудничество и добросъседски политики.

България още от 1996 г. се явява един от инициаторите на **регионалните форми на сътрудничество** и активен фактор в постоянното им по-нататъшно развитие. Стартът на Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа е даден именно в София през 1996 г., като от 2007 до 2008 г. България поема председателството. Така като София се превръща в регионален център за парламентарно сътрудничество в Югоизточна Европа². На проведените срещи в София страните от ЮИЕ поставят осно-

¹ Marini, 2010

² През юли 1996 г. в София на среща на министрите на външните работи на страните от ЮИЕ е приета Софийската Декларация за добросъседство, стабилност, сигурност и сътрудничество на Балканите, с която е дадено началото на Процеса за сътрудничество в ЮИЕ.

<http://www.rspcsee.org/?lng=bg>

вите на регионалното партньорство за целите на изграждането на мира и стабилността в региона. България е активен участник и в Пакта за стабилност за ЮИЕ още от неговото създаване. Пактът е създаден по инициатива на Европейския съюз, който пристъпва към неговото реализиране, разглеждайки го като проект, който трябва да доведе до траен мир и стабилност за Югоизточна Европа. След решението за трансформация на Пакта, неговата дейност е преустановена и се създава нова структура – Съвет за регионално сътрудничество, като един от инициаторите за това е именно България. За съжаление, в последствие страната ни изостави в известна степен своята водеща роля в Съвета, създавайки по този начин недоверие и пропусайки възможността да използва този уникален инструмент за влияние и развитие на отношенията с тези държави на многостранно ниво. С оглед на стабилизирането и повишаването на сигурността на региона, както и задълбочаването на партньорството с тези държави, България трябва да си възвърне водещите позиции и да постави на предно място това в скалата на външнополитическите си приоритети.

Бихме могли да използваме подкрепата си за членството на тези страни в ЕС, за да засилим партньорството си с всяка от тях. Възможностите за двустранни споразумения за изясняване на проблемите с Македония и Сърбия, например, и засилване на сътрудничеството с Албания и Босна и Херцеговина, предвид ясно заявената позиция за подкрепа за членството им в ЕС, би трябвало да стоят осъзнато сред приоритетите на външната ни политика. Прекаленото задълбочаване в историята и изразяването на крайни позиции, изхождащи от нея, би довело единствено до негативи за страната ни. България ще подобри своя имидж и в самия ЕС, ако прояви силна активност в изграждането на съвместни инициативи за стабилизиране и сътрудничество в региона. Избягвайки политизирането, ние следва да търсим своето място в региона, проявявайки се като своеобразен регионален лидер, възползвайки се активно от стратегическото положение на страната ни.

След неясното бъдеще на Черноморската синергия, особено след бездействието на България по този въпрос, следва да

се осъзнаят възможностите ни в региона, изключително важен от гледна точка на енергийните доставки. При неясна стратегия и забавяне в действията, ролята на регионален лидер би могла лесно да бъде иззета от други страни в региона.

А страните с амбиции да засилят влиянието си в региона на Балканите не са малко. Такава например е Унгария, която председателства ЕС от януари тази година. Тя постави сред своите външнополитически приоритети специалната си мисия за подкрепа на европейския интеграционен процес в Балканския регион, заявявайки желанието си за по-активна роля в региона. Хърватия, намираща се на финала на преговорите за членство в ЕС, също има подобно стремежи. Друга страна, която би могла да бъде фактор в региона е Словения, страна от бивша Югославия, която е достатъчно близо, за да може да осъществи това влияние и да засили връзките си в региона и достатъчно добре развиваща се в ЕС, за да има капацитета да го направи. Словения твърдо и последователно подкрепя европейската и атлантическата перспектива на страните от Западните Балкани и се стреми да играе водеща роля в региона, както в политически, така и в икономически план.

С цел да се осъзнаят възможностите на България за засилване на партньорските отношения със страните от региона, трябва първо да се разгледат отношенията на България с всяка от тях:

България и Албания

Албания е страна, с която можем да поддържаме добри партньорски взаимоотношения. Не бива да се пренебрегва фактът, че албанската нация е разпръсната из Западните Балкани, като значително албанско малцинство има в Македония (25,2%)¹, Косово (92%)². Поради това засилването на връзките със страната, особено в областта на сигурността, е изключително важно.

Страната ни подкрепи членството на Албания в НАТО, тъй

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_Republic_of_Macedonia

² http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Kosovo

като това ще засили регионалната сигурност, като предложи да предостави експертна помощ на Албания за модернизиране на армията. България подкрепя и европейската перспектива на Албания, изразявайки желание за обмен на опит, допринасяйки за по-бързото движение на целия регион към членство в Европейския съюз.

Двете страни имат засилено сътрудничество в борбата с трафика на хора и наркотици и силно полицейско сътрудничество, тъй като тези проблеми са общи и за двете държави и изискват съвместни действия за разрешаването им.

България и Сърбия

България подкрепя сътрудничеството на Сърбия с НАТО в рамките на „Партньорство за мир“. Сигурността в региона зависи от интензивността на сътрудничеството между страните на Балканите, поради което България и Сърбия започнаха преговори относно възможностите за коопериране между армиите на двете страни. Регионалният комплекс на сигурност на Балканите изисква да се осъзнаят общите заплахи и предизвикателства пред сигурността, които не могат да бъдат разглеждани отделно от държавите. Тяхното засилено сътрудничество в областта на сигурността е от изключителна важност за стабилността на целия регион.

Тъй като сложната икономическа и политическа ситуация не позволява на Сърбия да бъде стабилизиращ фактор на Балканите, то България, като пълноправен член на ЕС и НАТО, би могла да се възползва от това, превръщайки се в лидер в региона и поставяйки сътрудничеството и сигурността на преден план сред външнополитическите си приоритети.

Именно поради осъзнаването на важността от засилване на партньорството с тези страни министърът на външните работи на България Николай Младенов стартира своята обиколка на Балканите през 2010 г., отправяйки важно послание към тези страни и целия ЕС. България може и да не е модел за страна-членка на ЕС, но инициативата показва отговорността на страната, целяща да се превърне в конструктивен партньор в

региона и да заеме водеща роля в преговорите с тези държави, важни за общата европейска сигурност, споделяйки натрупания опит от Евроатлантическата интеграция на страната ни.

Българо-сръбските отношения се развиват положително и интензивно, с известно забавяне при признаването на независимостта на Косово. Въпреки това, то не се оказва пречка за двустранната дипломатическа активност през последната година. България заяви своята подкрепа по отношение на сръбската кандидатура за членство в ЕС. През февруари тази година България и Сърбия подписаха двустранен протокол за икономическо сътрудничество, поставяйки сътрудничеството между двете страни в областта на експорта, малките и средни предприятия и организирането на бизнес форуми като основни приоритети. Сърбия има амбицията да се включи като акционер в АЕЦ Белене с дял около до 5-10 процента, както и да участва в Южен Поток и изграждането на магистрала София-Ниш, която е от ключово значение и за ЕС, част от транспортния коридор номер 10. Сърбия осъзнава важността на сътрудничеството с България в областта на енергийните и инфраструктурни проекти. Двустранните отношения следва да се задълбочат, като в развитието им трябва да се наблегне на въпросите за правата на българското малцинство в Западните покрайнини.

Много ефективно е и сътрудничеството в борбата с престъпността между българските и сръбските служби за сигурност, както и в борбата с разпространение на наркотични вещества.¹

България и Босна и Херцеговина

Босна и Херцеговина е една от най-изоставащите държави в региона, главно поради политическата нестабилност в стра-

¹ В рамките на 28-та Международна конференция за контрол на наркотичните вещества /IDEC/, организирана от Агенцията за борба с наркотиците на САЩ /DEA/ през април тази година бяха направени констатации за ефективността на сътрудничеството между двете страни. Изразено бе задоволство от добрите резултати и взаимодействие между ГДБОП и структурата за борба с организираната престъпност на Сърбия.

ната и опасността от дезинтегриране. Именно политическата криза в Босна, която остава дълбоко разединена на етнически принцип, забавя реформите, искани от ЕС. Според последни данни 87% от босненците са заявили, че подкрепят европейските амбиции на Босна и Херцеговина и искат страната да стане член на ЕС. Обещаното членство и една по-активна европейска политика към Босна би спомогнала за тяхното развитие и за осъществяването на реформи в страната. Ако България изиграе ролята на лидер в региона, подкрепяйки членството на държавите от Западните Балкани и в това число Босна и Херцеговина, то тя би могла чрез засилено сътрудничество и използвайки натрупания опит от присъединяването, да спомогне за развитието на страните от региона. Естествено Босна е по-особен случай от останалите страни и би следвало да се подходи към нея по по-различен начин. Засилвайки връзките си със Сърбия, България автоматично засилва връзките си и с Република Сръбска, но България следва да потвърди европейската позиция за една единна Босна и Херцеговина, която може да се присъедини към европейските структури¹. Двете страни (България и Босна и Херцеговина) подписват споразумение за свободна търговия през 2003 година. Според президента на Република България обаче стокообменът все още е по-скоро „символичен“². Страната ни трябва да засили икономическите отношения, най-вече икономическия обмен и туризма между двете страни. Интензивният диалог между България и Босна и Херцеговина следва да продължи, тъй като страните ни нямат политически проблеми, България официално подкрепя членството на Босна и Херцеговина в ЕС и би могла да използва това за засилване на сътрудничеството, както и за подобряване на собствения си имидж в ЕС, изразявайки твърда позиция по въпроса за европейската перспектива и заемайки водеща роля при посредничеството със страните от региона. Страната ни вече е заявила, че би могла да спомогне с експертиза при

¹ Valasek, 2007/ 2008

² Панайотова, 2011

присъединяването към Съюза, като особено важна роля в този процес би могла да играе парламентарната група за приятелство между България и Босна и Херцеговина.

Не бива да се забравя, че България спомогна с изпращането на умиротворителни сили в Босна, които според Небойша Радманович, председател на представителството на Босна и Херцеговина, са подпомогнали стабилизирането на страната. Не бива да се забравя и факта, че България беше първата страна, която призна независимостта на Босна.

Тъй като Босна и Херцеговина се намира в много важен етап на развитието си, предвид политическата дестабилизация на страната, следва да се действа още по-интензивно за засилване на традиционно добрите ни връзки и поставяйки на дневен ред присъединяването ѝ в „европейското семейство“, тъй като това е единствената алтернатива за стабилизиране и демократизиране на държавата. В противен случай забавянето на Европейската политика за разширяване би могла да доведе до демотивация сред населението, нежелание за осъществяване на реформи, дестабилизиране и задълбочаване на политическата и икономическа криза в страната.

Лидерството в Европа по отношение на Западните Балкани би могло и следва да се поеме от България, като страна-членка на ЕС и НАТО, като познаваща специфичната балканска народопсихология, общите културни традиции и начини на действие, както и проблемите пред сигурността, като това би следвало да бъде осъзнато и включено сред основните ни външнополитически приоритети.

България и Косово

България потвърди своята подкрепа за интегрирането на Косово в ЕС. Не трябва да се забравя, че ние бяхме сред първите, които подкрепиха независимостта на Косово и излязоха с аргументи в защита на легитимността на този акт в Международния съд в Хага, акт, който доведе до негодуванието на Сърбия и усложняване на отношенията ни с нея. Страната ни не

само призна независимостта на Косово, но и развива активно отношенията си с новата балканска страна. Косово и България започнаха сътрудничество в културната сфера, което бе последвано от официална визита в страната ни за започване на двустранно партньорство, като по този начин България бе първата страна, посетена някога от делегация на Парламента в Косово. След като Международния съд се произнесе относно легитимността на независимостта на Република Косово от гледна точка на международното право, България призова Сърбия и Косово да започнат провеждането на диалог, който демонстрира възможността ни да бъдем ключов фактор за сигурността и стабилността в региона.

Предвид развитието на двустранните отношения, следва да се разгледа и въпроса за гражданските и политическите права на българското малцинство в Косово, заедно с гаранции за сигурността им, тъй като такъв въпрос не беше поставен при изразяването на позицията на България по въпроса за независимостта на страната. Между 125 000 и 150 000 са българите, намиращи се на територията на Косово (около 7% от населението), като сред тях има българи-мохамедани (горанци и жупци), македонски българи, сърбизирани българи (торлаци и шопи) и албанизирани българи-мохамедани¹. Трябва да се разгледа и въпросът за улесняването на процедурата за получаване на български паспорти на тези българи (особено при гораните, където тя е доста усложнена). В момент, когато тези малцинствени групи виждат своето бъдеще единствено в България и гледат с надежда към страната ни за помощ, ние не би трябвало да им обръщаме гръб².

¹ Повече за българите в Косово вж Сашо Станев: "Свидетелства за българския етнос в населени с албанци земи от албански и неславянски източници", публикувана в сборника: „Българите в Албания и Косово“, С., 2001 г.; Нашенците в Косово, Йордан Колев, списание "ЕК", брой 4, 1999 г.; Българско присъствие в Косово, Ташо Ив. Ташев, д-р по история, в-к "Македония", брой 16, 21 април 1999 г.; Нашенци в Косово и Албания", Таня Мангалакова, "НИБА консулт", София, 2009.

² Таня МАНГАЛАКОВА, 2010

България и Македония

България беше и първата страна, която призна независимостта на Македония на 15 януари 1992 г., но не и македонските нация и език. България подкрепя разрешаването на спора с името на бившата югославска република, но напомня, че „следва да се отчитат историческите и културни реалности, свързани с географската област Македония и факта, че части от тази географска област сега се намират в три държави, включително България”¹. Политиката на Република Македония създава проблеми с употребата на името на географската област Пиринска Македония в България и следователно трябва да потърсим решение на проблема в рамките на общото решение за името на Република Македония.

Поради този и някои други проблеми българо-македонските отношения не са толкова приятелски и добросъседски, каквито са с останалите страни в региона. Поради проблемите с правата на гражданите с българско самосъзнание в страната и репресирането им, поради политизирането на въпроса в Македония, както и поради недостатъчно активната политика на България за защита на своето малцинство. Издаването на български паспорти на македонските граждани с българско самосъзнание не може да се смята за достатъчно решение на въпроса, а предложеният договор за приятелство би могъл да създаде още проблеми във връзка с признаването на идентичността, езика и историята. Трябва да се води активна политика за защита на правата на българите в Македония и да се заяви ясната ни позиция по този проблем при обсъждането на европейската перспектива на страната. Докато не се съгласува този въпрос между двете страни, не може да съществуват условия за подписване на предложения от България договор за приятелство и сътрудничество.

Разбираемо е, че България е заинтересована в нейния ареал да има стабилност и спокойствие, но това не означава жерт-

¹ http://bulgaria.actualno.com/news_156566.html

ване на други основни интереси като защита на българските граждани в чужбина. Предложенията от страна на България са разглеждани със силно недоверие в Македония, а медиите продължават да политизират въпроса. Договорът за приятелство не доведе до нужното осъзнаване на ползите от него от гледна точка на перспективата на БЮРМ за членство в ЕС, както и за възможност добросъседски отношения, особено при спора с Гърция. Но проблемите на Балканите откриват и поле за нови възможности за действие и влияние в региона. Все пак сложните двустранни отношения, белязани от историята, не пречат на развитието на търговско-икономическите връзки между България и Македония, активизирали се през последните години.

България и Хърватия и Черна гора

Отношенията с тези страни са приятелски, като с Хърватия са традиционно добри. България би могла да разчита на партньорски отношения с тях и в бъдеще.

България твърдо подкрепя кандидатурата за членство на Хърватия. Връзките между двете страни са традиционно топли и сърдечни, дори и след отказа на Хърватия на предложението на България за дял в АЕЦ Белене. Страната има собствена енергийна стратегия, поради което не желаше да се включи в проекта, но заяви, че това няма да се отрази на отношенията със страна ни. На Черна гора България предложи да разшири консулските услуги, които предлага като неин представител в други страни. Съществуват условия за засилване на сътрудничеството с тези страни, но не трябва да се забравя за амбициите на Хърватия за влияние в региона и за традиционните приятелско отношение на Черна гора със Сърбия.

Обобщение

Ако трябва да обособим държавите от Западните Балкани в отделни групи и да ги разделим според тяхното икономическо развитие и желание за реформи, Хърватия заема челната

позиция като най-развита в региона, следвана от Черна Гора и Албания, които се приближават към членството, Македония и Сърбия, които продължават реформите, и на последно място Босна и Херцеговина и Косово, които се считат за изоставащи. Това разделение е нужно при осъзнаването на важните партньори в региона за България и възможностите за развитие на отношенията ни с тях.

Анализирайки възможностите за влияние на България в региона на Западните Балкани, трябва да се посочи на първо място членството на страната в ЕС и НАТО, важната роля, която страната ни ще има в по-нататъшното развитие на евроинтеграционните и евроатлантически процеси и в процеса на възприемане на правото на Европейския съюз в региона, възможностите за споделяне на опит и добри практики от предприежителния процес на страната, както и развитието на добросъседските отношения със страните от региона. Но за да успее да окаже нужното влияние в региона и да бъде възприета като пример за успешна интеграция, България трябва първо да разреши собствените си проблеми, работейки по-ефективно по проблемите, свързани с реформирането на съдебната система, борбата с организираната престъпност, енергийната зависимост от Руската Федерация, сигурността по границите, както и в държавата и много други. Условия за засилени партньорства с някои от страните от Западните Балкани съществуват, както и възможности за разрешаване на проблемите с дадени страни като Сърбия и Македония и би следвало да се използват за постигане на приоритетните цели на българската външна политика.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Мангалакова, Таня Г. Л. (04 Април 2010 г.). Нашенци в Косово са изчезващо малцинство. *marica.bg*.
- Панайотова, Д. (04 April 2011 г.). Първанов "натисна" Брюксел за приемането на Западните Балкани в ЕС. *news.bg* .
- Хинкова, Деница С. (2006). Модел за регионалното сътрудничество за сигурност в Югоизточна Европа. *Балкански форум по сигурността, Международна научна конференция*
- Attenborough, A. B. (14 March 2007). "EU Enlargement : The Western Balkans "Research paper 07/27. International Affairs and Defence section . House of Commons library.
- Buzan, B. a. (2003). *Regions and Powers; the Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge.
- Heath, A. (August/September 2006 - CER BULLETIN, ISSUE 49 r.). SERBIA'S CHOICE. *Centre for European Reform BULLETIN* .
- Kühne, B. (2010). Visionen und Optionen, No.15 Are the EU and the Balkans drifting apart? *Форум Социална Демокрация- Визии и Опции за ЮИЕ* , стр. 4.
- Marini, A. (18 February 2010 r.). The Western Balkans will be a major priority for Bulga. *euinside.eu* .
- Network, D. Y. (2005). "Cooperation for a Safer Future". A Regional Security Strategy for the Western Balkans. "Cooperation for a Safer Future".
- Szpala, M. (24 November 2010 r.). The Western Balkans: deadlock in the EU enlargement process. *Centre for Eastern Studies* .
- Tekieli, S. (15 03 2004 r.). European prospects of the Western Balkans. *Centre for Eastern Studies* .
- Valasek, C. G. (December /January 2007/ 2008 r.). The EU must stand firm on Bosnia. *Centre for European Reform BULLETIN, ISSUE 57*.

- <http://www.cross-bg.net/component/content/article/1204164>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_the_Republic_of_Macedonia

Последствия от интеграцията на Западните Балкани в ЕС за България: геополитически аспекти

Иво Илиев

След присъединяването на страните от Централна и Източна Европа в ЕС на дневен ред стои въпросът с приемането на редица страни от Западните Балкани. Може да се предполага, че това ще бъде по-продължителен процес и при много по-стриктни изисквания за изпълнение на критериите от Копенхаген и Маастрихт и то преди приемането на държавите в ЕС. Това се налага от факта, че „интеграционният капацитет“ на ЕС от гледна точка на геоикономически, управленски и финансови ресурси е на изчерпване. Почти провалената Лисабонската стратегия и неяснотите и многото въпросителни с новата стратегия „Европа 2020“ също ще предизвикат сериозен дебат при каква готовност страните от Западните Балкани могат да станат пълноправни членки на ЕС. Икономическата и финансовата криза и бавното излизане на ЕС от нея, и особено на Еврозоната, която се приема като еталон на този етап за успешност на икономическата и политическата интеграция, също ще забави процеса на разширяване до разрешаването на проблемите на страните от PIIGS¹, а възможно и на други страни от Еврозоната. Независимо от тази констатация приобщаването на страните от Западните Балкани е в ход и този процес поражда редица последствия за България. В какви насоки биха могли да се търсят евентуални бъдещи последствия за нашата страна?

В съответствие с упоменатите критерии на ЕС процесът на интегриране на тези страни по своята същност е двупосочен. Искането на ЕС е да се изпълнят определени критерии, за което в предприсъединителния период ще бъдат заделени по програми и проекти сериозни финансови ресурси. Това е първата

¹ PIIGS – Portugal, Italy, Ireland, Greece and Spain

възможност за България да търси активизиране на сътрудничество с тези страни по редица трансгранични и други проекти. Достатъчно е да си припомним активността на Гърция, която усвои милиарди евро по проекти с България в предприєдинителния период. Пример за това бяха различните проекти в районите между общата граница на двете държави, реализирани по оперативната програма *INTERREG III A/ PHARE CBC Greece Bulgaria 2000-2006*¹.

Въпросът за реципрочността на процеса между тази група страни и ЕС е интересен. Едва ли може да се очаква (освен при някакво изостряне на геополитическата ситуация в района) ЕС да направи политически „реверанс“ към тези страни, както се получи с България и Румъния. Ще припомним само, че някои страни от Западните Балкани са много по-обременени от България по отношение на сивата и черната икономика, корупционни практики и развити мрежи на организираната престъпност. Този момент вероятно ще породи допълнително напрежение и за България поради облекчения режим за мобилност на субектите от тези страни, ангажирани в споменатите области. Следователно една от насоките за съвместна работа по проекти с тези страни трябва да се концентрират в тези сфери още в предприєдинителния период за да се облекчи напрежението след тяхното приемане в ЕС. В противен случай ще тече процес на „внос“ на допълнителни корупционни и криминални практики в България.

Ролята на организираните престъпни групировки в страните от Западните Балкани е значителна, те контролират трафика на наркотиците идващи от Азия за Западна Европа и Северна Америка. Корупцията, неефективността на съдебната система и срастването на части от политическия елит с организираните престъпни структури, са сред основните причини за силните позиции на мафиите в страните от Западните Балкани. С появата

¹ Program complement INTERREG IIIA/ PHARE CBC Greece – Bulgaria, http://www.interreg.gr/inst/Interreg/gallery/File/Programmes/ELLADA%20-%20BOYLGARIA/News/EN/14-06-05/__.pdf

на Косово на политическата карта на света, албанските мафиотски фисове¹ – Кула, Брокай, Абази и Борици намериха нови партньори в реекспорта на наркотици. Днес Косово постепенно се превръща в център на организираната престъпност на Балканите. Различните доклади, свидетелстващи за увеличаването на нивото на организираната престъпност в региона, показват тревожна тенденция за бъдещето на Западните Балкани².

В духа на теорията за симетричност и асиметричност на заплахите за сигурността, процесът едва ли ще бъде еднопосочен. Включването на тези страни в НАТО и ЕС ще окаже натиск върху факторите, които генерират в тези страни опасност от асиметрични въздействия. От друга страна, поради наслоени исторически и съвременни фактори (някои споменати по-горе) не може да се изключи окончателно възможността за преливане на елементи от единия вид заплаха към другия. Във всеки случай България като страна-членка на ЕС ще бъде принудена да следва общите насоки, а не собствени концепции и стратегии, обременени или не исторически.

В предприсъединителния период на тези страни и в етапа на същинско участие в процеса на европейската икономическа интеграция ще възникнат допълнителни възможности и шансове за активизиране на икономическите, фирмени и търговски отношения, но вече по изискванията на ЕС. Това може би ще бъде най-сериозното очаквано предизвикателство за България, на което страната трябва незабавно да обърне внимание. В противен случай в икономическото пространство на тези страни много бързо ще се запълни от икономически и фирмени структури от развитите страни-членки на ЕС. Подобно развитие е много вероятно като се има предвид, че много от тях ще използват нашата страна като икономически плацдарм за интеграционна инвазия в страните от Западните Балкани. Този момент е твърде обезпокоителен, особено ако се отчита,

¹ Фис (fis на албански език) – организационна структура в Албанската мафия; група хора свързани помежду си посредством кръвта

² Crime and its impact on the Balkans – march 2008, www.rcc.int

че България и към настоящия момент няма разработена геополитическа и геоикономическа визия за действия в региона на Западните Балкани. Подобно развитие се подклажда и от някои фактически исторически тежнения като висиящия въпрос за Западните покрайнини, агресивната и неоправдана от гледна точка на българската позиция, политика на Македония, неясните процеси за отделяне на Войводина и Санджак от Сърбия, съдбата на сръбските „граждани“ в Република Сръбска в Босна и Херцеговина, и в Република Сръбска Крайна в Хърватия, което ще изисква адекватна политическа и икономическа позиция на България като членка на ЕС.

Възможни са и други негативни последици за България от интеграцията на Западните Балкани, като тук трябва да се обърне внимание на тероризма, който в последно време засилва сферата на своето влияние на Балканският полуостров. Притеснително е, че бивши членове на Армията за освобождение на Косово, организация, която бе обявена от специалният пратеник за Балканите на президента на САЩ Бил Клинтън Робърт Гелбърд за терористична група¹, днес са част от политическия елит на Косово.

Разпространението с тревожни темпове на набиращото все по-голяма сила, радикално ислямистко движение – ухаби́зм на Балканите също може да се дефинира като негативна последица от интеграцията на тези страни в ЕС. Изключително тежката политическа, икономическа и социална обстановка в районите населени предимно с мюсюлманско население, подтиква голяма част от обществото да възприеме принципите на ухаби́зма². Освен в Босна и Херцеговина, ухаби́стката опасност е видна и в Македония, Санджак и Косово, като в последно време се наблюдава преместване на центъра на активност на ухаби́тите от Босна и Херцеговина в Санджак³. Комплексността

¹ Terrorist Groups and Political Legitimacy, <http://www.cfr.org/terrorism/terrorist-groups-political-legitimacy/p10159>

² Новинар, „Призракт на ухаби́зма вече броди из Балканите“ (17.02.2010), http://www.novinar.net/news/prizrakat-na-uahabizma-veche-brodi-iz-balkanite_MzE5Mzs0.html

³ Филимонова А., „Битката за Санджак“, сп. Геополитика, 2011

на проблема с разпространението на радикален ислям, изисква търсене на подход на наднационално и регионално ниво, като България може и трябва да играе съществена роля в търсенето на решение на проблема. В противен случай нещата могат да излязат извън контрол и да бъде застрашена не само сигурността в Югоизточна Европа, но и тази на целият континент.

В заключение трябва да се каже, че България трябва да положи неимоверни усилия за интегрирането на държавите от Западните Балканите в евроатлантическите структури, въпреки потенциалните недотам положителни последствия от тяхната интеграция за нашата страна, с надеждата, че това ще намали като цяло етническото и национално напрежение между страните в региона и ще създаде начален пункт за създаване на кооперативен подход за решаване на съществуващите проблемите.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Списание „Геополитика” 2010-2011
- Доклад „*Crime and its impact on the Balkans - march 2008*”, www.rcc.int
- <http://ec.europa.eu/>
- <http://www.novinar.net/>

Авторитетът на България и нейното влияние сред страните от Западните Балкани

Виолета Пенчева

България на Балканите е географски и геополитически център и би следвало да гони амбицията на лидер и обединител в района, както и да гарантира постигането на съвременните евро-стандарты за добросъседски отношения¹ от страните-кандидатки за членство в ЕС. В тази връзка е налице необходимостта от воденето на умела, целенасочена, но и гъвкава външна политика спрямо Западните Балкани, с цел утвърждаването на България като водещ фактор в регионалната политика².

Външнополитическата стратегия на страната трябва да следва ясна и позиционирана идея за осигуряване на стабилност и сигурност на Западните Балкани, което не е в разрез с европейските интереси. Многостранныят регионален диалог трябва да се води в по-широкия контекст на изграждане на общоевропейско и евроатлантическо пространство на сигурност и икономически просперитет.

България не един път е доказала медиаторската си роля в областта. Тя е важен фактор в ПСЮИЕ³, и именно по време на българското председателство се завършва трансформацията на структурата и тя става Съвет за регионално сътрудничество⁴.

¹ По-голям политически ангажимент за насърчаване на икономическата интеграция и подобряване на достъпа до пазара. Улесняване на легалните кратки пътувания. Политиката на добросъседство в разрешаването на „замразени“ конфликти с помощта на пълния набор от инструменти.

² Според Хартата на Конгреса на местните и регионални структури в Европа регионът включва „административна власт на ниво непосредствено под националното, която притежава собствени функции в управлението и органи, назначени чрез избори.“

³ Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа;

⁴ Със създаването на Съвета за регионално сътрудничество на държавите от Балканския полуостров през февруари 2008 г. в София, може да се счита, че са налице предпоставките за разгръщането на нов етап в осъществяването на стопански-те отношения на Балканите. Като цяло този етап може да се определи като етап на „интензивна европеизация“ на балканското икономическото сътрудничество.

Важно за страната е да постави като приоритет регионалните инициативи¹, защото именно те водят до по-добро икономическо, политическо и социално-културно състояние.

След приемането на България в Европейския съюз през 2007г. се открояват три елемента, които повишават авторитета ѝ сред страните от района. Членството дава гаранция за устойчивост на демокрацията, която може да се изнесе извън нашите граници и да спомогне за диалога и реформите, които се провеждат с потенциалните кандидати Албания, Босна и Херцеговина, Черна гора, Сърбия и Косово. Създава се устойчива правно-нормативна база за нормално функциониране на пазарната икономика, която може да бъде пример за страните от Западните Балкани. Перспективата за бъдещо членство в Съюза представлява мощен стимул за провеждането на икономически реформи в региона. Гражданите, независимо от това къде живеят, получават равни права² с тези на местните граждани в страните, в които пребивават.

В споразуменията на ЕС със страните от Западните Балкани е предвидено “задължение за развитие на регионалното сътрудничество”³ - нещо, което не е фигурирало в нито едно от споразуменията на кандидатките за членство преди това. Регионалното сътрудничество предполага либерализация на търговията като ЦЕФТА⁴, премахване на визовите режими между държавите от региона, изграждане на регионален енергиен пазар, трансгранично управление на водните ресурси, сътрудничество в областта на науката, иновациите, информационните и комуникационните технологии, прилагането на единни критерии за хармонизация на законодателството. Именно тук Бъл-

¹ Транспорт, икономика, инфраструктура, енергетика, туризъм и др.

² <http://europa.bg/htmls/page.php?id=1217&category=235>

³ <http://www.mfa.bg/bg/pages/view/23>

⁴ ЦЕФТА е многостранно споразумение за създаване на зона за свободна търговия чрез постепенно премахване на митата за индустриални стоки, либерализиране на търговията със селскостопански продукти и свободна конкуренция на територията на страните – членки. От 1 май 2007 год. страните по ЦЕФТА споразумението са: Албания, Босна и Херцеговина, Хърватия, Македония, Молдова, Черна гора, Сърбия и Косово.

гария може чрез своето влияние и пример на страна-член на ЕС, НАТО, ОССЕ и други структури, да „изнесе“ установените практики у нас и да подпомогне „европеизацията“ на Западните Балкани. По този начин нашата страна би затвърдила и своя авторитет за бъдещите отношения в региона. Следвайки тази стратегия, България би спечелила твърдо име на доминиращ елемент, който безпрепятствено може да преследва интересите си в Западните Балкани.

За да бъде повишен и в други аспекти авторитетът на България, то следва да изкристализират интереси на държавата и по отношение на района. България като политически субект разполага с минимум от политически средства, които включват на основно място държавната организация¹ (вътрешна и външна). Чрез нея може да се осъществи пряк диалог, комуникация и общуване с останалите държави от Западните Балкани. Именно тогава влиянието (или предоставената информация, която изисква обратна реакция) може да бъде осъществено. България разполага и с група политически идеални средства, които произтичат от равнопоставеност и определен статут на международната сцена. Страната ни като членка на ЕС и НАТО би следвало да оказва огромно влияние на съседните държави, тъй като притежава ред привилегии. Така държавата притежава съвкупност от организирани и регламентирани (чрез статuti, двустранни и многостранни договори, правилници, устави на международните организации) взаимодействия, които имат традиция, история, инерция и предполагаемо бъдеще по логиката на инерцията. Като част от идеалните средства България има образ, име и определено влияние, което е свързано с авторитет.

Българските институции, частният сектор, неправителствените организации, академичните среди и отделните експерти имат възможност равноправно да участват във всички програми на регионалните инициативи. Тяхното участие би имало не само икономическо измерение. То предполага издигане на бъл-

¹ На централно равнище това са ведомства, изпълнителна власт, народно събрание и др., както и задгранични представителства.

гарския авторитет² и влияние в съседните държави от Западните Балкани и повишаване на националното самочувствие. Участието на България в тази насока има национално значение, изисква активна политика и подготовката за това може да започне, както по правителствена, така и по неправителствена линия.

България следва да спазва **три основни принципа** при комуникацията си със Западните Балкани, за да може да осъществи максимално интересите си и в същото време да подпомага социално-икономическото развитие на региона. В основна степен българската външна политика трябва да се насочва към нови послания, както на двустранна, така и на многостранна основа. Пример за това може да бъде развитието на единна туристическа дестинация, която да спомогне за етно-културното обединение на района и намаляване на тлеещите и замразени конфликти. В периода на постсоциалистическа трансформация България се открии с определена вътрешнополитическа стабилност, което не позволи блокиране на туристическата и посещаемост, както това се случи с държавите от Западните Балкани. В регионален геополитически план, тя се установи като безопасна зона на Балканите, опазвайки се от етнически и военни конфликти.

България като страна членка на ЕС следва да защитава, както своите интереси, така и общоевропейските такива, но те може и да не се различават от интересите на Западните Балкани. Посланията, които се отправят, трябва да са формулирани ясно и да са в интерес на дадената страна, като може дори да са от значение за региона.

¹ Авторитетът е постоянно едностранно влияние от една държава към много други. Авторитетът може да бъде в известна степен институционализиран. Авторитетът като влияние, в този смисъл, дава по-скоро политическо влияние, но може да има и икономически, военни и др. измерения. Авторитетът е особеност на държава, която е легитимна във всяко отношение. За разлика от другите форми на влияние, при авторитетът, като постоянно едностранно влияние, обектите автоматично, самостоятелно, без еднократен политически акт от страна на оказващия влияние субект, действат съобразно неговите предпочитания или воля, т.е. извършват действия в негов интерес.

Не на последно място нашата страна трябва да **успява** да говори на езика на реципиента – не може да се говори за изкореняване на корупцията в Албания или премахване на сивата икономика в Босна и Херцеговина. Постепенно трябва да се налагат ограничителни мерки и реформи в законодателството, които да намалят дяла на тези престъпления.

Естествено продължение на формиране и разширяване на влиянието и авторитета на България е определяне на целевите групи – това може да е правителството на определената страна или част от населението, а може и да са различни неправителствени структури. Оттук съответно възникват разнообразните канали, средства и техники за оказване на влияние. През призмата на значителните различия в културната област и развитието в образованието, биха могли да се засилят програмите за международен обмен и организиране на възможности за обучение на чуждестранни студенти на страните от региона в България. Също така може да се подпомагат правителствени агенции при намиране на политически решения за променящата се ситуация в региона.

Наред с общуването, междудържавно или дипломатическо, България би следвало да организира и външнополитическа или задгранична пропаганда, ориентирана към сънародници, към заинтересовани среди: делови, политически, културни и др., към развитие на сътрудничеството с нашата страна, както и към политически значими фигури, групи или субекти в даденото общество, които имат отношение към външнополитическия процес. Липсата на такава пропаганда води до неясноти, размиване на интересите и недобра комуникация.

Групата от влияния, които България може да насочи към Западните Балкани, често пъти са действия, които нямат за цел непосредствено влияние, т.е. влиянието е съпътстващ резултат. Този резултат става възможен като следствие от развитието на сътрудничеството между две държави. **Колкото повече две държави си сътрудничат, толкова по-взаимозависими стават**, толкова повече се обвързват интересите им като възможност за реализация, толкова повече е сигурно, че ако нещо

е в интерес на Сърбия примерно, то е много вероятно да е и в някакъв интерес, макар и не същия, за България и обратно. Това принципно предполага възможността страните взаимно благотворно и успешно да си влияят за целите на по-нататъшното развитие на сътрудничеството им или максимизиране на благото в резултат на това сътрудничество, което заедно произвеждат, но не биха могли поотделно. Влиянието на България в случая може да предположи определена предсказуемост в поведението, а оттук – стабилност и сигурност.

Влиянието, което българските институции или неправителствени организации оказват най-често, би било успешно, ако се използват общоприети ценности. Тъй като ценностите в една или друга форма присъстват в индивидуалното или в масовото съзнание, те позволяват да се говори на един разбираем, приемлив език и като правило са в интерес и на едната, и на другата страна. Ето защо могат да се обособят две групи ценности, които България да използва при опитите си за влияние върху Западните Балкани. Широко разпространено е позоваването на ценностите на благоденствието, благополучието – увеличаване на националното богатство, увеличаване цената на националната валута, балансиране на платежния баланс и на бюджетния дефицит, увеличаване реалните доходи на населението, понижаване на безработицата и повишаване на заетостта, увеличаване прираста на БВП и икономическия растеж и др. Друга група са ценностите, произхождащи по-скоро от обичаите, но и в определена степен от Женевските конвенции¹ - изисквания към дипломатическата вежливост и взаимно уважение, легитимност, уважение на правовия ред, правота в определени случаи на даден субект и силата.

В предприсъединителния процес на Западните Балкани, България е в позиция да изгради още по-близки двустранни отношения със страните от региона, включително съдействайки за тяхното приемане в структурите на ЕС и НАТО. Не е за подценяване факта, че гражданите на балканските държави оце-

¹ <http://www.bghelsinki.org/index.php?module=pages&lg/bg&page=treaties>

няват високо положителните промени настъпили в България след присъединяването и към Европейския съюз. В техните очи България до голяма степен се е стабилизирала финансово и икономически, което от своя страна е довело и до значителна градация и в междуличностните отношения. В допълнение, противно на съществуващия сериозен респект и дори бариера спрямо Западноевропейските държави, България все още се възприема като „близка“ държава от Западнобалканските страни, което предразполага към по-голямото им отваряне към нас, отколкото към страните от „Стара Европа“.

Именно тази „междинна“ позиция на България би трябвало да е скритото и „оръжие“ веднъж в двустранните и отношения със страните от региона и втори път като междинно звено между регионалните държави и ЕС.

За всеки е ясно, че България има дългосрочен интерес да подпомага процеса на присъединяване на страните от Западните Балкани, както и да ги лансира. Това е последователен процес, който води до укрепване на стабилността в региона и спомага за развитието на по-сериозни и стабилни двустранни отношения.

Политическата нестабилност в Босна и Херцеговина като заплаха за сигурността на Балканите. Ролята на България.

Алеко Стоянов

Болезненият разпад на бивша Югославия доведе до редица войни на Балканите и то във времена, когато Европа беше забравила какво е да водиш бойни действия на собствена територия. Отделянето на Босна и Херцеговина ескалира в тригодишна гражданска война, която отне живота на повече от 100 000 души, близо 2 милиона бяха прогонени от домовете си и се принудиха да търсят убежище извън родината си.¹ 80% от индустрията, жилищата и инфраструктурата на страната бяха разрушени², което допълнително затрудни следвоенното възстановяване. Конфликтът имаше силно негативен ефект, както върху жителите на бившата югорепублика, така и върху целия район. Макар намесата на НАТО да сложи край на военните действия, а с мирните договори от Дейтън и Париж официално да се постави началото на следконфликтното възстановяване, формула за траен и стабилен мир в Босна и Херцеговина не беше открита. Военното противопоставяне, съпътствано от смърт, разрушения и жестокости, не даде шанс на жителите на новата държава да намерят общ път, по който да тръгнат и да градят заедно своето бъдеще. Вместо това те продължават да гледат и да живеят в миналото, и сякаш отказват да повярват, че нещо по – добро може да съществува.

Има различни причини за политическата нестабилност в Босна и Херцеговина. На първо място, това е липсата на сътрудничество между трите основни етноса – сърби, хървати и бошнаци. Спомените от войната все още са пресни, а белезите не са заздравели. Конфликтът на идентичността все още не е

¹ <http://www.saferworld.org.uk/smartweb/where/bosnia-and-herzegovina>

² Kurth, H. 2009: Bosnien und Herzegowina – 2014. Wo wollen wir hin? Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, S. 266.

преодолян и не е преминал на ниво „ние срещу тях“, където етническата или пък религиозната принадлежност играят много по – малка роля от реалния проблем. Все още самият факт, че даден човек е сърбин или бошнак е основателен повод за конфликт и нежелание за сътрудничество от страна на представителите на другия етнос. И докато този начин на поведение е някак си по – допустим за обикновения човек, то от политиките се очаква да проявят държавническа мъдрост, да превъзмогнат миналото и да търсят общ език за решаване на заобикалящите ги проблеми(а в Босна и Херцеговина те никак не са малко). За съжаление политическите лидери в страната не се отличават особено от своите избиратели и пренасят конфликтното си възприятие на политическата сцена. По този начин, независимо от краткосрочните политически дивиденти, които някои от тях ще извлекат, се жертват жизненоважни дългосрочни цели, за което плаща цялото общество.

Друг аспект, който опосредства сложната политическа ситуация в страната е държавната структура на Босна и Херцеговина. Според Дейтънското мирно споразумение страната се разделя на федерация Босна и Херцеговина (федерация на мюсюлмани и хървати), Република Сръбска (населявана главно от босненските сърби) и окръг Бръчко, който е се управлява съвместно от федерация Босна и Херцеговина и Република Сръбска¹. Също така се въвежда и Службата на Върховен представител, който разполага с широки правомощия и може да уволнява служители и да въвежда закони. Слабите централни институции не са в състояние да работят ефикасно, което води до все по – голямата автономия на отделните области и увеличава зависимостта от международните институции. По този начин се намалява възможността Република Босна и Херцеговина да се изгради като една пълноценна и самостоятелно функционираща държава.

Нежеланието за диалог както и нестабилните национални

¹ http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/features/setimes/articles/2005/12/12/reportage-01_12.12.2005r.

институции дават възможност на отделните етноси да преследват своите егоистични цели, без да съблюдават последиците от своите действия за Босна и Херцеговина. След последните общи избори провели се през октомври 2010 г. Босна и Херцеговина все още няма правителство. Лидерът на Съюза на независимите социалдемократи (СНСД) Милорад Додик (Република Сръбска) категорично се противопоставя на желанието на ръководителя на Социалдемократическата партия (СДП) на Босна и Херцеговина Златко Лагумджия (Федерация Босна и Херцеговина) за конституционна реформа, която да заздравя националните власти на страната, с аргумента, че по този начин бошнаците искат едностранно да ръководят страната. Хърватите пък, които искат по – голяма автономия и, които до известна степен се стремят да се отделят от федерация Босна и Херцеговина в самостоятелна област, блокираха избора на федерален парламент като не излъчиха народни представители в три хърватски кантона. Така СДП единствена изглежда, че иска да прокара реформи в съгласие с международната общност, с които да заздравя националните институции и да даде реален шанс на страната да започне да функционира нормално. За съжаление бламирането от страна, както на хървати, така и на сърби до този момент не дава надежди за скорошен изход от патовата ситуация. Това от своя страна крие риск от провал на държавата, радикализиране на отделни части от обществото и дори от нова гражданска война, която ще заплаши сигурността не само в района, но и в Европа.

Като най-голяма заплаха за сигурността на Босна и Херцеговина може да се разглежда отсъствието на силно централно правителство, което има достатъчно правомощия да управлява страната. Липсата на единно политическо ръководство в балканската страна е основен източник на нестабилност, тъй като реално погледнато не съществува власт, достатъчно силна, която може да упражнява легитимно насилие върху цялата територия, ако перифразираме Макс Вебер. Отсъствието на правителство, което да прокара жизненоважните реформи, задълбочава икономическата криза. За изминалата година, по официални дан-

ни, безработицата в Босна и Херцеговина е била 42%¹, а близо 90% от младежите желаят да напуснат страната². Ниската трудова заетост, съчетана с ниски доходи и липса на перспективи, води до увеличаване на престъпността и несигурността. Невъзможността за разбирателство между политическите лидери на различните етноси в Република Босна и Херцеговина увеличава опасността от това всеки сам да търси решение на проблемите, а сепаратистките възгледи и идеи стават все по – силни. Това крие сериозен риск от разпадането на републиката и ново прекрояване на границите на Балканите, което ще дестабилизира европейския югоизток. Едностранното обявяване на независимост на Косово, беше прецедент на който биха могли да се позоват лидерите на Република Сръбска или пък хърватите във Федерация Босна и Херцеговина. Доколкото на Балканите важи принципът на скачените съдове – проблеми в една от страните автоматично се прехвърлят в друга, то можем да очакваме сериозни дестабилизационни процеси в тази част от Европа. При евентуално разпадане на Босна и Херцеговина, най – вероятно ще се стигне до кризи и в останалите балкански държави. В Сърбия например, мюсюлманското население от областта Санджак или пък автономната провинция Войводина също могат да отправят искания за независимост от Белград. Албанците, живеещи в Черна гора, може да поискат да се отделят или да се присъединят към Албания, или Косово. Същото, но в по-голяма степен предвид събитията от преди десет години, може да се очаква в Македония (Бивша Югославска Република Македония) където албанското малцинство, често се противопоставя на Скопие и недоволства срещу политиката на правителството. Не на последно място има риск и за териториалната цялост на българската държава, на чиято територия живее близо 750 хил. турско малцинство³. Този тип заплаха идва не толкова от

¹ http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2010/10/01/970006_vlak_zak_nikude_01.10.2010r.

² Kurth, H. 2009: Bosnien und Herzegowina – 2014. Wo wollen wir hin? Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, S. 283.

³ <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=92&id=247>

някакви самоосъзнати и организирани сепаратистки движения на самите мюсюлмански малцинствени общности (изключение, може би правят само албанците на територията на Македония), колкото от наличието на отделни радикални елементи, които проповядват войнствен ислям и призовават към свещена война с „неверниците“. Вследствие на войните в Босна и Херцеговина, както и в Косово на тяхна територия останаха да живеят не малък брой муджахидини (предполага се, че техният брой е около 750 души¹), участвали в бойните действия срещу сърби и хървати, които днес набират съмишленици най – вече сред младото население². Макар и да не бяха намерени неоспорими доказателства в подкрепа на твърдението, че атентаторите извършили взривовите в Мадридското метро на 11 март 2004 г. са били обучавани в лагери на Ал-Каида, разположени на територията на Босна и Херцеговина³, това допълнително затвърди негативната репутация на страната като източник на заплаха за европейската и регионалната сигурност.

Ролята на България

България отдавна се е нагърбила със задачата да европеизира Балканите. Предвид опасността, която политическата нестабилност в Босна и Херцеговина представлява не само за района на Западните Балкани, но също така и за страната (риск от радикализиране на мюсюлманското малцинство свързано най-вече с тероризъм, бежански потоци, организирана престъпност) София трябва да води активна и последователна политика спрямо Сараево, като спомогне за преодоляването на патовата ситуация там.

Ако „роенето“ на нови държави на територията на бивша

¹ Woehrel, St. 26 July 2005: Islamic Terrorism and the Balkans. CRS Report for Congress.,p.3.

² Киров, К. 11.09.2007г.: Рискове и заплахи за сигурността в Югоизточна Европа. Доклад пред Петия форум по сигурността в Югоизточна Европа. София, стр. 4.

³ Woehrel, St. 26 July 2005: Islamic Terrorism and the Balkans. CRS Report for Congress., p.4

Югославия продължи, това ще дестабилизира не само Балканите, но също така и България, и дори Европейския съюз (ЕС). Досегашната практика показва, че на Балканския полуостров раждането на нови държави е свързано с кръвопролитни войни, етнически прочиствания и бежански потоци. Евентуалното разпадане на Босна и Херцеговина може да задвижи цял процес от подобни събития, които ще оставят Западните Балкани за дълго време в периферията на Европа.

С какво може да помогне България и защо е важно да бъде активна?

На първо място България трябва да се постарее да върне фокуса на ЕС върху Западните Балкани, който в момента се измества към други точки по света. Трябва да се припомни на европейците, колко е важно да се намери решение за стабилен мир в Босна и Херцеговина, което да позволи на страната да се развива нормално и най-накрая да стъпи на пътя към пълноправно членство в ЕС. Само ако пред Сараево има ясни перспективи да се присъедини към европейското семейство, ЕС може да използва успешно политиката на условността, чрез която успява да накара кандидат-членките да извършат необходимите реформи. От друга страна на властите в Босна и Херцеговина трябва да се даде недвусмислен знак, че в ЕС ще влезе цяла Босна и Херцеговина като една държава и, че на отделни нейни части перспективи за членство няма да бъдат давани.

Предвид етническото противопоставяне, което е един от ключовите проблеми в Босна и Херцеговина, България може да играе водеща роля в предаването на добри практики на своя етнически модел. Успехът на тази политика не само би отстранил едно важно препятствие пред нормализирането на ситуацията там, но също би довел и до политически дивиденти за страната – увеличаване на българското влияние и натрупване на международен престиж.

Друг инструмент, който София успешно може да използва, е оказване на натиск върху Загреб и Белград, които от своя

страна да упражнят влиянието си върху хърватите и сърбите в Босна и Херцеговина за постигане на политически компромис. Като пълноправен член на ЕС България може да изтъргува своята подкрепа за еврочленство на Хърватия и Сърбия, срещу тяхно съдействие в Босна и Херцеговина.

Също така България може да застъпи тезата за влизането на шестте страни от Западните Балкани – Албания, Босна и Херцеговина, Бивша Югославска Република Македония, Косово, Сърбия и Черна гора заедно в ЕС. По този начин има по-голяма вероятност за диалог между тези страни, които да положат взаимни усилия за решаване на двустранните си проблеми. Така ЕС би си спестил неприятностите да се превръща в посредник между тези държави при уреждане на двустранните спорове, а също така и ще отклони възможността да внася допълнителни проблеми в Съюза. Предвид специфичния характер на Балканските народи обаче тази стратегия може и да не се окаже толкова печеливша. Възможно е да се получи обратен ефект и страните от Западните Балкани вместо да решават проблемите заедно да откажат да водят преговори. Дали това ще се случи зависи от перспективите за членство и дали обещаваните ползи ще бъдат достатъчен стимул за тези народи да изгладят своите противоречия.

Освен членството си в ЕС и НАТО, България може да използва и Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа в рамките, на който да повлияе положително върху стабилизирането на Босна и Херцеговина и на района на Западните Балкани.

За да постигне всичко това, обаче България трябва да води активна и динамична външна политика, като не ограничава действията и намеренията си само на думи, а премине към практическото им осъществяване.

Разпадът на Социалистическа федеративна република Югославия дестабилизира Балканите за дълъг период от време. Интензивната гражданска война в Босна и Херцеговина, съпътствана от огромни материални и човешки жертви, остави трайни белези сред сърби, хървати и мюсюлмани. Това не им позволи да намерят общ език за съвместни действия, чрез които

да изградят новата държава. Сложното държавно устройство, предписано от Дейтънското мирно споразумение, както и отказът от сътрудничество между трите водещи етноса са основна причина за политическата нестабилност на страната, което от своя страна се явява и заплаха за сигурността в Югоизточна Европа. България, която дълго време и особено в периода на войните в бивша Югославия беше възприемана като остров на стабилност, има силен интерес от нормализирането на обстановката в Босна и Херцеговина. Рискът от ново прекрояване на границите на Балканите, което ще дестабилизира района налага активната роля на България и търсенето на взаимно-приемливи решения. София трябва да използва позициите и влиянието си като страна членка на ЕС и НАТО, за да върне част от фокуса върху Западните Балкани. Без ясни перспективи за членство в ЕС Босна и Херцеговина е малко вероятно да се придвижи напред и да излезе от патовата ситуация. България разполага с достатъчно възможности и инструменти, чрез които може да стимулира диалога между сърби, хървати и мюсюлмани в Босна и Херцеговина, но за да ги приложи успешно е необходимо да следва активна, динамична и последователна външна политика.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Киров, К. 11.09.2007г.: Рискове и заплахи за сигурността в Югоизточна Европа. Доклад пред Петия форум по сигурността в Югоизточна Европа. София.
-
- Kurth, H. 2009: Bosnien und Herzegowina – 2014. Wo wollen wir hin? Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo.
- Woehrel, St. 26 July 2005: Islamic Terrorism and the Balkans. CRS Report for Congress.
- Wölkner, S., Maric, I. 04.04.2011: Bosnien und Herzegowina: Von der „doppelten Krise“ zur Systemkrise. Konrad Adenauer Stiftung, Sarajevo.
-
- <http://www.saferworld.org.uk/smartweb/where/bosnia-and-herzegovina>
- <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/features/setimes/articles/2005/12/12/reportage-01> 12.12.2005г.
- http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2010/10/01/970006_vlak_za_nikude 01.10.2010г.
- <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=92&id=247>
- <http://www.monitor.bg/article?id=97502> 11.10.2006г.
- <http://geopolitica.eu/>
- <http://www.euinside.eu/>

Състояние и тенденции на пазара в Косово. Перспективи за българския бизнес.

Васил Василев

Най-младата държава в света навърши три години от обявяването на независимостта си. Това обаче далеч не бе повод за радост за населението на Косово. Макар страната да се радва на признанието на 75 страни в света (включително 22 страни от ЕС), независимостта не изглежда реална. Крайно време е управляващите да „оставят“ еуфорията и да се изгради дългосрочна стратегия за справянето с множеството проблеми, да се следва целенасочена политика.

Важен аспект за интеграцията и развитието на Косово се явяват отношенията с България. Това е много добра възможност за страната ни да се установи като основен партньор на Косово от страна на ЕС. Новородената ни съседка има проблеми с престъпността и корупцията, съответно и упадък в развитието на частния сектор, както и нарушения в съдебната система¹. Това са важни фактори, които на този етап пречат на преките чужди инвестиции (ПЧИ). Трябва да се има предвид и това, че формираният се пазар е сравнително нов и крие рискове, поради непознаването на неговите специфики (потребители, региони). Но за да бъдат подобри публичните финанси, има нужда от инвестиции в нови пазари и отрасли, които до този момент не са били толкова силно застъпени. Развитието на малкия и средния бизнес трябва да бъде приоритет. Чрез този подход може да се постигне макроикономическа стабилност, създаване на нови работни места и укрепване на единния пазар. Но това е немислимо без повишаване на производителността и насочване на инвестициите към производства с висока добавена стойност. Задълбочаването на външнотърговските отношения с Косово би било крачка напред за българската

¹ Вж. Council of Europe, Draft Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, „Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo” report by Dick Marty

икономика, макар на този етап Косово да не е сред страните, с които имаме възлови търговски взаимоотношения.¹

Таблица 1. Стокообмен между Република България и Косово /UNMIK/ (млн. евро):

Година	Стокообмен	Износ - FOB	Внос - CIF	Търговско салдо - FOB/CIF
2006 г.	0,037	0,037	0	0,037
2007 г.	36,352	33,977	2,374	31,603
2008 г.	51,990	43,881	8,109	35,771
2009 г.	47,708	43,442	4,266	39,175

Източник: Отдел “Европа”, Дирекция “Външноикономическа политика”, Министерство на икономиката, енергетиката и туризма.

Ако подложим на анализ икономическата среда в Косово, можем да открием три приоритетни направления за инвестиции: енергиен сектор, туризъм и услуги. Въпреки това не бива да се подценяват и други два важни сектора: селско стопанство – над 53% от площта на страната е обработваема земя, но няма достатъчно инвестиции за модернизиране на технологиите; строителство – остра нужда от изграждане на нови селища и пътна инфраструктура.

Енергийният сектор е може би най-примамлив за българските инвеститори. Косово разполага с богати подземни богатства, със своите 14,700 млн. тона лигнитни въглища е на пето място в света. Запасите са разпръснати по поречието на река Дреница и областта Дукагини, но извличането им в момента е ограничено само в басейна на Косово. Освен това, Косово е страна, богата и на цинк, стомана, злато, кадмий, бисмут и др.² Не случайно вестник “Ню Йорк Таймс”, още през 1998 г., нарича региона на Трепча³ “най-ценното парче земя на Балканите”.⁴

¹ За 2009 г., Косово е на 38мо място в износа на България (дял от 0,4%), на 81во във вноса на страната ни и на 55то по общ стокообмен (дял от 0,2%).

² Независима комисия за мини и минерали, <http://www.kosovo-mining.org/kosovoweb/en/mining/minerals.html>

³ Трепча е миннообогатителен комплекс в северната част на Косово, където се намира най-богатата оловно-цинкова мина в Европа – Стари Трг.

⁴ Hedges, Chris, Stari Tng Journal; Below It All in Kosovo, A War's Glittering Prize, July 8, 1998, The New York Times online edition

Същевременно трябва да отчитаме ефекта на природните бедствия, войните и политическия вакуум, които оказват сериозен натиск върху движението на цените на суровините¹.

Съществуват и някои много тревожни факти, поради които секторът се развива толкова бавно. Един от тях е регулирането на цените на електричеството от правителството за сметка на пазара. По този начин се ограничава притокът на преки чуждестранни инвестиции, а от там и икономическия растеж. Макар в краткосрочен план тази политика да е атрактивна поради по-ниските цени на електроенергия, то в дългосрочен план няма как да сработи, защото недостигът на мощности ще се увеличава постепенно. Нуждата от инвестиции в енергийната инфраструктура ще бъде осезаема, а установеният монопол няма да може да ги осигури. Опитът, който България притежава в пазарната интеграция отношение на енергийната ефективност, може да бъде приложен в Косово и по този начин инвеститорите ще могат да се възползват от очертаващата се перспектива за растеж на цените на енергийните ресурси през идните години. Подобна е и целта на подписаният преди година Меморандум за сътрудничество между България и Косово в областта на енергетиката.

Чудесна предпоставка за интензифициране на икономическите отношения в сектора се явява и започналото вече реструктуриране на въгледобива, както и изграждането на нова електроцентрала. В това направление българската страна може да изиграе активна роля за модернизацията на миннодобивни предприятия в новородената държава, а българските компании да участват в търгове за изпълнение на енергийни проекти. Освен това ненадеждното електроснабдяване дава възможност на България да изнася електроенергия за Косово.

Друга съществена характеристика на енергийният сектор в новата държава са възобновяемите енергийни източници (ВЕИ), в това число топлоелектрически, водноелектроенергетически и вятърни централи. Имайки предвид европейските стандарти, страната

¹ Нищожни по размер действия могат да доведат до огромни по мащаб промени, т. нар. ефект на пеперудата.

ще трябва да увеличи значително употребата си на енергия от възобновяеми източници¹. Така се отваря възможност за българския бизнес да се включи в реконструкцията на енергийната мрежа. Изграждането на алтернативни източници на енергия е от полза и за двете страни, тъй като в момента те са напълно зависими от доставките на руски газ. А другите два проекта, на които се възлагат големи надежди – „Набуко” и „Южен поток” са все още в начален стадий, подобно и на т. нар. „Газов пръстен на Западните Балкани”.² В този ред на мисли Косово ще има нужда от построяването на газови хранилища, както и на терминал за втечнен природен газ. Наред с инвестициите в производствените мощности, най-общо те могат бъдат съотнесени към перспективните пазарни ниши за българския бизнес.

Поглеждайки уникалното географското местоположение на Косово няма как да не се забележи, че страната е заобиколена от всички страни с планини и се намира в центъра на Балканиите. Именно това обуславя нейният **туристически потенциал** и по-скоро развитие на зимния туризъм. Новообразуваните курорти в Брезовица и Шар планина са само част от интересните за българските инвеститори възможности, където освен за зимни спортове условията са подходящи за развитие и на бизнеса и услугите. Трябва да се отбележи, че планинските курорти са в близост до гранични райони, което е важен фактор за привличането на чуждестранни туристи. В тази насока трябва да мислят и туроператорите, пред които има чудесни предпоставки за двустранно сътрудничество, защото туризмът е една от приоритетните области в отношенията ни с Косово. А при допълнителен интерес от двете страни може да се стигне до сътрудничество в рекламирането на региона и обособяването му като обща туристическа дестинация. За целта обаче е пре-

¹ Намаляване на емисиите на парникови газове с 20 %; Добиване на 20 % от енергията от възобновяеми енергийни източници; Увеличаване на енергийната ефективност с 20 %; http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_bg.htm

² Газовият пръстен на Западните Балкани е концепция за свързване на пазарите на Албания, Босна и Херцеговина, Хърватия, Косово, Македония, Черна гора и Сърбия.

поръчително да се създаде директна автобусна, а също така и самолетна линия между двете столици – София и Прищина.

Един от най-динамичните и най-бързо разрастващите се сектори е този на **услугите**. Това се потвърждава и от статистиката. При формирането на brutния вътрешен продукт (БВП) на Косово секторът услуги заема 64.5%; за сметка на индустриалния сектор – 22.6% и селското стопанство - 12.9%.¹ Пред България се отваря възможността да се наложи на пазара на услугите, благодарение на опита придобит като член на ЕС, а на практика към момента ние сме страната, която се намира най-близо (географски) до Косово и сме пълноправен член на ЕС. Това може да стане чрез създаване на бизнес инкубатори и бизнес центрове, както и друг вид неправителствени организации (НПО), които да предлагат консултантски услуги. Това включва консултации по бизнес планиране, финанси, маркетинг, развитие на интернет търговия и други обучителни и информационни препоръки. Чрез бизнес центровете могат да се развият и установят нови търговски контакти, а в по-далечна перспектива да се задълбочи сътрудничеството между малките и средни предприятия в Косово и българските инвеститори. Добра инвестиция в сектора на услугите са т. нар. кол центрове. Не случайно Косово бива наричано „Индия на Европа”.²

Пазарът на Косово е изключително перспективен за инвестиции. Една от причините за това е и младото население на страната, чиято средна възраст е едва 27 години.³ Но българските компании следва да отчетат и някои негативи, които могат да се окажат пречка за разработване на бизнес в страната: езикова бариера, различия в законодателството, липса на про-

¹ CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

² Prokshi, Gent, Technology: Kosovo aims to become „India of Europe”, July 6, 2010, <http://www.newkosovareport.com/>

³ 0-14 години: 27.2% (мъже 258,078/жени 237,987); 15-64 години: 66.1% (мъже 630,350/жени 576,946); 65 години и нагоре: 6.7% (мъже 51,668/жени 70,603); CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html#People>

зрачност и пазарна информация, нивото на образование сред местното население. Едновременно с това някои от вътрешните регулаторните режими създават корупционни схеми, използвайки различните видове лицензи и разрешителни, които издават. Все пак има случаи на успешен търговски взаимоотношения в региона от българска страна, което е обнадеждаващо.¹

Отчитайки културно-историческото наследство на Балканите, регионът винаги е бил център на вътрешни и междусъседски сблъсъци. Но тази тенденция постепенно се променя. Страните от региона се преориентират към европейска интеграция, а по този начин се стабилизират както политическите, така и икономическите връзки. В този аспект, смятам че би било целесъобразно засилването на регионалното сътрудничество. Това може да стане чрез инфраструктурни проекти, чрез съвместна предприемаческа дейност или чрез повишаване на дела на български ПЧИ в Косово. От своя страна това неминуемо ще увеличи конкурентоспособността и ще намали безработицата в Косово, което ще благоприятства европейската интеграция на региона.

¹ Проектите Радак, Истог и Диканц осъществени от „ВАП Хидро“ (водно – енергетично оборудване); Верига магазини „Техномаркет“ има 4 магазина в Косово.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Министерство на икономиката, енергетиката и туризма, <http://www.mee.government.bg/>
- Независима комисия за мини и минерали, <http://www.kosovo-mining.org/kosovoweb/en/mining/minerals.html>
- Цачевски, Венелин. България и Балканите. Европейизацията не е завършила. С., Изток-Запад, 2010
- Цели на равнище ЕС, http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_bg.htm
- Central Intelligence Agency`s World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
- Council of Europe, Draft Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, „Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo”, AS/Jur (2010) 46, 12 December 2010, including an Explanatory Memorandum by Mr Dick Marty.
- COM(2008) 127 окончателен – Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета {SEC(2008) 288}, Комисия на Европейските общности, Брюксел, Март 2008г.
- Hedges, Chris, Stari Tng Journal; Below It All in Kosovo, A War's Glittering Prize, July 8, 1998, The New York Times online edition
- Lorenz, Edward N., Designing Chaotic Models, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts, Manuscripts
- Prokshi, Gent, Technology: Kosovo aims to become „India of Europe”, July 6, 2010, <http://www.newkosovareport.com/>

РЕЦЕНЗИЯ

За колективна разработка на млади изследователи

Центърът за европейски и международни изследвания създаде похвална традиция с насърчаването на млади изследователи да работят по злободневни въпроси на международните отношения и външната политика на България. Тази година екип от студенти фокусира вниманието си върху перспективите пред страните от Западните Балкани за присъединяване към Европейския съюз. Въпреки оправданията за умора от разширяването, за изчерпан капацитет и други подобни аргументи, всяващи скептицизъм по отношение приобщаването на страните от този район, трябва да е ясно, че проектът за обединение на Европа по модела, обоснован с идеите на Жа Моне, би останал незавършен, ако част от Югоизточна Европа остане встрани от него. От друга страна, държавите от Западните Балкани трябва да се приспособят към изискванията за членство в Европейския съюз. Основна причина за невписването на тези балкански държави в мащабното разширение с 12 държави на Съюза в началото на XXI век бяха разразилите се конфликти във връзка с разпадането на Югославия и колебанията, които прояви самият Европейски съюз в своята политика към района.

Колективът от млади изследователи се застъпва категорично за създаването с общи усилия на предпоставки за интегрирането на страните от Западните Балкани в общото европейско русло, давайки си сметка за многобройните препятствия. Структурата на разработката е определена от фокусирането на вниманието върху политическите предизвикателства пред страните от района (постигане на добро и прозрачно управление, справяне с корупцията и организираната престъпност, осъществяване на съдебна реформа, справяне с проблемите на малцинствата и бежанците, осигуряване на свобода на словото), върху икономическите измерения на подготовката за присъединяване към Европейския съюз (потребността от радикални реформи, намаляване на безработицата, повишаване на конкурентоспособността, намаляване на задължеността, модернизиране на инфраструктурата), върху енергийната сигурност (осигуряване на достатъчност и непрекъснатост на енергийните доставки), върху двустранните спорове и конфликти.

Авторите са се увлекли в анализиране на проблемите, пред които са изправени отделните страни, дават сериозни обяснения и чертаят пътища за решаването им. Струва ми се, че изложението страда от известен дефицит. То се нуждае и от една структурна единица, посветена на политиката на Европейския съюз към района и нямам съмнения, че те биха я представили с необходимата критичност. Време е вече да се даде оценка на стратегията за стабилизиране и асоцииране на страните от Западните Балкани. Има място и за по-конкретно проследяване на усилията на отделните страни от Западните Балкани. По същество Хърватия приключи преговорите за присъединяване, интересен напредък отбелязва в последно време Сърбия в усилията си да си създаде образ на сериозен кандидат за членство.

В разработката е направен впечатляващо сериозен анализ на проблемите във функционирането на икономическия и паричен съюз, но бих посъветвал авторите да използват именно тази терминология, а не „еврозона“, която е широко използвана, но не напълно издържана. Логични са техните изводи от кризата в този политически мотивиран проект и ефектите върху страните в Юго-източна Европа.

На ангажираните с българския външнополитически механизъм и на техните критици препоръчвам частта от разработката, която е посветена на позициите на Република България по въпросите на приобщаването на страните от Западните Балкани към Европейския съюз. Долавя се положителното отношение към подкрепата, която дава нашата страна в подготовката им за преговори, в хода на преговорите (случая с Хърватия), на двустранна основа, както и за политическата подкрепа в механизмите на Европейския съюз. Но като сериозни изследователи, авторите не пренебрегват и възможностите за негативни последици за българските национални интереси. Към всичко, което те са инвентаризирали, бих им предложил да обърнат внимание на възможно сближаване на бившите югославски републики в след присъединяването им към Съюза и евентуални антибългарски тенденции в реализирането на тяхно пълноправно членство.

Търсейки уроците от опита на България в договарянето на условията за присъединяване, авторите правят много полезни изводи, но бих ги насочил и към някои пренебрегвани аспекти на приобщаването към този особен интеграционен модел, прилаган в

Европейския съюз. Само един пример ще предложи: проблемите на съдебната система в България. Те се коренят в един фундаментален проблем, който имат да решават всички балкански държави, които по много причини имат потребност да се изживяват като много суверенни и са в плен на правна доктрина, според която правото е свързано с държавата. А в условията на членство в Европейския съюз трябва да се прилаган и норми, приемани отвъд държавата. Нека това да бъде само една провокация към нестереотипно мислещите членове на колектива.

Впечатляващото в тази разработка е подплатеното самочувствие на авторите. В изложението те не робуват на авторитети и широко използвани източници, не вземат страната нито на скептично настроените към присъединяването на страните от Западните Балкани към Европейския съюз, нито пък са неразколебими оптимисти. Правят свои анализи, разкриват реални проблеми и предлагат решения. Провокирани и стимулирани от Центъра за европейски и международни изследвания младите изследователи доказват себе си като изградени специалисти, способни самостоятелно да вникват в сложни международни въпроси. Не остава незабелязано и още нещо много положително – при този голям колектив е постигнато ефективно разделение на труда, при което всеки на базата на своя специализация е дал принос за оформяне на разработка с монографичен характер. Не само за насърчаване на младежкия ентусиазъм, а защото всеки изкушен от проблемите на европейските перспективи на страните от Западните Балкани би намерил обработени данни, коректно позоваване на интересни източници и би открил по нещо оригинално за себе си, предлагам резултатите от усилията на колектива от млади специалисти да бъде отпечатан.

Юли 2011 г.

*Рецензент:
/доц. д-р Динко Динков/*

**Присъединяването на Западните Балкани към ЕС:
Мисията (не)възможна**

Издават:

Център за европейски и международни изследвания

Фондация „Фридрих Еберт“

Редакция: *Калина Панайотова, Невена Алексиева*

Реценция: *доц. д-р Динко Динков*

Корица и дизайн: *“Графимакс 02” ООД*

Печат: *“Графимакс 02” ООД*

Формат: 60x90/16

Печатни коли: 18

